

Un jove romàntic, Ramon Picó i Campamar

Pere Farrés

(Universitat de Barcelona)

L'obra de Ramon Picó i Campamar (Pollença 1848 – Barcelona 1916), com la de tants altres autors de la segona meitat del segle XIX, no ha estat objecte de l'interès dels historiadors i estudiosos de la literatura catalana, tot i ser prou significativa. Modernament, ha estat Margalida Tomàs qui li ha prestat una major atenció, sobretot arran de l'edició de l'obra poètica i dels discursos.¹ Pere Bohigas, per la seva banda, donà una breu notícia biogràfica de Picó en l'article sobre l'epistolari de l'autor pollencí amb Tomàs Forteza, dipositat el 1970 a la Biblioteca de Catalunya.² D'altra banda, la revista *Cala Murta* dedicà bona part del número 13 (octubre de 1992) a Picó i Campamar, amb una cronologia de l'autor deguda a Ramon Rabassa Ensenyat.³ Abans d'aquestes aproximacions al personatge, pràcticament només podíem recórrer al discurs necrològic que el 1918 Miquel Costa i Llobera dedicà a Picó,⁴ amb qui l'unia una forta amistat, deguda en bona mesura al fet de ser compatricis. Tanmateix, els millors crítics literaris de la seva època estigueren molt atents a l'evolució de l'obra de Picó, especialment Joan Sardà i Josep Yxart.⁵ Una obra breu, però intensa, i de prou interès per ajudar a comprendre l'evolució de la literatura catalana de l'últim terç del segle XIX. Una obra

1. RAMON PICÓ I CAMPAMAR. *Obra poètica, i Discursos i parlaments*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983 i 1985. (Biblioteca Marian Aguiló; 3 i 8). Tomàs és també l'autora de l'estudi «Ramon Picó i Campamar (1848-1916)», publicat a *Randa*, núm. 9 (1979), *Homenatge a Francesc de B. Moll*, p. 159-170.

2. PERE BOHIGAS. «L'epistolari de Ramon Picó i Campamar adreçat a Tomàs Forteza». *Randa*, núm. 10 (1980), p. 107-116.

3. RAMON RABASSA ENSENYAT. «Ramon Picó i Campamar, personalitat notable de la Renaixença». *Cala Murta*, núm. 13 (octubre 1992), p. 2-7.

4. MIQUEL COSTA I LLOBERA. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1947, p. 479-485. (Biblioteca Perenne).

5. VEGEU JOAN SARDÀ. «Ramon Picó i Campamar». Dins: *Obres escullides*. Barcelona: Llibr. de Francisco Puig y Alfonso, 1914, p. 120-131; i JOSEP YXART. «Ramon Picó i Campamar. Carta oberta a don Joaquim Cabot». Dins: *Obres catalanes*. Barcelona: L'Avenç, 1895, p. 145-152. [Reproduït a JOSEP YXART. *Entorn de la literatura catalana de la Restauració*. Edició a cura de Jordi Castellanos. Barcelona: Edicions 62 i «la Caixa», 1980, p. 128-133. (MOLC; 42).]

amb dos vessants principals: poesia i teatre. Pel que fa a la poesia, Picó fou considerat un «fill dels Jocs Florals», a l'estètica dels quals sotmeté bona part de la seva obra, especialment la de temàtica històrica; l'etiqueta de floralesc, però, sense ser inadequada, ha classificat excessivament una personalitat poètica més vasta.

L'obra dramàtica de Picó, avui la més desconeguda, es limita a quatre títols estrenats;⁶ i això que despertà l'interès i, encara més, l'expectació de Joan Sardà i Josep Yxart. Tots dos, recordant l'estrena del drama *Cor de Roure* (1869), després del qual Picó no estrenà res més fins als anys 90, es lamentaven del fet que no hagués donat cap més obra a les taules o, en mots d'Yxart, que fos «un autor dramàtic que ha desertat del teatre», i encara més quan el mateix crític donava fe de les converses que tenia amb Picó sobre com havien de ser els nous drames a començaments dels 90, sota l'empremta de Schiller i de Wagner, alhora que anunciava veladament «nous projectes» de Picó, «que són interessants», deia, i fins i tot una obra inèdita.⁷ I Costa i Llobera diria, a propòsit de *Cor de Roure*: «Quan semblava que aquell èxit havia d'inclinar el novell autor a la carrera més ressonant i visible del teatre, ell se decantà, no sé per quina causa, cap a la lírica pura.»⁸ El cert és que l'obra dramàtica de Picó no ha despertat gaire interès als historiadors del teatre català. *Cor de Roure* no s'ha editat mai; el drama líric *Garraf* s'edità, complet, el 1911;⁹ el quadre dramàtic en un acte i en prosa *La filla del segador* s'edità el 1914 i s'ha reeditat el 1998;¹⁰ i el monòleg *Un de tants* es publicà a *La Renaixensa* el 5 de març de 1899, però en forma de llibre no s'ha editat fins a l'any 2000 formant volum amb *Garraf*.¹¹

6. Un drama històric, *Cor de Roure* (redactat el 1868), el drama líric *Garraf* (1892-1911) i dues peces breus, el monòleg *Un de tants* (1895) i el «quadre dramàtic en un acte i en prosa» *La filla del segador* (estrenat i editat el 1914). A l'Arxiu del Consell Insular de Mallorca es conserven un nombre respectable de peces dramàtiques de Picó, manuscrites, algunes inacabades. D'altra banda, Picó tingué alguna cosa a veure amb el monòleg d'Àlbert Llanas *La marxa real*, ja que en la seva edició (s.d.) hi consta que és «casi original» de Llanas, «perquè lo hermos d'aquest monòlech qu'es l'assumpto, es original de D. Ramón Picó», i a Picó dedica Llanas el monòleg. Sobre l'obra dramàtica de Picó i Campamar, vegeu Joan MAS i VIVES. *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*. Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, esp. p. 325-326. (Textos i Estudis de Cultura Catalana)

7. Josep YXART. *Entorn de la literatura catalana...*, p. 130-133.

8. Miquel COSTA I LLOBERA. *Obres completes*, p. 481.

9. El 1892 aparegué un opuscle, luxosament editat, que contenia una part del primer acte («Estampa "La Ilustración", á. c. de Fidel Giró»); a la coberta: *Recort del ensaig del primer acte del poema dramàtic Garraf, tingut a casa del senyor Don Eusebi Güell y Bacigalupi lo dia 4 d'agost de 1892 baix la direcció del mestre compositor Don Joseph García Robles*. El 1894 la impremta La Renaixensa n'edità el primer acte.

10. A cura de Miquel Font Serralta. Pollença: El Gall Editor, 1998. (Llibres del món i de la bolla)

11. Volum amb pròleg de Catalina Eva Cerdà Cladera. Pollença: El Gall Editor, 2000. (Llibres del món i de la bolla)

El fons documental de Picó i Campamar adquirit fa pocs anys pel Consell Insular de Mallorca, dipositat en el seu Arxiu, s'ha vingut a afegir als que ja eren coneguts, especialment els formats per l'epistolari de l'autor, conservat a la Biblioteca Bartomeu March, de Palma de Mallorca, i a la Biblioteca de Catalunya; aquesta darrera conté, a més, algun manuscrit de Picó, així com la de l'Institut del Teatre de Barcelona i la de l'Ateneu Barcelonès. Uns fons, en conjunt, que no sols permeten, sinó que reclamen la investigació seriosa sobre l'obra d'aquest autor. Investigació que hauria d'esperonar la d'altres autors coetanis, massa difuminats sota els noms d'un Verdaguer, un Guimerà o un Oller.

Com a fruit de la consulta d'algun d'aquests fons ha estat possible d'elaborar una aproximació a la personalitat i a l'obra del Picó i Campamar jove, en un període, fins al 1874 — quan guanyà la primera englantina i es retragué pràcticament del món de la literatura durant una dècada —, de molta intensitat i decisiu per al seu futur personal i literari. Tant, que ell mateix, en una carta a Jeroni Forteza del 24 de gener de 1873, deia:

«Que faré si començ a viure anys y panys, si he fet ja tot quant devia? A n' els quinze anys m'enamori, y no va ser de per riure, tu saps l'història tota de mes amors. A n' els desset tenia ja una poesia premiada a n' els Jochs. A n' els 20 s'estrenava a n' el Principat el «Cor de Roure»: a n' els 23 me casava y a n' els vint i quatre era pare ¿Que mes puch fer ni desitjar?»¹²

La documentació consultada, en bona mesura utilitzada també, i citada, per la majoria d'investigadors que s'han apropiat a l'obra de Picó i Campamar, il·lumina amb tota claredat el caràcter, les aficions, les bases ideològiques, el fons sentimental, la comunió amb la natura i el debat intern del jove que, entre els quinze i els vint-i-sis anys, ha d'enfrontar-se a la vida, amb il·lusió i energia primer, fins a rebre'n les primers envestides. I també el procés de formació literària d'un jove escriptor romàntic, molt del seu temps, que emprèn amb decisió i coratge el camí ideal de les lletres. I, encara, posa en evidència un jove prosista, del tot desconegut, d'unes qualitats estilístiques remarcables.

12. Epistolari Picó i Campamar de la Biblioteca Bartomeu March. Mentre no es digui el contrari, la correspondència esmentada en aquest article procedeix d'aquest epistolari. S'ha procurat que la transcripció dels documents fos literal, fins i tot per no traïr certes formes que en aquells moments estaven en discussió dels gramàtics; només s'han corregit errates evidents i s'ha intervingut en la puntuació, per tal de facilitar la lectura dels textos, alguns dels quals provenen d'esborranys. Estalviem, doncs, la repetició, que esdevindria constant, de la fórmula d'avertiment [sic], excepte quan és imprescindible. Les transcripcions dels altres documents editats, també a l'apèndix, és fidel a les edicions d'on provenen i només s'hi ha intervingut en els mateixos casos de les cartes.

Picó i Campamar a Barcelona

Picó i Campamar es traslladà a Barcelona, on residia el seu germà Miquel, que era pintor, el 1859, quan només tenia 11 anys.¹³ Fill d'una família humil de Pollença, hom degué creure que a Barcelona podria tenir unes millors perspectives de cara al futur. No en sabem gairebé res, d'aquells primers anys de la seva estada a la ciutat comtal i, en concret, de la seva formació acadèmica. La documentació que es conserva permet fonamentar la hipòtesi que, si bé no va cursar estudis universitaris, sí que de manera autodidacta es féu una cultura prou sòlida, ja que demostra un no gens menyspreable coneixement de la cultura clàssica — grega més que res —, dels poetes catalans medievals — Ausiàs March sobretot —, d'alguns clàssics del Segle d'Or castellà i de romàntics castellans i francesos. Quant al coneixement d'autors catalans antics, és remarcable el fet que, no sabem en quina data, però podria ser dels primers anys dels 70, transcrivís vuit poemes del poeta del segle XVI Galceran Durall (Dusay, en transcripció de Picó), acompanyats d'una extensa notícia biogràfica,¹⁴ i el fet que posseís el que *La Renaxensa* definia com «una preciosa colecció de poesias inéditas d'En Vicens Garcia (lo Rector de Vallfogona)», de la qual col·lecció la revista reproduí dos poemes.¹⁵ El que sí que coneixem, amb tota certesa i evidència, és la seva afició primerenca a la literatura, com a lector, i una dedicació igualment precoç a la poesia, però sobretot al teatre.

La primera estada de Picó i Campamar a Barcelona durà uns deu anys, ja que a darreries de juliol de 1869, havent perdut la feina que tenia a casa dels marquesos d'Alfarràs, emprengué viatge a Pollença, en principi per restar-hi un mes, però, per causes que no sabem, hi romangué fins al maig de 1872, en què tornà definitivament a Barcelona. A Barcelona havia entrat en relació amb Marià Aguiló, hi tenia els amics i la promesa, Carme Serra, hi havia iniciat la carrera literària, hi havia les plataformes públiques de la literatura «renaixent»,¹⁶ especialment els Jocs Florals, era ben considerat per un grup de joves escriptors, els qui fundaren la Jove Catalunya, de la qual Picó seria president el 1873, i amb ells havia fet els primers passos en el terreny de la política. Tot el lligava a Barcelona i ben poc a Mallorca, només el sentiment de la terra i del paisatge, el dels orígens, prou poderós en un jove romàntic

13. Extrec la informació biogràfica sobre Picó i Campamar bàsicament dels estudis esmentats de Margalida Tomàs, que complemento amb noves dades. L'estudiosa es basà, en bona mesura, per als seus estudis, en l'epistolari de Picó, d'on procedeixen la majoria de les cartes que publico.

14. Conservats a la Biblioteca de Catalunya, ms. 1721.

15. «Sàtira de un cisat á son amo enamorat de una dama que no 'l volia». *La Renaxensa*, IV, núm. 1 (10-1-1874), p. 14; i «Queixas de un galán á sa dama». *La Renaxensa*, IV, núm. 4 (10-2-1874), p. 51.

16. Per exemple, ja al primer número de *Lo Gay Saber* (1868), Picó hi consta com a redactor.

que, en el fons, sempre es veié esqueixat entre dos mons.¹⁷ Durant la seva estada a Mallorca, sense cap ocupació, passà llargs períodes de silenci, sense ni tan sols comunicar-se amb els amics barcelonins, els quals no paraven de reclamar-li noves i li demanaven que tornés.¹⁸ De fet, Picó patia dificultats econòmiques,¹⁹ que no es resoldrien fins al 1883, quan, amb la intermediació de Jacint Verdaguer, entrà al servei d'Eusebi Güell, de qui fou secretari particular i home de confiança.

L'amistat amb Joan Tomàs i Salvany. Formació literària

El que il·lustra molt bé l'orientació dels primers anys d'aprenentatge literari de Picó i Campamar a Barcelona és la correspondència conservada amb el futur poeta i dramaturg, principalment en llengua castellana, Joan Tomàs i Salvany (Valls 1844 – Madrid 1911). L'epistolari entre els dos amics — majoritàriament de Tomàs a Picó — s'enceta per l'agost de 1863, tot i que dona a entendre que ja es coneixien d'abans, i s'acaba pel gener de 1870 (el 1873 Tomàs ja vivia a Madrid, on fou funcionari del Ministerio de Estado). D'una banda, s'intercanvien obra pròpia i se'n donen l'opinió, i, de l'altra, Tomàs recomana lectures a Picó: Lamartine, Zorrilla, Ribot, Arolas (17.8.63); Jean-Pierre Claris de Florian, de qui lloa la novel·la *Gonzalve de Cordoue*, «que es muy bueno», les novel·les d'Alarcon o *La légende des siècles* de Victor Hugo (6.7.66). I li manifesta la seva admiració per Hartzenbusch («A esos genios no se les critica; se les admira», 19.7.66) i Zorrilla («Ese es el hombre, ese es el poeta, ese es el genio», 28.7.66). Un inventari d'autors romàntics espanyols i francesos que Tomàs complementa amb alguns clàssics del Segle d'Or castellà (Calderón, Lope, Tirso, 13.8.67). Tot plegat porta a Tomàs i Salvany a trobar ínfima la literatura que es fa en català en aquells

17. Si bé, com veurem, el seu món serà finalment el barceloní, la primera secció del poema «Suspirs», redactat a Barcelona el 1868, posa en evidència l'enyor de Pollença, a través del recurs a l'ubi sunt aplicat a espais, festes i tradicions de la pàtria mallorquina. Vegeu Ramon PICÓ I CAMPAMAR, *Obra poètica*, p. 51-53.

18. La correspondència conservada de Picó i Campamar revela que ja el 22 de desembre de 1869 Joan Tomàs i Salvany s'estranyava de no tenir noves d'ell i li manifestava que els amics n'estaven preocupats. Francesc Ubach i Vinyeta, el 17 de març de 1870, li demana noves, ja que, diu, ningú a Barcelona no sap res d'ell. També s'estranya Maria Aguiló de no saber-ne res: en una carta del 6 de maig del mateix any diu que no es pot «explicar lo seu silenci ab mi y ab tots los companys que li conech».

19. Li fou molt difícil de trobar una feina que li resolgués satisfactoriament la subsistència; ja el 6 de juliol de 1866 Tomàs i Salvany l'amonestava per no haver-li acceptat una quantitat de diners que li oferia, i que necessitava, perquè, sembla que per alguna feina feta, «debiendo cobrar no pudiste hacerlo, por la sencilla, pero poderosa razon de que no te pagaron». A la carta del 6 de maig de 1870 d'Aguiló a Picó esmentada a la nota anterior, Aguiló li diu que encara no li ha pogut trobar a Barcelona «una col·locació propia de les inclinacions de V».

moments: «¿De que sirven Pitarra, Bunyegas, Vidal, Campmany, Feliu, y otros y otros al lado de ese hombre [Zorrilla], de ese genio que les ciega con sus rayos y les aplasta con el peso de su inspiracion?... Sirven de lo que sirve un millon de ceros colocados á la izquierda de la unidad» (28.7.66).²⁰ I a menystenir el que es fa a Barcelona, sembla ser, a propòsit d'alguna enganxada que Picó devia tenir amb la colla de Pitarra: «No quiero hablarte de Pitarra, Vidal, Campmany, y demas distinguidos autores dramáticos. Comprendo tu enojo y lo respeto» (10.8.66). Alhora que acusa de baixa qualitat la crítica catalana; per exemple, a propòsit de *O rei o res!*, de Frederic Soler, d'una escena del qual n'ha llegit una «chistosa parodia» que n'ha fet Picó, diu: «Leí una relacion de este drama en el folletin de La Corona que la ponía como modelo; pero á mi me pareció en su mayor parte fullaraca»; i afegeix: «Ah, Ramon, Ramon... cuando te digo que en Barcelona no hay mas que pavos y gansos!...» (10.8.66). Les dates d'aquestes cartes són molt reveladores: es produeixen en els anys en què el teatre català, fet de sainets, paròdies i peces curtes, es prepara per fer el salt al drama i a la comèdia llarga i en comença a donar les primeres mostres.²¹ Tomàs, al capdavant, no fa sinó expressar, a la seva manera, la mateixa inquietud que, entre 1866 i 1874, manifestaven altres dramaturgs i crítics des de plataformes com *Lo Gay Saber* o *La Renaxensa*, amb la diferència que Tomàs i Salvany, potser poc convençut del futur d'una literatura de qualitat en català i seguint els models que valorava, opta majoritàriament pel castellà en la seva producció, mentre que els crítics d'aquests periòdics i els autors de l'entorn aposten per la renovació a fons del teatre català o, com diria Francesc P. Briz, a propòsit de l'estrena de *Les joies de la Roser* de Frederic Soler, pel «naixement» del «vertader teatre de la terra.»²²

Ja des de la primera carta (d'agost de 1863; Picó tenia 15 anys) Joan Tomàs i Salvany fa referència a poemes i obres dramàtiques de Picó i Campamar — fins i tot sembla que a alguna novel·la — que ha pogut llegir; en aquella primera carta, per exemple, celebra un sonet i una llegenda del pollencí, «que deben correr parejas con la novela», o, pel juliol de 1866, esmenta uns poemes apareguts al periòdic *La Lealtad* que s'assemblen a «los que hacías tu in illo tempore»; i, encara, per l'agost del mateix 1866 es refereix críticament a un poema de Picó,

20. A propòsit d'aquests autors castellans, diu: «¡Aquello es genio!, ¡aquello son poetas!... ¡Aquello, digámoslo así, es el tabaco habano de la literatura, mientras que muchos de los que tú ya sabes son las peores tagarninas del estanco. Diselo esto á Briz, diselo á esos que pierden el tiempo discutiendo si debe escribirse cara ó care, mientras yace el arte en la vergüenza.» Picó i Campamar mantingué sempre una especial animadversió per Francesc P. Briz.

21. Vegeu el meu article «La tragèdia en el procés de "renaixença" del teatre culte del segle XIX». Dins: *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000, p. 495-512.

22. *Lo Gay Saber*, II, núm. XXVIII (15-4-1869), p. 223-224.

«A mi Patria». Les preferències literàries dels dos amics, en tant que escriptors, i, en concret, de Picó, es decanten clarament, en aquests moments, pel teatre. Pel que fa al pollencí, a la correspondència amb Tomàs s'esmenta una obra en castellà, *El mal apóstol y el buen ladrón*, una peça en català, probablement un sàinet, amb el títol de *Lo Geperut*,²³ i sobretot un drama en castellà, *D. Juan Binimelis*, que té per protagonista qui fou «durante el reinado de Carlos quinto el primer historiador mallorquin; [que] fué tambien natural de Pollensa». Pel juliol de 1866 Picó tenia escrit el primer acte i part dels segon i tercer d'aquest drama, que presenta així a Tomàs:

Creo que pronto podràs leer un drama; es decir un pliego de mal forjadas escenas y malos versos, que con este nombre se ha bautizado; parto de la tan infecunda imaginacion y del corto ingenio del mallorquin Ramon Picó y Campamar, del cual siempre digo que le ha dado la mania, así como a D. Quijote de ser caballero andante, a él de ser poeta.

Picó resumeix l'argument del drama, ben poc original (la impossibilitat del casament d'una parella a causa de l'odi entre les dues famílies), i demana a Tomàs: «dignate corregir lo que tenga *adop* porque el autor es pariente cercano de este tu S.S.S.Q.B.T.P. [sic] Ramon Picó y Campamar.»

Tomàs no estalvia elogis a Picó i Campamar; per exemple, i al marge d'algun de ditiràmbic, respecte al fragment de *D. Juan Binimelis* que li ha enviat, diu que «me ha parecido bastante bien y mucho mejor que algunos de esos Homeros que ya sabes» (19.7.66), i que «si toda la obra es como la muestra, no será como las de Hartzenbusch, Ayala, Garcia Gutierrez, Breton, etc etc; pero si mejor que algunas de las que con aplauso se estrenan en Barcelona» (28.7.66). Tota la correspondència de Picó, començant per la de Tomàs però seguint per la de la majoria dels seus amics escriptors, posa de manifest la valoració positiva que fan de la seva obra i sovint el plany per la seva poca abundància.

La poesia. Els Jocs Florals

No és possible, ara per ara, concretar les altres amistats que féu Picó i Campamar durant els seus primers anys barcelonins, especialment aquelles que el vincularen decididament al projecte renaixentista i especialment als Jocs Florals. Havia de ser decisiva la influència de Marià Aguiló, amb qui, a part del mestratge que exercia sobre autors catalans joves, compartia els orígens mallorquins; la

23. A l'inventari del fons Picó i Campamar de l'Arxiu del Consell de Mallorca, hi figura el títol *Un Geperut*, amb la data d'agost de 1866 (a la correspondència, Tomàs i Picó l'esmenten en sengles cartes del juliol d'aquell any).

correspondència amb Aguiló s'enceta pel maig de 1870, quan Picó ja és a Pollença, però revela l'existència d'una relació força anterior i intensa entre els dos. D'altra banda, l'epistolari amb Francesc Masferrer, Jaume Collell i Pere Nanot Renart s'enceta el 1868 i posa de manifest igualment una amistat que ve d'abans. I progressivament anem trobant més dades de la relació que establí amb el grup de joves que fundarien La Jove Catalunya.

Sigui com sigui, trobem Picó i Campamar participant als Jocs Florals de Barcelona, on obtingué accèssits els anys 1867, 1868, 1870 i 1871, hi guanyà un premi extraordinari el 1873 amb la llegenda «Lo salt de la Bella-Donna», i l'englantina el 1874 amb el romanç «Visca Aragó!». El 1872 hi presentà el romanç «La filla de l'argenter», de temàtica xueta, molt viva a Mallorca en aquells moments, que no fou premiat.²⁴ La seva participació als Jocs li donà fama d'englantinista, ja que amb tres d'aquests guardons —els altres dos pels poemes «Depressa!» i «Ferran V.»— aconseguí el mestratge en gai saber el 1885, i publicà els poemes en el volum *Tres englantines. 1874-1884-1885*.²⁵ Amb tot, deixà de participar als Jocs Florals a partir d'aquell 1874, com bona part dels autors mallorquins, i no hi tornà a concórrer fins deu anys més tard.

Margalida Tomàs recollí en la seva edició de la poesia de Picó i Campamar vint-i-una composicions d'aquesta època, entre les quals destaquen els romanços històrics i legendaris, les imitacions de cants d'amor i de mort d'Ausiàs March, algunes traduccions poètiques (d'autors italians, alemanys i de V. Hugo) i, amb un major interès per a aproximar-nos al sentiment romàntic de Picó i Campamar, l'oda «A Pollentia» i el romanç líric «Sospirs», datat a Barcelona el 1868, melangiós per l'enyor de la pàtria abandonada (Mallorca) i per la impossibilitat de satisfer l'amor. De l'obra poètica posterior, només tretze peces es poden considerar d'inspiració «independent» de l'autor, ja que la resta, llevat del petit recull de proses poètiques *Una floreta de Sant Francesc* (1889), són poemes deguts a la seva relació amb la família Güell-López, com també ho és el drama líric *Garraf*.²⁶

24. No inclòs en l'*Obra poètica*. L'editora del volum en dona compte i es lamenta de no haver localitzat el poema. Sembla que no es publicà fins a l'octubre de 1967, a la revista *Lluc*. És reproduït en apèndix al llibre de Francesc RIERA i MONTSERRAT, *Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (segles XVIII-XX)*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 2003, p. 201-205. La data de redacció del poema que consta a *Lluc*, i reproduïx Francesc Riera, és «Setembre 1872», però el poema, o almenys una primera versió, ja era redactat a l'abril d'aquell any (vegeu *infra*, nota 89).

25. *Tres englantines. 1874-1884-1885*. Barcelona: Tipografia de Fidel Giró, 1886. Respecte del poema «Visca Aragó!», vegeu-ne les crítiques, altament positives, de Josep Roca i Roca a *La Renaxensa* V:1, núm 6 (1874), p. 222-224, i de Joan Sardà en l'article esmentat a la nota 5.

26. Vegeu el pròleg de Margalida Tomàs al volum *Obra poètica*.

Respecte a l'englantisme de Picó, cal remarcar que el seu interès pel passat històric és tant o més científic que mitificador de les glòries catalanes i mallorquines; el mouen la curiositat i l'estudi dels elements arqueològics, literaris, folklòrics i lingüístics de l'antigor —no solament medieval, sinó també de l'època clàssica i fins prehistòrics—, tant els més locals de l'entorn de Pollença com, pel que fa a la llengua i a la literatura, els de l'àmbit general català. Així, el seu interès per Ausiàs March, per exemple, lluny dels motius amb què anys enrere el recuperaven dramaturgs com Tió i Noé o Víctor Balaguer, que el presentaven, més que com a poeta com a amic i al servei de Carles de Viana i la seva causa, és exclusivament literari —per la capacitat d'expressar els sentiments amorosos, de tristesa i de mort— i lingüístic —com a model a estudiar, necessari per a la normalització de la llengua literària.²⁷

En un àlbum de Josep Roca i Roca conservat a la Biblioteca de Catalunya,²⁸ Picó hi escrigué un poema i hi féu un dibuix al llapis, revelador de la seva habilitat també en aquest art. El poema té interès per la data (12 de febrer de 1867), ja que, amb el cant a la llengua de les últimes estrofes —on ressona Aribau—, permet d'advertir que devia ser més o menys per aquella època —potser una mica abans— que Picó es decidí pel català com a llengua literària (el primer poema conegut fins ara, editat per Margalida Tomàs, és també de 1867; és significatiu que en aquest àlbum, a continuació del poema de Picó hi hagi el de Joan Tomàs i Salvany, en castellà). És un poema genuïnament romàntic, amb els tòpics escaients, però prou revelador de sentiments sincers, en el qual esclaten l'enyor de la terra nadiua, llunyana, i de l'amor perdut, el lament per l'abandó de l'arpa —la poesia, do diví— que, si més no, consolava de les penes, i la tristesa per la pèrdua d'éssers estimats, que agermana en un mateix sentiment poeta i destinatari. El poema respira una certa complaença en el propi dolor, el qual, sublimat literàriament fins a una retòrica autoanihilació, no fa sinó potenciar la figura del jove poeta romàntic, accentuant-ne la posa «trista», com a bon lector dels «dictats» d'Ausiàs March. El reproduceixo a l'apèndix, igual que el romanç «Lo testament del pirata», datat el febrer de 1872, esmentat en una carta a Tomàs Forteza del 8 de maig d'aquell any (BC) i publicat a *La Renaxensa* de l'1 de febrer de 1873 (III, p. 7-8), el qual, al costat de la traducció de la «Cançó dels pirates», de Víctor Hugo, posa de manifest l'admiració, pròpia dels poetes romàntics, pels personatges heroics, individualistes i lluitadors per ideals revolucionaris o antisistema.²⁹ També incorpore a l'a-

27. Sobre la recepció d'Ausiàs March pels homes de la Renaixença, vegeu Anton M. ESPADALER. «La recepció d'Ausiàs March a la Renaixença». *Reduccions*, núm. 72 (febrer 2000), p. 25-43.

28. Ms 127.

29. La traducció de la «Cançó dels pirates» és recollida a l'*Obra poètica* de Picó; no hi és inclòs, en canvi, el romanç «Lo testament del pirata».

pèndix «La filla de l'argenter», tot i haver estat reproduïda recentment en el volum de Francesc Riera i Montserrat, pel valor que tingué en el seu moment, i per tal d'aplegar els pocs poemes dispersos d'aquells anys de què tinc notícia no inclosos en l'*Obra poètica*.

El teatre. Cor de Roure

El primer reconeixement públic, Picó i Campamar l'obtingué amb l'estrena del drama històric *Cor de Roure* el 19 de març de 1869 al Teatre Principal de Barcelona. La redacció del drama fou lenta i sofrí variacions significatives. Així, per exemple, es conserva al fons de l'Arxiu del Consell de Mallorca la redacció manuscrita, pulquèrrima, d'un «Prólech» d'aquesta obra (en forma dramàtica), que finalment no l'hi incorporà, i que porta la següent datació: «Comensat a 10 Janer de 1868 y acabat a 10 Febrer del mateix any.»³⁰ Així mateix, dels diversos manuscrits que es conserven es dedueix, no sols el treball de retoc i d'adaptació a diverses representacions del drama, sinó la modificació estructural de passar de tres actes (el primer, compost de dos quadres) a quatre, pel fet de convertir aquells quadres, sense modificar-ne substancialment el contingut, en actes autònoms.

L'argument del drama se situa a l'època de Jaume I, amb el rerefons de la lluita contra els sarraïns i de rivalitats entre senyors feudals, i retrata molt bé una època: relació entre servents i senyors, lleis no escrites que regulen aquestes relacions, etc. Picó, però, d'acord amb el valor que atorga a la recuperació històrica, a diferència del que era més usual tant en els romanços com en els drames històrics del seu moment, no recrea cap fet o personatge importants dels que oferia el passat mitificat de Catalunya, sinó que centra l'acció, protagonitzada per un noble, el comte de Queralt, apel·lat «Cor de Roure», i el seu entorn, en una història d'honor traït; el nucli temàtic ateny els sentiments personals del comte, el qual, havent descobert la infidelitat de la seva dona amb un escuder, promès de la noia que havia jurat protegir, ja que el seu pare li havia salvat la vida, lluita entre la necessitat de venjar-se i la de complir el jurament fet a un moribund.

Cal destacar-ne com a tret original la presència del personatge castellà, l'escriptor Rufo, que alhora que copia un llibre de salms amb lletra pulcra i ben feta, una petita obra d'art, és també el mestre, l'encarregat de transmetre l'habilitat

30. Fons Picó de l'Arxiu del Consell de Mallorca, capsa 8, «Originals Teatre VI». *Lo Gay Saber*, l'1 d'abril de 1868 (I, núm. III, p. 24) anunciava que Picó estava acabant d'escriure *Cor de Roure*; el 15 de març de 1869 (II, núm. XXVI, p. 208) deia que estava a punt d'estrenar-se, i l'1 d'abril del mateix any (II, núm. XXVII, p. 214) es feia ressò de l'estrena i esmentava que l'autor fou aplaudit i cridat a sortir a l'escenari.

escriptora, en aquest cas, a l'escuder. La seva presència pot obeir al compliment de la norma dictada el 1867 pel govern, en el sentit que totes les obres dramàtiques havien de contenir almenys un personatge que parlés castellà. L'encert de Picó, però, es troba en dos aspectes; d'una banda, en la seva mateixa presència: lluny de ser el personatge còmic i ase dels cops que caracteritzava bona part dels tipus castellans de les obres de l'època, és un personatge del tot positiu, culte i idealista; és qui té l'escrivure per ofici i està orgullós de l'obra que fa, a través de la qual espera passar a la posteritat. L'altre aspecte fa referència a la llengua de l'escriptor, un castellà farcit de mots i fórmules pròpies de la llengua medieval (tot i que amb catalanades), que el distingeix, pel deix culte, de la resta de personatges. Es tracta de l'homenatge de Picó a l'home de lletres?

Els avatars de les diverses representacions de *Cor de Roure* a Catalunya i Mallorca són poc clars. És, però, significativa de la bona acollida del drama a Barcelona la carta de Rafael Ribas del 13 d'octubre de 1869 en què, en nom propi i de l'actor Ricard Figuerola, demana a Picó, que ja resideix a Pollença, poder encetar les funcions catalanes del «Circo Barcelonés», que s'inaugura a finals de mes, amb el drama *Cor de Roure*. I afegeix:

He aguardado hasta ahora que me remitiese V. el original refundido para darlo a la imprenta, segun quedamos con V., é ignoro el motivo de no haberlo mandado. De todos modos desco me haga V. el favor de escribirme y, caso que no mande el drama, decirme si tiene alguna otra obra nueva, pues no creo haya perdido el tiempo en esa.

Per primera vegada es parla d'una possible edició del drama, més en concret, d'un text «refundido» de l'original, fet no pas estrany en obres de teatre de l'època, com confirmen les notes soltes conservades en una de les capsas del fons de l'Arxiu del Consell Insular de Mallorca o les modificacions, de mà de Picó, als diversos manuscrits originals.³¹ Desconeixem si la representació proposada per Ribas arribà a bon port, però certament no es féu l'edició del drama.

Cor de Roure es representà de nou el 20 de març de 1874 al teatre «Olimpo» de Barcelona³² i, pel maig del mateix any, al Teatre Principal de Palma de Mallorca. Pel que es desprèn de la correspondència de Picó amb Tomàs Forteza i d'aquest amb Marià Aguiló, la representació de Palma fou un fracàs. Picó no era

31. Marià Aguiló, en carta del 4 d'agost de 1871, diu: «Voldria que corregit lo seu drama lo entregues a l'imprenta.»

32. Segons reporta Margalida TOMÀS. *La Jove Catalunya. Antologia*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1992, p. 233. (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català). Fou una representació «dedicada a tots els individus de la societat literària catalana La Jove Catalunya», que acabava de desaparèixer i a la qual pertanyé Picó des dels seus inicis.

partidari d'aquesta representació: «El meu drama dorm» diu a Tomàs Forteza el 29 d'abril de 1874 en resposta a una carta anterior en què Forteza li demanava si es podia representar.³³ I es temia el fracàs per dos motius: perquè «lo públich de Mallorca no está acostumat á veure cavallérs antichs, y trovadors y patjes parlant en català; y axó no li fara gayre bon efecte», i perquè no confiava en els actors catalans que l'havien de representar; deia:

Quant no van de barretina y espadenya no fan res de bo: veure actors catalans vestits de cavallers es la cosa que mes llàstima dona; ni saben recitar en català literari ni 's saben remenar: la espasa, la capa, l'armadura, tot, tot los fa nosa y los embarassa, y mes que actors representant un drama serio semblan grotesques disfresses de carnestoltes.³⁴

Picó es lamenta de no poder impedir aquella representació de *Cor de Roure*, «perque en vaig vendre la propietat», i afegeix que només l'autoritzaria si fos protagonitzada per «en Ricardo Figuerola, dexeble de 'n Romea, que fou el que l'estrenà, el que 'l feu agradár y el que l'ha fet conèixer per Catalunya.»³⁵ D'aquí es desprèn que el drama havia estat representat altres vegades en alguns indrets catalans. A Palma de Mallorca, el primer actor fou Antoni Tutau, a qui Picó imagina així en la representació: «¡Quins bramúls devia pegar en Tutau! quines mirades, quin cloure y estrenyc 'ls punys, y quines punyades les seves!»³⁶ Que la causa del fracàs de *Cor de Roure* a Palma fou la mala representació que se'n féu, ho confirma Tomàs Forteza en una carta a Picó, del 26 de maig, en què diu que no va poder impedir la representació: «Té diria mentides si no t digues que t destrossaren completament. [...] El publich compregué lo malament que ho feyan els actors y tothom esta persuadit qu 'ells tingueren tota la culpa.»³⁷ Però el mateix Forteza, en una carta a Marià Aguiló datada el mateix dia, afegeix una explicació que no és gratuïta:

33. Cartes del 24 i 29 d'abril de 1874, de Forteza a Picó (BM) i resposta de Picó (BC). L'epistolari entre Picó i Campamar, distribuït entre la Biblioteca de Catalunya i la Biblioteca Bartomeu March de Palma de Mallorca, és fonamental per a seguir l'aventura vital, ideològica i literària de Picó. Totes les cartes que esmento d'aquest epistolari, les he conegut a través de la transcripció que m'ha facilitat Núria Munné; de cada una, n'assenyalo la procedència (BM = Biblioteca March; BC = Biblioteca de Catalunya).

34. Carta a Tomàs Forteza del 3 de maig de 1874 (BC).

35. A la nota necrològica de Ricard Figuerola, apareguda a *La Renaxensa*, VI, núm. 2, p. 149, el 1876, s'hi feia constar que havia destacat «especialment en lo magnífich drama del señor Picó: *Cor de roure*, del qual protagonista havia fet una veritable creació».

36. Carta del 27 de maig de 1874 (BC).

37. Carta del fons de la B31.

Conceh que 'l drama no val molt y qu 'esta fet sens art; pero el malmenaren tant y tant que no puch per mes que vull creure 'm l'idea qu 'alguns dels comichs ho feyan á propósit de posarlo en ridicul, y qu 'axó venia de Barcelona, y que hi tenian part y causa los seguidors de l'Ortografia en as y del llenguatge barceloní. Mes d'un Catalá nos tirá per la cara qu 'el drama era d'un Mallorquí.³⁸

I és que en aquells moments s'estava en el ple de la batalla coneguda com de les *as* i les *es* entre els partidaris de solucions ortogràfiques diverses, la més emblemàtica de les quals era la que discutia les desinències dels plurals femenins. Poc després d'aquestes cartes, per exemple, l'1 de setembre de 1874, Pere Nanot Renart en fa arribar una a Picó i Campamar en què lamenta que la divisió entre els dos bàndols hagi acabat afectant alguns amics, que s'han passat de la colla del Suís —els partidaris de les *es*— a la del Liceu —els de les *as*.³⁹

Sigui com sigui, *Cor de Roure* encara es representà una vegada més a l'illa, i aquest cop amb el beneplàcit de Picó; fou pel setembre del mateix 1874 a la seva vila de Pollença. El 8 de juny, Picó demanava a Tomàs Forteza si «hi hauria á Palma una dama y una dama jove que 's volguessen contractar per una ó dues funcions á n 'el Teatro de Pollensa, que sían catalánes, per donar el Cor de Roure en aquet teatret». I el 15 de setembre diu al mateix corresponsal que la representació a Pollença fou vista, entre bastidors, per Costa i Llobera i Francesc Matheu, del qual es llegiren uns versos i hagué de sortir a saludar juntament amb Picó i «los aficionados.»⁴⁰

Picó i Campamar, però, intentà, almenys a partir d'aquell 1874, de relativitzar el possible valor de *Cor de Roure*; ja a la primera de les cartes esmentades a Tomàs Forteza li deia que tingués en compte que havia escrit el drama tot just complerts els vint anys, i en un esborrany de carta, sense data, adreçada a Pin i Soler, que li devia parlar d'una prevista representació de *Cor de Roure* al Teatre

38. Fons Marià Aguiló de la Biblioteca de Catalunya. Dec el coneixement de la carta a Margalida Tomás. Joan Mas i Vives ha assenyalat que la causa del fracàs de la representació a Palma podia haver estat el fet que *Cor de Roure* «era una obra molt ambiciosa i utilitzava un català estrictament floralisc». Vegeu JOAN MAS I VIVES (coord.). «Teatre en català als escenaris públics mallorquins del segle XIX». Dins: *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000, p. 519. Amb tot, *La Renaxensa*, IV, núm. 15 (31-5-1874), p. 192, parlava de l'èxit de la «companyia dramàtica catalana» a Palma de Mallorca, i afegia: «Entre altres [obres] han sigut molt ben rebudas á mes de las del Sr. Soler, *Lo Cor de roure* del Sr. Picó y l'*Honra, Patria y Amor* del Sr. Ubach y Vinyeta.»

39. Sobre aquesta famosa batalla ortogràfica, vegeu Mila SEGARRA. *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries, 1985, p. 180-218; i en relació amb la posició dels mallorquins respecte a la polemica, Margalida TOMÁS. «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875», *Randa*, núm. 5 i 6 (1977), p. 136-162 i 118-151 respectivament.

40. Epistolari Picó-T. Forteza (BC).

Romea, li demana que faci el possible per impedir-la i manifesta: «eixa obra fou una mena d'ensaij d'adolescent qu'avuy me sap molt greu siga presentat al públich.» També sense data es conserva una carta de Joaquim M. Bartrina a Picó, que el convida a assistir a una representació de *Cor de Roure* «en nuestro teatro».

Tot amb tot, i malgrat l'opinió posterior del mateix Picó i Campamar, el cert és que *Cor de Roure* representava en el seu moment una aposta per un gènere teatral seriós i exigent, del qual mancava Catalunya, i que els crítics més lúcids interpretaren aquell drama com un pas cap a la recuperació d'un teatre català en plenitud, que havia de culminar en la producció de tragèdies; així, qui signava S. Prats, el 1873 i des de les pàgines de *La Renaxensa*, considerava *Cor de Roure* i *O rei o res!* de Frederic Soler drames tràgics, i en deia: «si com á ensaij de tragedia 'ls poguessem pendre tan sols enhorabonas donariam als autors perque han demostrat recomanabilissimas disposicions», especialment, deia, *Cor de Roure*.⁴¹ També Josep Yxart, en el seu estudi de 1879, on reclamava el conreu de la tragèdia en el teatre català, classificava *Cor de Roure* com a drama tràgic.⁴² No és estrany, doncs, que anys més tard Joan Sardà i el mateix Josep Yxart valoressin encara positivament *Cor de Roure*; Yxart el recordava com «un triomf llegendari d'una tendència nova y abortada» de drama històric,⁴³ i Sardà en deia el següent:

En Picó escrigué ja fa anys un drama, *Cor de roure*, que tingué molt d'èxit, y era la obra mimada d'un actor de mèrit, en Figuerola, un actor que les estranyeses de son caràcter y una mort prematura han dexas quasi desconegut del públich. *Cor de roure*, per la idea molt confosa que 'n tinch, y per lo que 'n recorda y pensa la que en lo comens d'aquest article 'n deyam confraria floralista, es una obra, encara que inexperta y de principiant, plena de promeses. Serà per axò, ò per la pràctica que dona 'l tracte íntim de les coses literaries; lo cert es que quan diem: «¡Quin poeta n'hi hà d'en Picó!» afegim: «¡Y quin autor dramàtic quan se decidesca a tornar a escriure drames!»⁴⁴

41. S. PRATS. «La tragedia catalana». *La Renaxensa*, III, núm. 24 (20-10-1873), p. 1.

42. Josep YXART. «Teatre català. Ensaig històric-crític». Dins: *Entorn de la literatura catalana...*. També Joan MALQUER i VILADOT. *Teatre Català. Estudi històric-crític*. Barcelona: Imp. de La Renaxensa, 1878, p. 34, considerava *Cor de Roure* un drama tràgic i Francesc UBACH i VINYETA. «Teatre Català. Apuntacions històriques-crítiques desde 'ls seus orígens fins al present estat». Dins: *Jochs Florals de Barcelona*, 1876, p. 222, nota 29, l'inclou entre els onze drames «que han merescut mellor concepte als periòdichs de Barcelona en particular, y en general als de Catalunya». Sobre el procés de recuperació del teatre culte català al segle XIX, i especialment de la tragèdia, vegeu el meu article citat a la nota 21.

43. Josep YXART. «Ramon Picó i Campamar. Carta oberta a don Joaquim Cabot». Dins: *Entorn de la literatura catalana...*, p. 130.

44. Joan SARDÀ. «Ramon Picó i Campamar». Dins: *Obres escullides*, p. 129.

La relació amb Jaume Collell i l'Esbart de Vic

La primera carta conservada de Picó i Campamar adreçada a Jaume Collell és del 9 d'agost de 1868, el darrer any de la primera estada de Picó a Barcelona, i fa evident l'interès dels dos personatges pel teatre; però, a més, i corroborat per informacions extretes d'altres cartes, suggereix algunes reflexions que fan lluni no sols sobre la personalitat del seu autor, sinó també sobre el teixit de relacions que havia establert a Barcelona. Tenen un especial interès les que mantingué amb el grup de l'Esbart de Vic i, especialment, amb Jaume Collell, pel que fa a relacions personals, i amb Jacint Verdaguer, pel que devia ser una relació, no tan íntima com la de Collell, però sens dubte literària.

Entre la correspondència de Picó i Campamar conservada a la Biblioteca March, n'hi trobem de primerenca amb membres de l'Esbart de Vic, com Jaume Collell i Francesc Masferrer. Així, el 3 d'agost de 1868 Masferrer es lamenta de no poder rebre Picó a Vic, ja que serà fora de la ciutat, com, li diu, molts d'altres de l'Esbart, Collell i els germans Espona entre ells. La relació de Picó amb Collell degué ser més personal entre 1867 i 1869, ja que aquells dos cursos Collell els passà parcialment a Barcelona on féu estudis de Filosofia i Lletres, influït, segons diu, per Marià Aguiló.⁴⁵ No sabem si fou justament a través d'Aguiló que s'establí la relació de Collell i els seus companys de l'Esbart amb Picó, però és segur que l'amistat i el mestratge que Aguiló exercí sobre tots ells fou productiu per a aquella relació. És en aquest context, doncs, on se situa la carta que transcriu més avall, que revela l'afició dels dos personatges pel teatre.

En efecte, Collell, a les seves memòries, afirma: «del mon, de lo que se'n diu vida mundana, lo que més a mi m'atreya era'l Teatre», que per a ell era, diu, «d'un encís irresistible». I, referint-se a la seva estada a Barcelona, afegeix: «Tots los meus diners d'estudiant se'n anavan a la taquilla del Liceu, del Principal y del Romea.»⁴⁶ És aleshores, 1870, quan compon, sol·licitat per Frederic Soler, una comèdia en un acte, i estrena a Vic el drama *L'any vuit*, amb tal d'èxit, diu, que «quan terminat el drama, s'alçà'l teló per ferme sortir acompanyat de tots els actors, vaig sentir com un moment, no diré de vértich, sino de fonda sotragada en lo més íntim del meu ser».⁴⁷ Els primers èxits com a poeta als Jocs Florals de Barcelona (1869-1870) i els que rep ara com a dramaturg li plantegen seriosament el dubte de l'«elecció d'estat», que curiosament sembla resoldre's la mateixa nit de l'estrena de *L'any vuit*: aquella nit vetllà el seu germà Josep, greument

45. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*. Vic: Gazeta de Vich, 1920, p. 83. Segons alguns biògrafs, Collell estudià a la Universitat de Barcelona els cursos 1868-69 i 1869-70.

46. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 143-144.

47. *Ibid.*, p. 147-148.

malalt; fou «una nit que havia de ser la darrera de actuació teatral. Tot vetllant al malalt me posí a capdellar y descapdellar recorts y pensaments, endreçantse'l soliloqui per uns viaranyes que tenian per punt terminal una celda del Seminari».⁴⁸

És molt probable, doncs, que Collell seguís de prop la producció dramàtica primerenca de Picó i Campamar, que en conegués la producció en castellà i, a l'estiu de 1868, si no el text complet, almenys la idea i fragments de *Cor de Roure*.

Pel que es dedueix de la carta esmentada més amunt de Francesc Masferrer a Picó, els primers dies d'agost de 1868 hi va haver un intens intercanvi epistolar del pollencí amb els vigatans; el dia 9 Picó s'adreça a Collell per explicar-li, entusiasmat, la impressió que li féu veure Ernesto Rossi representant el Segismundo de *La vida es sueño* de Calderón de la Barca, amb un to que revela no tan sols amistat, sinó el fet de compartir ambdós personatges una gran afició pel teatre. Picó demostra conèixer bé aquella obra i apreciar el treball de l'actor italià, ja conegut a Barcelona per haver-hi fet temporades alguns anys abans. Pel que fa a l'obra de Calderón, interessà prou Picó i Campamar perquè n'assagés de redactar una versió que, sota el títol i l'epígraf *La vida es sueño. Comedia de Calderon (Refundida por R.P y C.)* conté els dos primers actes i fins a l'inici de la quarta escena del tercer de l'obra calderoniana.⁴⁹ Heus ací la carta de Picó a Collell:

Barcelona, 9 Agost 1868

Estimat Jaume: He rebut la volguda lletra de 7 del present mes y per resposta dech dirte que, si per una part m'alegro de les esperances me dones de podervos trobar á Vich ves la fi d'Agost, per altre 'm posa consiros, puix á les hores no será tan facil que jo puga venir com poria are, mes sempre troberem una manera de sortir del pas: per lo tant quan estiga segú de tot vos escriuré lo dia com me demanas.

Aquexos dies que faltan per acabar lo mes be y sense monotonia tenim, com saps, en Rossi: ahi vespre fou per mi un dia de felicitat, afigura't tu, «La vida es sueño» de Calderon representada per en Rossi: voldria are poderte fer veure lo trágich italià en lo paper de Segismundo (Segimon, diria algú) pero es debades, impossible. Jo, la veritat, al anar al Prado no creya que la famosa comedia de Calderon fes l'efecte que fa posada á les taules, no 'n fa gens, y menos conexent l'argument, puix qui 'u veu va escoltant ab gust inesplicable aquells pensaments grandiosos de que lo drama o poema esta atapahit y espera ab delé les scenes pera veure com les interpreta lo tragich, que en mon pobre concepte ho fa d'una manera maravellosa; si vesses en Rossi dins la pressó nu, embolicat ab una pell d'ovella y carregat de cadenes, te faria por: sembla talment un gegant que, desesperat, peta de dents primer, treu bromera per la boca y estira ab ràbia les cadenes pera caure,

48. Ibid., p. 148.

49. Fons Picó i Campamar de l'Arxiu del Consell Insular de Mallorca, capsa 3, lligall 314, format per tres plects. Ja en una de les primeres cartes de Joan Tomàs i Salvany a Picó (6 de juliol de 1866), li deia: «Lee mucho á Calderon que bien se lo merece.»

despres, desesperat y abatut, assentat en lo banch, comensant aquella famosa relació que comença «Apurar cielos pretendo».

Oh! Collell, quina manera de recitar! Quina manera de dir aquells versos! (l'apariament italia es en vers.) Si vesses de quina manera aquell salvatge instruit per la naturalesa parla de la flor, del pex, de l'aucell y del riu pera dir que tots tenen mes llibertat que ell! Creume, amich, allo 's te de sentir pera comprendreu, te de sentirse de boca de 'n Rossi pera comprendre tota aquella grandesa.

Y quan Segismundo veu á Rosaura, veus aquell home que surt disidit per matarla com s'atura de cop al mirarla, ah aquella estrenyesa natural a qui no ha vist cap dona, veus en los ulls de 'n Rossi com l'amor lo cativa apoch apoch y care, mans, ulls, tot, tot cambia, y fins lo publich s'entusiasma y te de torbar lo trágich ab picaments de Mans.

Lo mes gran de l'obra y ahont en Rossi esta a mes altura es quan se desperta rey: l'estrenyesa, les reflexions que fa, los impropis que dirigex a tothom, los crits, les amenasses, tot es alli fet per un mestre. Y al tirar aquell criat cortesa pel balco, quina forza, en fi, un gegant, y quant l'ha llançat al mar y diu rient contestant al que caygue

Vive Dios! Que Pudo ser!

Que ben dit! lo teatre senfonsava, ba! ba!, digui lo que vulla en Carreras, en Rossi es un gran home, ó si no, qui fera mellor que 'li l'acte en que 's torna trobar á la preso? Aquell crit terrible de sorpresa, aquella estrenyesa feta ans de saltar del llit, ja diuhen que aquell home es un gran home.

La carta — només és una còpia o esborrany — acaba aquí. Que la relació dels dos personatges era d'amistat, una amistat que transcendia les diferències de les opcions polítiques de cadascun, i que era una amistat que es traslladava a d'altres joves de l'Esbart de Vic, ho demostra la següent carta, conservada sense data i redactada jocosament en una llengua que vol imitar el català medieval:

A Mossen Colell: à vos e tots los presents salut e deguda honor.

Fort enutjats vos escrivim la prent lletra car, havent vos vengut à la present ciutat de Barcelona, poch vos heu cuydat de vostres companys, e principalment de nos, que tant vos amam, com be sabeu. Mossen Aguilo, l'escient mestre malorqui, noves nos donà de vostra arribada, e, com no vengueseu à la taula de la nostra Casa dita de Zuiza, que tenim destinada aposta de las denostre palau per beure lo negrench e ensucrat cafe apres de dinar, molta angunia haguereu e nostre esperit, que entre amic no vol que res hi falla, aço 'us ho notas en mal / be que pensam que tal volta, atesa vostre càlita de parridari de En Carles, l'infant de Borbó, açi vengueru de secret, sens moure fressa, per negocis apertanyents à vostre leig e sobre tot ben morrut infant, lo sobre dit Carles. Qui dirà que no ò que si? Potse 'u aportat alguna carretada de caperons vermells, que 's diuhen vulgarment *boyas*, per la gent d'armes qu 'ho dexir so metent, e, en dit cas, vos diem que dits caputxons ó *boyas* seran per cavallers fort *baynos*, que vol dir homens ignorants e de poca valor.

Mes sia aço de vostra secreta vengudan lo que 's vulla, no[s] vos notificam que havem quexa de vos, e que sereu notat tostemps com à falç si conversa clara

no feu de vostre conducta à vostres amichs: cosa que 'sperem de vostra caballero sitat e honradeza si bé 'u duplau [?] alesa vostra trista é mala nota de fener [sener?] familiar e servidor de En Carles de Borbo; car gent qui ab Borbons va dolenta sera, car los borbons, com a gent dolenta que son, tots tenen mala fi; e aço 'u sabeu be prou.

Besareu en lo front al prevere, nostra ben amat Verdaguer, als gentils daurells freres Espones, a nostre benvolgut trobador, dexeble de Platon, lo senzill e leyal Serra, l'apotecari e quimich Ginis, e apres aquell altre que no conech, que 'es diu no se com, mas que estodia doctrina de Sacerdot e toca bé cella mena d'orgues que sonen sense vent ni manxes, que 's diu pianos. E iNom de Deu! E com m'oblidava jo dels freres Masferrers! Un bes los fereu a quisquon dells, si be no 'ls conech, mas be se qui es son frare en Francesch, qui es un juglar pres escient e ab pus traydoria qu 'una guineu: car va e pren Cafe al Recreo, car alla hi ha donzelles e no homens per servir, e exes donzelles son de França e de terra endins d'Alemanya e negu les enten borrar, e obren les botelles tirant ab les dents e tot ho vessen pel trespol ab gran perill de les calces. Aço si que, venint en Carles de Borbo, no 'u consentiria, mas á les hores ell les metria á un convent, é mes val axi car, mal per mal, mes val que estigan devan de gent, car soles e a les fosques farian mes mal.

Que deu e la Santissima trinitat sian en vos e vos el·luminí[n] á tots com a mi mateix

RamPico [sic]

Pel que fa a la relació de Picó i Campamar amb els joves de l'Eshart, i especialment amb Jacint Verdaguer, té interès la carta del mallorquí, del 12 de maig de 1870, ja des de Pollença, a Marià Aguiló, amb motiu del resultat dels Jocs Florals d'aquell any, en la qual, entre altres coses, li demana que felicití Col·lell, «que ja 's mitj mestre», i acaba així:

¿Y mossen Cinto Verdaguer? No fa res de nou? ¿En Masferrer no 'scriu res? Saludils á tots, á tots sense dexarne un, diguils que 'l pobre desterrat 's recorda d'ells, y que te mes ganes d'anar á beure a la Font del Desmay que de remolcarse per Mallorca per damunt les flors.

Una altra anècdota il·lustra la concixença de Col·lell i Verdaguer amb Picó i Campamar: Col·lell recorda, a *Del meu fadrinatge*, el famós episodi dels Jocs Florals de 1868, quan Verdaguer, indignat en veure refusat el seu poema *Espanya naixent*, va baixar a Barcelona per a la festa dels Jocs, disposat, diu Col·lell, a «donar unes quantes garrotades» a Víctor Balaguer, que era el president del Consistori d'aquell any; i remarca que, al saló del Consell de Cent, pel fet de ser Verdaguer «un poeta llorejat», el féu seure a l'estrada, al costat de Picó i Campamar, el qual explicà després a Col·lell que Verdaguer «li havia contat escenes de baralles ab pagesos y carreters, y li havia dit que en sabia de mesurar bas-

tonades».⁵⁰ D'altra banda, Verdaguer demanava a Collell, pel març de 1870, si podia saber, «tot enrahonant ab en Careta [i Vidal] o en Picó», «si es pura tradició la balada aquella de las tres illes»⁵¹, és a dir, la que donaria peu a la «Balada de Mallorca» de *L'Atlàntida*, la qual cosa suposa una relació personal entre aquests escriptors.

1869: el viatge a Pollença

Els darrers dies de juliol de 1869 Picó i Campamar s'embarcà al port de Barcelona per dirigir-se a Pollença. Algunes informacions esparses assenyalen que ja havia fet alguna altra estada a la seva vila durant aquells primers anys barcelonins: almenys uns quinze dies per l'agost de 1866, segons l'epistolari amb Tomàs i Salvany. Aquest cop, però, el viatge fou diferent. Previst com algun dels anteriors, per sojornar-hi una mesada, l'estada a l'illa, sense que en sapiguem els motius, s'allargà gairebé tres anys, fins al maig de 1872. Havia perdut la feina que tenia a casa dels marquesos d'Alfarràs i, pel que sembla, no tenia perspectives d'una de nova. Amb tot, la voluntat de tornar a Barcelona havent passat l'agost d'aquell any és constatada per l'epistolari.

Alguns dels documents més preciosos de la correspondència de Picó i Campamar són els que relaten el seu viatge de 1869 a Pollença i l'estada a l'illa que se'n seguí. Els que es conserven són còpies o esborranys, però en un estat, si no definitiu, molt acabat. Són documents en forma epistolar, molt extensos, però ultrapassen l'àmbit de la carta a l'amic per esdevenir peces literàries, escrites amb voluntat estilística, epístoles en el sentit clàssic del mot. Destil·len una evident càrrega romàntica, tant pel que fa a l'expressió dels sentiments de l'autor com a alguns referents literaris. Hom diria que Picó hi dóna, qui sap si intencionadament, el seu retrat literari, la imatge que d'ell vol que transcendeixi.

Hi abunden els tòpics romàntics, com, en el text que transcriu a continuació, la visió, especialment nocturna, del mar i els efectes de la tempesta, o, ja de matí, la de les costes del nord de Mallorca —de Sóller, Formentor i Pollença—, con-

50. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 89.

51. *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Transcripció i notes de Josep M. de Casacuberta. Barcelona: Barcino, 1959, vol. I, p. 81. La data d'aquesta carta es presta a confusions; Collell la datava a l'abril de 1869; Casacuberta, però, corregeix per 1870, per la referència que conté a l'èxit d'un poema de Collell contra el ministre Figuerola; el poema es publicà, abans d'aparèixer en full solt, al periòdic vigatà *La Patria* el 25 de desembre de 1869. Amb tot, sembla desprendre's del fragment de carta reproduït que Collell podia consultar a Picó i Campamar a Barcelona, quan sabem que n'era fora des del juliol de 1869. O hem d'entendre que Verdaguer no sabia que Picó s'havia traslladat a Pollença?

firmats per la comparació del mateix autor amb el «Llorenç» i la «Llocia» d'un passatge de *I promessi sposi* de Manzoni.⁵² O la contemplació de les runes del Castell del Rei i la referència suggerida a la llegenda de la fada d'ulls blaus i cabells rossos. La descripció de les costes mallorquines quan s'hi acostava el vaixell no és un simple exercici literari. És més, en valer-se dels sentiments del poeta per a connotar aquelles visions, s'insinuen alguns recursos de descripció propis de la poètica romàntica: adjectivació emotiva, efectes de la foscor, de sons i sorolls sobre el jo narrador, o l'oposició cromàtica entre nit i dia.

El text següent és una carta de Picó i Campamar a Marià Aguiló, utilitzada abans d'ara ja per alguns estudiosos del poeta pollencí, però que és d'un gran interès per al que ens ocupa.

Pollensa, 10 d'Agost de 1869⁵³

Sr.D. Marian Aguiló.

Mon estimat mestre y amich: Ja so á Pollensa. Tres dies estiguerem per mar: lo temps no fou bo sino per espay de vint y quatr' hores, putx vingué després un poch de pluja y una ventada que feya creixir arbres y entenes y que 'ns obligá á treure les veles mes que depressa, putx del contrari crech qu' hauriam parat á Génova. Moments hi hagué en que les onades 'ns passaven per demunt convertint la cuberta en safareix: mes d'un cop vaxx penadirme d'haverme embarcat demunt fusta tan llaugera y petita, putx la tartana que tan grossa m'aparexia dins del port de Barcelona, á les hores, enmitj del mar rodejada d'altres y furioses ones y lluny de platjes y costes, m'assemblava un petit esclop. Comensarem á ovirar les costes de Sóller y Pollença, la mar a poch a poch s'aquietá, morí 'l vent y vers les deu del mati arribavem al cap de Formentor; aquí foren altre vegada les bones, putx la corrent de les onades no 'ns dexava doblegar lo cap. Debades ferem voltes y adresseres y marrades; les ones escupien la nau enfora y fins á les dues del capvespre no poguerem doblegar lo promontori. A les tres arribavem á port y á les quatre entrava dins Pollença. Era 'l trenta de juliol.

Tres dies ha durat lo viatge que 'n tot y no haver sigut molt alegre m'ha agradat molt. L'entrada del port de Barcelona á mitja nit fou hermosa: 'l cel estava estrellat, lo port silenciós y la mar tranquila: solzament la veu del patró que diri-

52. Fins al 1869 s'havien editat cinc traduccions al castellà de la novel·la de Manzoni; la primera, de 1833, deguda a Félix Enciso Castrillón, porta justament per títol *Lorenzo o los promettidos esposos*.

53. Al manuscrit, 1870. Ha de ser del 1869 per coherència amb les cartes esmentades en la n. 18, d'amics de Barcelona, adreçades a Picó a Pollença; també perquè el 6 de juny de 1870 Picó pronuncià un discurs al Casino del Progrés de Pollença —no recollit en el volum de Margalida Tomàs; vegeu-ne el text a l'apèndix— i es referí a «quan temps enrera, després de llarga absència, arribava a les platges mallorquines» (*Parlament dit en lo Casino del Progrés de Pollença lo dia 6 de juny de 1870 ab motiu de l'incorporació al mateix de la Academia Musical de dita Vila per 'l sócio Ramon Picó y Campamar*. Palma de Mallorca: Estampa de Pere Joseph Gelabert, 1870). D'altra banda, la carta següent, continuació d'aquesta, porta data de 28 d'agost de 1869.

gia les maniobres torbava 'l silenci que regnava á l'entorn de les naus anclades pel port y per la riba: lo remar acompassat dels dos mariners de la llanxa que 'stirava la tartana y 'l soroll de l'aygua remoguda pels remis era l'única remor que 's dexava sentir dins l'ample carrers [sic] de naus arrenclarades de la ciutat flotant d'ahont exiam com á d'amagat.

Monjuich semblava un gegant coronat, mitj amagat dins l'ombra y vigilant per la cativa que te á sos peus y á la que defensa ó maltracta segons com corre 'l temps y van les coses. Los fanals de muralla de mar reflectant dins l'aygua del peu de la murada feya á la vista un agradable aspecte: la claror dels carrers exia per demunt dels terrats com á manera de boyra blanquinosa: la farola del Prat pintava un ratx d'encesa y viva llum demunt la mar aquietada, semblant una serpent que 's belluga y que fa esses, vermella com á foch. Aquelles coses contemplava jo, lo matex que 'n Llorenç de la novela del gran Manzoni contemplava un jorn, mentres passava la llacuna fogint les ires del senyor feudal, lo campanar y cases del seu poble. Axis com ell, veyá á Barcelona, la patria de mon cor, lluny y mes lluny, sempre á mon darrera, empero, mes venturos que jo, tenia en Llorenç sa benivolguda Llocia á son costat, y jo dexava mon amor á Barcelona y tot sol feya via cap á Mallorca, perseguit de trists y amarchs presentiments.

La nau feya via: la mar era una bassa d'oli: lo cel estava brufat d'estrelles: un mariner assegut prop del timó puntetjava la guitarra, y desxondit cantava 'l timoner.

Quantes vegades alsí mos ulls al cel! Quantes vegades vatz estendre la vista per la mar!... Les ones, en dolç y suau moviment, s'empenyen les unes á les altres besant les parabandes de la nau: milenars y milenars de llumenetes com á diamants 's bellugaven pardemunt l'aygua, semblant la mar un altre cel blau brodat de lluminosos perles. Pardemunt ma testa veyá d'en tant en tant passar depressa estels de Llevant á Ponent y de Ponent á Llevant y en totes direccions, doxant al seu darrera un rastre de blanquinosa llum. 'Ls uns en sech s'aturaven y un hom 'los veyá brillar altre vagada: 'ls altres, amollantse desde 'l punt mes alt, desepercien al arribar al horitzó com si s'enfonsasen dins la mar. ¡Grandiós, magnífich espectacle 'l qu 'oferex 'l cel estrellat! ¡Dirxós aquell que, roderjat de calma y en tota quietud, pot des d'enmitj de la mar veure volar y correr per l'espai aquell axam de lluminosos mons!... Mes iay d'ell! si despres baxa la vista y l'escampa per la mar blavenca y platejada sense haver adorat Al que de no res feu tot quant hi ha!, Al que 's font de vida, Al que, sens dir res y sols ab un esguart, senyala 'l cami que seguir deuen 'ls estels y ab un puny d'arena atura y endogala 'l mar quan, foll, irat, recordantse del Diluvi, preten altre vegada ensenyorir-se de la terra!... ¡Ay d'aquell que al veure's entre mar y cel, com á pres dins l'infinit, no s'ajonolla demunt cuberta per adorar á l'Etern que miraculosament aguanta sobre 'l mar la llaugera fusta que vola empesa per son omnipotent alé.

Nit delitosa y plena de poesia fonch aquella pel que aquestes ratlles vos escriu: ¡Que d'idées, que de pensaments no s'arreclegaren dins ma testa! Mon cor torná á la vida; la flama de la fé brillá per mi mes clara y bella que may: vatz adorar á Deu, y vatz quedar convensut de que 'l millor remey, la mes acertada medicina que 's puga dar á l'indiferent per fer que torni á la fé, es ferlo mariner. Nits estrellades, mar tranquila, ventades y temporals fan l'home mes religios y creyent que no 'ls llibres dels filosofos y les obres dels pares de l'Església.

Passà la nit y arribà 'l nou dia. Estols immensos de golfins daurats pel primer ratx del sol botejaven á l'entorn de la nau, que 's balandrejava ayrosa, pujant y devallant les ones de la mar que 's feya grossa. Negres núvols 'ns robaren la llum del sol, començà á fer gotes, y á les quatre del capvespre les onades passaven per demunt cuberta y tant jo com 'ls mariners anavem xops. Jo, que havia exit de la cambre perque estava plena d'aygua, corria d'una part á l'altre cercant un abrich contre les brufades de la mar, y no tengui mes remey que 'mbolicarme ab un capot untat de pega y aferrarme ab una mà á l'arbre mestre, aguantant ab l'altre desota del capot lo horrador de aquell poemet, lo manuscrit del drame «Cor de Roure», lo retrate d'una donzella catalana, un exemplar de la Cançó del Sr. Milá y alguns altres papers que havia tret de la cambre per no perdre'ls entre l'aygua que hi entrava.

La nit fou fosca y negra: semblava 'l caos; no 's veyá ni un estel; no se sentia res mes que 'ls axordadors bramúls de les onades que 'ntre la fosca 's veyan venir de lluny com á montanyes negres, lo xiular del vent passant entre 'l cordam, los sechs croixits de la nau, 'ls aspres gemechs de les corrioies y les sobbatudes de les veles que, il·luminades pel trist fanal penjat á l'arbre, semblaven les grosses y faxugues ales d'un fantasma.

Nit faresta fonch aquella, ben diferenta per cert de la del dia abans. Cel y mar tot era negre: á qualsevol par dirigis la vista trohava espessa negror. Nit trista, faresta y salvatge y d'aspecte grandios, que recordava los primers temps del mon, quan, ans que brillás 'l sol y apareques encés, trescant l'espai, la terra rodolava entre la fosca, calenta encare y tova com un pilot de fanch, rodejada del gas qu'exia de la mar bullenta per tornar á caure, convertit en torrent d'aygua acompanyat de llamps y trons.

No cal dirvos si fou anyorada l'auba, no cal dirvos si fou anyorat lo primer ratx del sol.

Quan aparegué per Orient la primera claror del dia, negres núvols 's passetjaven encare pel cel, esberriats, lluny l'un de l'altre, com á soldats del negre eczèrsit que á la nit passada havia cover l'espai. La ratlla de l'horizó 's pintá a poch a poch de color de rosa y color d'or; la mar color d'esmeragda reflectava la blanquinoso y terbola llum de l'Orient y les ones parexién argentades; lluny y just al nostre devant, lo matex qu'un bell y rich paisatge pintat per un Deu, veyem les costes de Mallorca de color blau y ab los cims daurats.

Prest forem prop de les costes de Soller y Pollença, tallades á plom y plenes de perillosos esculls pels navegants. Per entre la broma de la matinada veyem confosos los verts pinars que crexen per les penyes pintades de blau y roig, y les carritjeres que penjen pels altívols y crivellats penyals, que drets y forts treuen son pit fora de l'aygua, lo matex que gegants que per guaytar lo mon s'axecan desde 'l fons del mar y aguanten 'l cel ab ses espatlles. Esbarts de blanques gavines voletejaven á l'entorn de la barca mesclant sos xisclets ab los dels voltóns que veyem voltar, ales esteses, pels cims mes alts y espedats: la nau á l'entretant, empesa per l'oratje del mati, s'arrambava á l'illa y al cap de poch verem la blanca brumera que volta les costes com una randa de blanca mussolina, y sentirem la remor de les onades que, des que 'l mon es mon, envesten y atupen irades 'l peu dels immovils y quiets penyals.

Teniam devant l'alt cap de Formentor que aguayta la farola; les ones y 'l vent 'ns decantaven de l'illa y en va feyem tots los possibles per doblegar lo cap:

prop de quatr' hores estiguérem fent voltes y marrades, y mentres esperavem una ratxada de bon vent que 'ns llençás dins la bahia, jo no sabia decantar 'ls ulls de les costes de Fernelles y cala Castell. Demunt l'altíssim penyal que cau dins mar tallat á plom, veyá les runes del Castell del Rey: á qualsevol part hont 'm girás creya veure la fada d'ulls blaus y cabells rossos, are botant resolta y coratjosa per les timbes y guaytant dins mar, are asseguda á l'ombra d'una penya prop de son amich sauvatge de lluentes banyes, ull viu y de coll curt y gruxat. Fada misteriosa, que tantes vegades m'ha aconsolat y que jo he dat á l'oblit no se perquè.

Doblegarem 'l cap de Formentor, passarem ran ran de costa per cala Murta, pel Pi de la Pohada, pel Caló y la Fortaleza, y arribarem alegres y contents al port de la tranquila y solitaria bahia de Pollensa. Ans de botar en terra vegi, terra endins, 'l Puig de la Mare de Deu, y l'oratori del Calvari, y ja del moll vatx sentir les campanes de Pollensa. Vatx botá 'n terra, y per arribar ab sol á la vila vatx consentir á anarmen á peu y á fer un 'hora y mitja de cami.

Eren les quatre y mitja del decapvespre quan entrava á casa y dava una abraçada á mos pares y germans.

Un altre dia vos parlaré de Pollença; ja n'hi ha prou per are. Dexaume disfrutar per alguns dies recorreguent y visitant los llochs per hont juguí quan infant.

Donau espressions als de casa vostra y á mos amichs y vos manau y disposau de vostron S.S.

Q. B. V. M.

Ramon Picó y Campamar

Ressò de Jacint Verdaguer en aquest text

No sembla fora de lloc, després de la lectura d'aquesta carta — especialment, del cinquè paràgraf —, la hipòtesi que la relació de Picó i Campamar amb Verdaguer degué comportar, ja ben d'hora, incidència literària del segon sobre el primer. Picó, en aquesta carta, es desfa en exclamacions meravellades davant la visió nocturna del cel i del mar, des del vaixell, la primera nit del viatge. No són, però, només exclamacions sobre la bellesa de l'espectacle natural; Picó va més enllà: es remet a la grandesa del Creador de tanta meravella, al qual cal adorar, i ho fa amb un to admonitori («¡ay d'ell! [l'home] si despres baxa la vista...»); «¡Ay d'aquell que al veure's entre mar y cel...»); en aquest context, hi trobem una expressió, «axam de lluminosos mons» que volen i corren per l'espai infinit — metàfora repetida en el parlament al Casino del Progrés de Pollença del 6 de juny de 1870—,⁵⁴ que remet, per la metàfora de l'eixam i per la idea que expressa, a dos

54. Op. cit. en nota anterior, p. 8; el text és el següent: «Al tirar l'Etern pare aquest axam de mons dins l'espantosa soletat del buyt, apar que l'Autor, que 'l matex Deu, romanga dins la seua obra encarnat en l'harmonía, representació viva de l'esperit del be: de l'harmonía que Deu dexa á la terra com en penyora de son amor immens, com arma poderosa de que 's puga servir l'home contra 'l mal en ses diferents y varies manifestacions.»

textos coetanis de Verdaguer. En efecte, a la primera versió del poema «iQui com Déu!», que el poeta de Folgueroles llegí en una reunió de l'Esbart la primera quinzena de juliol de 1869 i aparegué al periòdic *La Patria*, de Vic, el 31 d'aquell mes, hi trobem l'expressió «los mons axamenats» que es belluguen per l'espai des que Déu creà l'univers,⁵⁵ i es refereix a la Terra com una «volva perduda» enmig de l'univers, en els versos següents (99-104):

En voliors de sols volva perduda,
cor quiscun, llantia de regions mes grans,
que 's pontan, muntan, rodan, y s'empnen,
sempre empengudas d'altres mons á axams,
y quiscun d'ells en cada gra altre 'n porta,
hont sens perdre's la ment no dona un pas.

Verdaguer elabora en aquest poema una cosmogonia d'arrel bíblica, probablement influïda per certs coneixements d'astronomia,⁵⁶ en què l'omnipotència de Déu es manifesta a través de la infinitud de l'univers creat, la magnitud del qual el pensament humà és incapaç d'abastar. D'aquí dedueix Verdaguer el deure de l'home d'adorar el Creador i, en conseqüència, el sentit de pecat horrible de qui gosa blasfemar o increpar la divinitat. El poema de Verdaguer, provocat per l'escàndol que produí en els cercles catòlics el discurs que pronuncià el 26 d'abril de 1869 el diputat a les Corts espanyoles Francesc Sunyer i Capdevila, conegut amb el títol de «Guerra a Dios», fou comentat, amb grans elogis, per Jaume Collell a Marià Aguiló, en carta del 21 de juliol, i despertà l'interès immediat de l'il·lustre mallorquí, com també de Francesc R. Briz, que volia publicar-lo a *Lo Gay Saber*.⁵⁷ No hi pot haver dubte que Picó i Campamar degué conèixer el poema verdaguerià ben aviat i el devia tenir present en redactar la carta a Aguiló; ho confirma el to del fragment esmentat i altres detalls del contingut, com la referència al Diluvi, present també en el poema de Verdaguer (versos 59-60), o, al novè paràgraf, la referència a la terra, rodolant per l'espai entre la fosca en «los

55. El poema, en la seva versió original, s'insereix també en el volum *Discursos. Articles. Pròlegs*, de la Il·lustració Catalana (*Obres completes de Mossen Jacinto Verdaguer*, vol. XXVI), p. 12-20; l'expressió esmentada es troba al vers 50 (cito per l'edició del periòdic *La Patria*, ja que al volum de la Il·lustració hi ha errades). Una versió força diferent del poema, Verdaguer la incorporà al volum *Idil·lis i Cants místics*.

56. Vegeu el comentari de Segimon Serrallonga a un fragment del poema «Plus ultra», del volum *Al Cel*, a *La Vanguardia* del 16 de març de 2002 (p. 52). En aquest poema, Verdaguer es torna a referir als «eixams de mons».

57. Vegeu *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. I, p. 76-77.

primers temps del mon». I, encara, l'esment als «gegants que per guaytar lo mon s'axecan desde 'l fons del mar y aguanten 'l cel ab ses espatlles» (paràgraf dotzè) ens recorda inevitablement l'Atlas i l'Hèrcules de *L'Atlàntida*, en aquells moments amb una primera redacció ja enllestida per Verdaguer.⁵⁸

Tornant a la metàfora de l'eixam de mons, l'altre text verdaguerià que cal reportar és el poema èpic inacabat, conegut amb el nom de *Colom*, redactat entre 1865 i 1867, tot i que en aquest cas és més dubtós que fos conegut per Picó i Campamar. Al cant I d'aquest poema, un àngel s'endu Colom cel amunt per mostrar-li la terra que ha de descobrir; davant la meravella del firmament, el futur almirall és seduït pel «sublime concert de les esferes / que rodolen pels cels a voladúries», de manera que l'àngel l'ha de «deixondir» i mostrar-li la terra desconeguda. Li parla aleshores dels homes que l'habiten, adoradors del sol, i l'invita a fer-los saber que aquell sol «no és Déu ni és un ull de sa cara, sinó una volva de pols perduda pels espais entre els eixams d'eixams de mons que va criat-hi amb sa alenada.»⁵⁹ La coincidència de la metàfora —com veiem, repetida per Verdaguer— i dels corresponents contextos d'admiració del firmament, que comporta la lloança al Creador, agermanen els textos del poeta de *L'Atlàntida* amb els de Picó i Campamar.

En un text del pollencí pocs mesos posterior als que hem reportat, el parlament al Casino del Progrés de Pollença del 6 de juny de 1870, hi apareix encara una altra idea genuïnament romàntica, emparentada amb un altre text, en aquest cas força posterior, de Verdaguer: el concepte de música de Picó, idèntic al de poesia del poeta folguerolenc. En aquest parlament Picó afirma estimar amb «locura» la música («sols visch d'harmonies») i, en consonància amb els textos reportats, entén que el món, «desde 'l principi es una grandiosa, una solemne sinfonia» que executen tots els elements de l'univers (mar, vents, cel, volcans, fonts, aus...), i que «l'Home, l'obra mes gran, mes bella y mes perfecta de l'Etern [...] s'apodera de la música [...] y per ella 's fa immortal». Després de repassar la importància de la música per als clàssics grecs, el seu paper en la mitologia, fins als grans compositors del segle XVIII i del XIX, Picó atribueix a la música, com a més gran propietat, la funció balsàmica que, en tant que «heuratge celestial» i «bàlsam diví que des del cel degota sobre son cor á manera d'abundosa rohada de maná», exer-

58. Destaquem, d'altra banda, la comparació de Montjuïc com a gegant que vetlla «la cativa» Barcelona, pel que suposa de variant respecte al poema de Verdaguer «Lo gegant i la cativa» (de *Pàtria*), on el gegant és Jaume I i la «cativa», Mallorca, alliberada pel monarca. Vegeu la nota de Ramon Pinyol i Torrents, introductòria al poema, en l'edició crítica de *Pàtria*. Vic: Eumo Editorial i Societat Verdaguer, 2002, p. 163-164.

59. Cito per l'edició de *Colom* 1867, dins: Jacint VERDAGUER. *Poemes llargs. Teatre*. Barcelona: Proa, 2003, p. 1106-1108.

ceix sobre l'home condemnat a patir en aquesta vida com a càstig «per sa primera culpa».⁶⁰

Deu, que si just 'l castiga, *compassiu* posa en ses mans la medicina, lo consòl, lo bàlsam de la música per alleugerar en lo possible lo faxuch pes de l'eterna maldició: per minvar la duresa, l'amargura del terrible castich.⁶¹

No és sols el ressò d'uns mots que definien la poesia segons Rubió i Ors («A la poesia») i que la definirien en el poema «Què és la poesia?» de Verdaguer; el que es deriva de tots ells és un concepte molt específic de l'art, i especialment de les arts considerades més excelses, com la música i la poesia, un concepte genuïnament romàntic, idealista i cristià.

L'estada a Mallorca

Entre els amics barcelonins de Picó i Campamar (Aguiló, Ubach i Vinyeta, etc.) es generà aviat un estat d'incertesa i d'impaciència en veure que no tornava de Mallorca ni donava senyals de vida, actitud que Picó mantingué en més o menys grau durant el sojorn a l'illa. La correspondència de finals de 1869 i primers mesos de 1870 va plena del neguit dels amics i reflecteix el desconcert d'aquells que creien que res no tenia a fer a Mallorca i, en canvi, molt a Barcelona. Valgui com a mostra el següent fragment d'una carta de Tomàs i Salvany del 21 de desembre de 1869:

Si graves motivos ó tristes desgracias venir no te impiden, ¿qué haces ahí, hoy que ya se ha nombrado Consistorio para los juegos florales, hoy que tenemos á Riera mantenedor y suplente á Montserrat? ¿Y tu Cor de roure? ¿Nada ya significa para ti la nueva existencia en esta del teatro del Circo barcelonés? Figuerola me ha pedido varias veces noticias tuyas; sé que algunos te han escrito y á sus cartas no has contestado: ¿merecerá igual suerte la presente?⁶²

60. Noti's que, ja en el poema dedicat a Roca i Roca reproduït a l'apèndix, datat el febrer de 1867, Picó es referia als efectes de l'harmonia que es desprèn de la «lira» —la poesia—: bàlsam per al «llegat cor» del destinatari.

61. Op. cit en nota 53, p. 8-12.

62. Vegeu la carta del 2 d'abril de 1870 de Marià Aguiló a Tomàs Forteza: «Si per algun marxando de Pollença poguesses sebre alguna cosa den Picó i Campamar to estimaria molt. Me sap greu que aquest jove se eclipsi. Ningu sap res dell.» *Marià Aguiló i la "Renaixença" a través d'un epistolari de 266 cartes a Tomàs Forteza (1867-1897)*. Edició a cura de Josep A. Gomis. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1966, p. 12.

Residint a Pollença i a la possessió d'Ariant, del mateix municipi, una de les activitats més intenses de Picó i Campamar fou la de recórrer la part nord de l'illa i embadalir-se del seu paisatge, fer-ne una autèntica descoberta, no pas només geogràfica sinó també del que en podríem dir espiritual, i a la recerca de restes històriques i prehistòriques. L'acompanyaven a voltes el seu pare, el seu germà Jeroni, en Joan Albis, «metje pollensí, l'única persona decent que hi ha a Pollensa»,⁶³ un parell d'amics d'infantesa, o Rafael Llobera, «intim amich meu», nebot del «metje Llobera» i, doncs, cosí de Miquel Costa i Llobera. En una carta del 22 de gener de 1870 a Joan Tomàs i Salvany, li diu que des que és a Mallorca no ha escrit més de trenta o quaranta versos i «he acabat un drama en un acte que tenia ja comensat a Barcelona molt abans de venir aquí»; i afegeix:

D'ença que so á Mallorca no he estat aturat casi may anant d'un poble á l'altre y d'una costa á un puig y d'una cova á una cala y d'unes runes á algun bosch; casi gens he estat á Pollensa [...] lo que faig per are es mirar, ascoltar y pendre notes, copiant algunes coses ab lo lapiz. Creus tu que 'n Colon quan trepitjava l'America per primera vegada s'hauria entretingut, ó s'entretenia, á llegir y pasar les hores escrivint, indiferent á tota la belleza que s'escampava y s'estenia devant ell? Segurament que aquell home no feya mes que, embadalit, mirar aquell clima nou, aquella terra grandiosa que descubria: lo matex faig jo, mes en parodia s'enten, porque jo 'stich molt lluny d'esser en Colon y Mallorca no 's l'Amèrica, com tambe los descubriments del pobre poeta pollensí no tenen l'importancia dels del famós Genovés.

La «descoberta» del paisatge

Costa i Llobera manifestà que Picó rebé més que una impressió estètica de la terra i el paisatge mallorquí, especialment el costaner; en el discurs necrològic que li dedicà, relacionava íntimament el tarannà del poeta i la seva obra amb aquell paisatge agrest, de Sóller a Pollença, fins al punt de definir l'amic desaparegut com el «brau poeta qui unia la inspiració romàntica amb la clàssica precisió del dibuix, qualitats que mostra reunides la prodigiosa ribera o costa brava de Pollença».⁶⁴ I que sigui Costa qui faci aquestes afirmacions no és casual; justament a les primeres cartes adreçades a Picó, el 1875, es refereix al paisatge de Formentor i Sant Vicenç amb uns termes i una emoció literària del tot coincidents amb els expressats per Picó en els textos a què ens referim; navegant per aquelles costes i «passant la nit per coves y barraques [...] en companyia del Metje» — l'oncle Miquel, i alhora oncle del Rafael Llobera que hi havia acom-

63. Joan Albis i Bennassar, president del Casino del Progrés de Pollença; vegeu *infra* la dedicatòria que li adreça Picó del parlament que féu en aquell Casino el 6 de juny de 1870.

64. Miquel COSTA I LLOBERA, *Obres completes*, p. 485.

panyat pocs anys abans Picó— Costa diu que no desitjava altra cosa que com partir aquells moments amb ell, «per admirar aquestes riberes desconegudes que necessitan, que demanen un poeta!»⁶⁵ I en una altra carta, li parla del projecte d'escriure una «col·leccioneta de poesies marítimes que seria fácil escriure habitant per Formentor [...] si conseguís copiar, encara que pobrament, la vigorosa naturalesa de les nostres marines».⁶⁶

A part d'algun viatge a Palma,⁶⁷ els llocs de les excursions de Picó se centren en la part nord de l'illa, des de Sa Calobra i el Puig Major fins al cap de Formentor, amb referències específiques al puig 'Tomir, al Castell del Rei, a la vall de Ternelles, a la possessió d'Ariant, llocs propers a Pollença, o a la possessió i cala de Sant Vicenç, on s'interessa per unes coves o tombes antigues, «de les que ningú ha parlat may y que segurament no han sigut visitades per estrangers ni per mallorquins que pugan darne raho», i per unes monedes que «l'amo de dita possessió m'havia dit moltes vegades que llaurant havia descolgat». On, però, s'estén més el relat és en les excursions per la península de Formentor, «lo lloch mes salvatge y grandíós de Mallorca y que no vull descriure perque es impossible 'l ferho»,⁶⁸ i al monestir de Lluc.

Es conserven llargs relats de Picó sobre la seva estada a l'illa tant a la correspondència amb Tomàs i Salvany (dos, datats al Mas d'Ariant el 20 i 22 de gener de 1870)⁶⁹ i amb Tomàs Forteza com, sobretot, a la que manté amb Marià Aguiló, a voltes coincidents. De les cartes a Tomàs, en transcriu dos fragments que il·lustren la comunió amb la natura i fins escenes més pròpies de la ficció romàntica que de la realitat; el primer fragment, a més, pot tenir algun interès, fins i tot quant al llenguatge, per relacionar-lo amb «Lo pi de Formentor», de Costa.

Despres de caminar per singles que 'sglayan, tenint á un costat altes montanyes y abax la mar, pasarem boschs d'alsines mes velles qu 'Adam y mes gruxades que 'n Mila; per últim arribarem á una cala deserta y silenciosa, d'aigas blavas y trasparen-

65. *Epistolari de Miquel Costa i Llobera amb Ramon Picó i Campamar*. Transcripció, comentari i anotacions de Bartomeu Torres Gost. Palma de Mallorca: Ediciones Biblioteca Barrolomé March, 1975, p. 17 (carta del 6 de juliol de 1875).

66. *Ibid.*, p. 21 (carta del 4 d'agost de 1875).

67. En una carta a M. Aguiló, del 8 de febrer de 1870, diu que a la tardor passada va anar a Palma amb el seu germà Jeroni: «vaig estar á Ciutat dos dies, may 'ls hi havia estat.»

68. Carta a Tomàs i Salvany del 20 de gener de 1870.

69. Aquests textos presenten la particularitat que el tractament de Picó al corresponent comença essent de «tu», com pertocava a l'amic Tomàs i Salvany, però als darrers fulls passa a ser de «vostè» i de «vós», el corresponent al mestre Aguiló, i fins es refereix al «vostre discurs dels jochs florals del 67», com també farà en un dels textos adreçats a Aguiló, del 23 de gener. Tenint en compte el caràcter d'esborranys d'aquests papers, la coincidència de dates i la similitud del contingut, s'explica la confusió.

tas, y *allá*, asseguts demunt l'arena del mar, mos assegurarem y menjarem en bona pau y santa companyia devall lo immens y espes brancatge del famos y geganti *Pi de la poada*, lo qual senti un dia al famos ingles Ole-Bull improvisar, recolzat demunt sa immensa soca, una de ses millors sinfonias. Lo pi ha quedat alla solitari, dret y magestuos, y l'immortal violinista ha mort, y s'en aná d'iallá sense haver pogut fer aprendre cap de sos dolços cants al abre de veu aspre y monótona que canta acompanyar del mestral que allá vola desfet y furiós, y dels xisclets de les gavines y voltós que niuen per los altíssims y pelats penyals que la mar sense repos eternament atupa.

Allá devall passarem lo decapvespre; llegirem trossos de Lamartine y Victor Hugo, y trossos d'en Arolas, també principalment aquell que comença

Los pinos son las arpas del desierto

[...] Despres de Formentó vaig anar á veure per tercera vegada lo Castell del Rey, dins de Ternelles: demunt lo turo ahont hi ha lo castell y entre les runes de aquet hi vaig passar una nit juntament ab mon germá Geroni. Era una nit d'istiu, estrellada, hermosa, enfi era una nit d'istiu. Per una part veyia cinch cordilleras de montanyas l'una darrera l'altre, semblant á una escala que arribava al cel, per altre part un pla y lo bosch immens de Ternelles, ple de torrenteres y fonts platejadas á les hores per la lluna, devant jo y á mos peus la mar tranquila plena de llumenetes com á fochs follets.

'Ns ajaguerem jo y mon germá dessota les arcades de la arruinada sala d'armes del castell y 'ns adormir[e]m; apoch vaig despertar-me y vaig sentir puntetjar una guitarra: era mon germá que despert primer que jo s'havia assegut demunt un marlet de cara al mar y cantava, acompanyant-se ab la guitarra, la seua companyona ahont vaja, cantava dich un fragment de mon romans titolat «Suspirs» que ell l'ha posat en musica. Jo l'escoltava y m'assemblava trobar-me á un altre temps; aquella veu me semblava la d'un trobador, la guitarra era un laud, jo veyent sombras volar per demunt jo de patjes y dames, cavallers y trobadors era D. Quijote en veritat.

Ales hores pensí ab en Nanot; ahon [sic] seguí que hauria sigut tant ó mes Quijote que jo á les hores, y no hauria dextat de veure entre las ombres de dames y cavallers, botxins, patjes, canonjes y escolans la sombra d'en Piferrer, axí com jo hi veyia la d'en Aguilo que semblava dir-me 'que fas vagamundo dins 'Ternelles? Com axis jeus? No 't recordes de N'Ayna? Vesla á cercar, mirala be y festetjala un poch'.

La referència a Pere Nanot Renart no és gratuïta. Compartia amb Picó l'afició als espais romàntics més tòpics i a l'ambient medieval; en una carta a Picó sense data, el convida a passar uns dies a Capellades, una vila «situada en una estreta vall [que] te un aspecte melancolich y ple de poesia. Laygua broilla de tot arreu, los arbres se mostren carregats de fruits, y las runas de dos ó tres castells feudals completan la fesomia de est paisatge *alemany*». Si Picó hi anés, afegíex, «seriam abdos una parodia de 'ls *bells trobadors*, saltariam marjadas y torrents rebent ab plaher las soleyades y les screnes».

A la correspondència amb Marià Aguiló s'hi conserven cinc cartes-textos, narratius, referits a l'estada a Mallorca, de valor literari desigual, però, en conjunt,

excepcionals per a conèixer el Picó i Campamar narrador; en transcriu dues més avall. De la resta, val la pena retenir-ne el relat de les converses amb mossèn Francesc Tortell, rector de Lluç, a qui fa conèixer la literatura catalana coetània i el moviment de recuperació de la llengua, fins a entusiasmar-lo prou per comprometre's a estudiar-la, aplicar-la bé als seus sermons i manifestar el desig de conèixer Marià Aguiló. I alguns fragments sobre la impressió del paisatge i les tempestes:

Moltes vegades durant mes escursions, tant si volia com no volia, 'm venian á la memoria descripcions y passatjes de l'Araucana d'Ercilla. L'aspecte d'aquells paisatjes, montanyes, garrides, singles y fondalades de Formentó, Ternelles, Lluch y Ariant 'm recordavan aquells boschs y monts y valls que descriu lo soldat y poeta castellà.⁷⁰

[...] Vaig arribar xop y remull á Pollensa, pero no 'm va sebre greu, estava content d'haverme mullat per haver vist una tempestat desfeta dins un bosch salvatge y desert: y que 'm tornaria mullar gustos per veure 'n altre vegada: perque li dich que aquell es un espectacle grandios.⁷¹

Finalment, recollim una de les impressions espirituals fortes d'aquelles excursions, que té a veure amb la viscuda a la nit durant el viatge de Barcelona a Pollença; la situació és a entrada de fosc, contemplant el santuari de Lluç des d'un turó:

Alla, quan no 'stavam ab alló, sentirem de cop un cor de veus d'infants y lo so magestuos d'un horgue que retronava y s'esmortia pels boschs, pleres y garrigues que rodejan lo colegi, y [el] toch d'una campana que 'ls ecos de les muntanyes repetian, y que s'anava allunyant apoch apoch trespasant tots los recons de aquells voltants. Llarga estona vaig estar escoltant aquell concert diví, no 'm sabia moure de aquell lloch, jo casi plorava y no sabia perque, estava commogut á les hores y ho estich ara al recordarho: no se lo que va passar per mon interior pero si sabre dirvos que he sentit al Liceo trossos religiosos de Rossini, Mozart, Beethoven, Haydyn y altres compositors, pero cap musica, cap concert he sentit tan sencill y religios com aquell, he llegit moltes poesies religioses de Fra Lluís de Leon y altres, pero cap poesia he sentit que m'haja commogut tant com aquella. Ni Teòlegs ni Filòsofs han estat may tan elocuentes per mi com ho eren aquell cor de veus d'infants, la veu de l'orgue y lo toch de la campana: les rahons que donaven tots los pares de l'iglesia per demostrarnos l'existencia de Deu ó de l'anima no convencen tan com aquella armonia, com aquell concert brollat com per encant d'entre un redol de penyes; alló commou y fa sentir, y l'home que tendrá valor y serenitat abastament per contredir y negar S. Agustí y S. Geroni no tendrá 'l valor ni la forza necessaria per mostrarse

70. Carta del 12 de setembre de 1869.

71. Carta del 23 de gener de 1870.

indiferent devan aquell espectacle, y per mes que fassa no pora disimular sa emocio ni aturar les llàgrimes que brollaren de sos ulls.⁷²

Gairebé no tenim mostres de prosa narrativa de Picó i Campamar més enllà dels textos epistolars adreçats als amics, que respiren arreu voluntat d'estil. Per això val la pena de recuperar un text molt primerenc, aparegut a *Lo Gay Saber* el 1868,⁷³ titulat «Lo rescat», on Picó, certament amb una prosa encara poc reeixida, fon un relat autobiogràfic — el subtitula «Fragment d'unas memorias de viatge» — amb una antiga tradició relacionada amb llocs propers a Pollença, els mateixos que descriu apassionadament en les cartes a Tomàs i Salvany, Marià Aguiló i Tomàs Forteza. El reproduceixo a l'apèndix.

El sentiment romàntic

A les cartes a Marià Aguiló que transcriu més avall hi apareix un altre component genuïnament romàntic: l'expressió del sentiment de l'autor, especialment de l'enyor, de la tristesa i de la solitud (en carta del 22 de gener de 1870 a Tomàs i Salvany, Picó es refereix a «l'immensa y espantosa soletat ahont habit fa mes d'un mes convertit en hermità ó en salvatge»), sentiments en els quals sembla que comença a rabejar-se. Els records d'infantesa («enfonsat dins los jorns que foren»), suscitats i subratllats per espais i objectes — les campanes, l'escola, el Calvari —, la pèrdua dels amics que deixà a Pollença deu anys enrere, tot el porta a «viure dins lo passat y del passat [...], que 's un dolç viure, putx fins la tristega que pot encloure en si, es una dolça, beneyta y santa tristega». I a enyorar Barcelona. Per això a Mallorca s'hi troba solitari, «com á foraster y com á desterrat», estrany en la seva pàtria. O, més precis, viu una situació d'esqueixament entre dues pàtries; en una de les cartes a Aguiló, del 12 de setembre de 1869, quan devia fer-se càrrec que la tornada a Barcelona s'ajornava, escriu aquests versos:

Fat malastruch lo meu: jamay s'allunya
la pena de mon cor:
plor per ma patria al viure á Catalunya
y dins ma patria per l'aymia plor.

L'esment de l'«aymia» es deu poder relacionar amb l'«Ayna» esmentada al final dels fragments transcrits de les cartes a Tomàs i Salvany del 20 i 22 de gener de 1870, i «Aina» és el títol que encapçala uns versos esbossats en els mateixos

72. Ibid.

73. *Lo Gay Saber*, I, núm. XIV (15-9-1868), p. 111.

fulls de l'esborrany de la carta de Picó adreçada a Jaume Collell en català antic; el fragment més significatiu és el següent:

AINA
Introducció

Com l'aucellet que abans que trega plomes es foragitat de
son niu per la ventada y sens forces per pendre 'l vol

Amichs, no se que 'u fa, mes al dexarvos
mon cor present un mal: no se perque,
me[s] ara al abrassarvos
m'apar que aveure 'us junts no torneré
Menvaig

Si acas arriban noves
de mi fins á vosaltres que so mort,
perdonaume de tot y consegraume
almenys alguna volta un trist recort.

No solament són els amics els que enyora, sinó també els llibres i els documents amb què treballava a l'arxiu dels marquesos d'Alfarràs; l'amor al paper manuscrit o imprès se li havia despertat a Barcelona i n'era orfe a Pollença.

Barcelona havia transformat Picó; l'ambient que hi havia viscut, els amics que hi havia fet i els llibres que trobava a faltar a Pollença, li havien donat el bagatge cultural que no s'hauria pogut fer a l'illa i fins li havien permès d'iniciar una carrera literària, per a alguns prometedora. Barcelona és ja l'altra pàtria de Picó: «ma volguda ciutat, la patria de mon cor per are y sempre», diu a Tomàs i Salvany;⁷⁴ «jo he crescut a Barcelona y ells [els amics d'infantesa] a Pollensa; vol dir axo que som diferents en tot y no porem lligar en res, de cap manera.»⁷⁵ La desaparició, per a Picó i Campamar, de la Pollença de la infantesa té un correlat en l'oda «A Pollentia», de febrer de 1870, en què el poeta es lamenta per la pèrdua de la Pollentia romana, a la veïna Alcúdia, esplendorosa en el seu temps, destruïda pels vàndals, «la forta torrentada del Nort.»⁷⁶ De totes maneres, arran de les dificultats econòmiques i de la incertesa de futur que el preocupen, fins i tot es planteja d'abandonar Barcelona i Mallorca i provar fortuna a Amèrica; Marià Aguiló

74. Carta del 22 de gener de 1870.

75. Carta a Marià Aguiló del 28 d'agost de 1869 (vegeu *infra*). Costa i Llobera (*Obres completes*, p. 485) diu que, a Barcelona, Picó hi «trobà simpaties, consideració, ventatges i prestigi molt més que a son país natal».

76. Vegeu el poema a Ramon PICÓ I CAMPAMAR, *Obra poètica*, p. 69-73.

intenta treure-li aquest projecte del cap en carta del 6 de maig de 1870, però encara pel novembre de 1872, de nou a Barcelona, s'ho replantejà.⁷⁷

Un text molt significatiu de l'estat d'ànim de Picó i Campamar als primers temps a Pollença, de la seva percepció d'aquella societat, regida per una política caciquista, i de com s'hi veia tractat ell mateix, el trobem en la llarga dedicatòria, en l'edició del parlament del 6 de juny de 1870 al Casino del Progrés d'aquella vila, adreçada al seu president, Joan Albis i Bennassar. Gràcies a l'amistat amb Albis, diu, se sentí reconfortat de la sensació de solitud i de víctima del menyspreu d'alguns pollencins que tingué en arribar a la seva vila; sensació que no féu més que acreïxer-li l'enyorament de Barcelona.⁷⁸ Reproduïm el text d'aquest parlament a l'apèndix.

Així doncs, si Mallorca representa per a Picó la calma i la solitud, però també el tancament «lluny del mon» i el conformisme, a Barcelona — «la ciutat» — hi ha el combat a què l'empeny la seva joventut romàntica. I el poeta tria la ciutat: «jo am la lluyta y per axo anyor aquell temps en que vivia á Barcelona.» Quan escriu això, però, encara havia de passar més d'un any a l'illa. I, com veurem, en tornar a Barcelona, tant per la situació personal i familiar, com també per les lluites lingüísticopolítiques que li tocarà de viure i pels fets que s'hi produeixen durant els anys de la Primera República, serà Mallorca, i no sols en qualitat de terra pàtria, l'objecte de l'enyor.

Dos textos epistolars adreçats a Marià Aguiló

Pollença, 28 Agost 1869⁷⁹

Fa prop d'un mes que so á Pollença y encare no he fet res, es á dir que no he escrit ni una ratlla. Al exir de Barcelona 'm deya jo mateix: Quan sia á la meua vila feré axó y alló, acabaré tal cosa, corretjiré tal altre, estudiaré aquet ó aquell llibre, tal ó qual obra... ¡Quants de plans no havia jo tirat! Cap d'ells s'ha realizat: fa casi casi un mes, com li deya, que so aqui y no he escrit ni una ratlla.

77. Carta a Tomàs Forteza del 21 de novembre de 1872 (BC) i d'aquest a Picó del 6 de gener de 1873 (BM)

78. Op. cit. en nota 53, p. 3-4. Aquesta dedicatòria, si es relaciona amb la temàtica del discurs que Picó pronuncia al mateix Casino del Progrés dos anys més tard, permet aventurar la hipòtesi que un dels motius del menyspreu amb què es veia tractat a Pollença podria ser la seva condició de xueta. D'altra banda, per interpretar correctament les referències ideològiques i polítiques dels textos d'aquests anys, convé recordar que es trobaven en ple Sexenni Democràtic, i que fou durant aquests anys que els xuetes vegeren reconeguts els seus drets, almenys legalment, en igualtat amb la resta de mallorquins. Vegeu Francesc RIERA I MONTSERRAT, *Els xuetes, des de la intolerància...*, p. 66-68.

79. La còpia d'aquesta carta es troba en el mateix full que l'anterior, a continuació de la signatura.

Durant los primers dies que so á Pollença, y dich sempre, perque sempre que hi so 'm passa lo matex, no faig altre cosa que trescar carrers y carrers desde 'l mati fins al vespre: aquí trob un amich, allà una cara coneguda, mes envant un edifici que 'm recorda alguna agradable escena de ma infantesa, y axi sempre camin y camin y convers tot sol lo matex qu 'un alocat. Moltes vegades m 'en entr á l'església y, assegut á un banch, pas allà 'l decapvespre tot sol recordant les festes que allà vegi quan infant. A un recó vetx les Fons ahont me batejaren, mes anunt l'altar ahont rebi la primera comunió, á l'esquerra la capella de la Purísima ahont cantava pel mes de Maria ab mos condexebles de música: veig missals qu 'he passetjat d'una capella á l'altre anant á servir la missa á algun sacerdot y canalobres qu 'he 'ncés moltes vegades devant algun altar en dies de festa. Recort totes les escenes d'aquell temps ditxós en que tota m 'alegria era anar á l'església á servir misses y á adornar altars y á tocar les campanes. ¡Les campanes! Encare son totes les mateixes: lo campanar es tot igual, no hi manca res. Moltes vegades me 'n hi putx per contemplar la vila y veure sos bells entorns y, al veure les campanes que tantes vegades he repicat los disaptres d'alimares, 'm pos trist y apar que mon cor adolorit 'm diga: — ¡Mira, mira aquestes campanes, alegres repicaren quan nasqueres, qui sap si scrán elles les que repicarán per tu quan hajas mort! — Coses son aquestes que á molts ferien riure, pero á mi, que vol que li diga, á mi m'enternexen y 'm fan plorar. Y no es sols axo lo que 'm commou, fins una ratlla, un ninot pintat per mi demunt alguna paret emblanquinada quan nin, y que veig encare avuy dia, m'enternex en alt grau: no hi puch fer mes, so axi.

Si desde Barcelona 'm pogués veure, molts dies 'm veuria pels corredors del pati del Convent de S. Domingo d'aquesta vila ahont hi ha encare l'escola pública ahont aprengui les primeres lletres. Per aquells corredors 'm passetj amunt y avall lo matex que m'hi passetjava are fa dotz 'anys. Sempre que 'ntr dins d'aquell pati les hores passen depressa com á minuts. Lo lloch es solitari y silenciós: l'única gent que s'hi veu es alguna dona que va á treure ayga del pou que hi ha enmitj del pati, y l'únich soroll que se sent son los grinyols de la corriola. Que de recorts no 's desperten y s'apleguen á les hores dins ma testa!... Comens per passatjar-me tot sol y acab per estar rodetjat de mil figures que lo matex que jo caminen y 's belluguen. Encare 'm sembla veure una colla d'infants que jugan uns á pilota, altres á conions y á raya, mentres los mes quiets ó 'ls que tenen mes po del mestre repassen la lliissó asseguts prop de les columnes de les arcades del claustre: y á les hores, efecte d'un esforç d'imaginació ó de no se que, fins 'm veig á mi matex, infant encare, rodetjat d'una colla d'infants condexebles que, asseguts en terra á mon entorn, miren com ab un tros de guix dibux lletres per demunt les retjoles dels corredors, ó, drets y fent rotllo, 'm guaytan silenciosos mentres ab un carbó pint cares y soldats y cases per les parets del claustre. Y axis moltes vegades, mentres estich olvidat del present, lluny es esperit de lo que 's are, y enfonzat dins los jorns que foren, contemplant absorit les escenes de ma passada vida, sent soroll de corredisses, y obrint los ulls com si despertás d'un llarch somni, 'm gir y veig una colla de nins qu 'ixen d'escola y que s'aturen pels corredors jugant, cantant y rient. ¡Ver aquí, 'm dich jo matex, lo que feya jo per aquí deu anys enrera ab mos companys, molts dels quals son morts! Oh! Si pogués regular deu anys y tornar á ser infant! ¡Y com 'm mescleria á les hores en los jocs d'aquets infants que jugan com jo jugava!... Y acabat de dir axo, m'ha suchsehit, y ho poreu creure, m'ha suchsehit,

empes pel desitj de ser infant, l'acostarme á n'aquells nins que jugan, m'ha suchsehit acostarmhi ab la rialla á la boca y ab los ulls llagrimetjants per trobar un consol en sa conversa, per pendre part en sos jochs innocents: empero sempre que m'hi acost, com só desconegut per ells y, á mes d'axo, m'veuhen casi home fet, ó be fugen espantats ó be s'envan avergonyits, capbax y ab un dit á la boca, mirantme com esglayats.

'L Calvari també 'stá per mi ple de recorts: per allá, per aquell camí ple de voltes y merrades feyan quan era jo petit 'L Via-Crucis, com també 'l fan are, los nins de l'escola acompanyats del mestre y de moltes persones devotes. Cada divendres de Cuaresma la mare 'ns feya posar lo vestit nou dels diumenjes, y 'ns dava un treset per comprar regalesia.

Desde 'l Calvari veig á l'altre part de Pollensa los marges y caninals dels bostérs del Puig y mos ulls no 's saben decantar d'un redó! ahont s'alsen mages-tuosos dos alts datilers, no lluny dels quals hi ha un ribàs ple de tendre verdura y ahon anava jo á pasturar un xotinet blanch los decapvespres exint d'escola...

Are per are me vida es aqueixa: viure dins lo passat y del passat. Viure 's aquet, que 's un dolç viure, putx fins la tristèça que pot encloure en si, es una dolça, beneyta y santa tristèça. Axi visch, perque no puch viure d'altre manera, posat dins aquet desert y solitari recó de Mallorca, ahont visch com á foraster y com á desterrat, putx dins de ma pátria ningú 'm conex: tothom 'm mira ab estrenyesa y, si no fos que vaxt acompanyat sempre de recorts, puch dir que tot sol iria sempre. No vol dir axo que dins Pollensa no hi tenga companys; n'hi tench, pero son tots companys d'infantesa: jo he crescut a Barcelona y ells a Pollensa; vol dir axo que som diferents en tot y no porem lligar en res, de cap manera. A mes d'axo, tots los joves coneguts meus son ó be pagesos ó capelláns, los pagesos son casi sempre á fora y no 'ls puch veure; ab los capelláns no hi cont perque ni ells 'm cercan ni jo á ells: ni jo ls seguesch ni ells 'm van darrera, ni ganes de que m'hi vajan. Un bon capellá, un vertader Sacerdot, m'agrada molt, moltíssim: pero per desgracia no 'n tenim cap d'aquets: tots los d'aquí ó son uns ignorants beneyts ó uns ases orgullosos [sic]. Y lo que passa ab 'l clero passa també ab la petita aristocracia pollensina que, ben mirada, no 's altre cosa mes qu 'un munt d'ergull, d'ignorancia presumida y de miseria. Un altre dia vos parlaré d'axo ab mes deteniment y claredat: crech que lo que 'us he dit basta per fervos veure que aquí 'stich tot sol, que no tench ni un amic ni un llibre, que 's lo que 'm sap mes greu. Començ á estar cansat de viure á Pollensa, y les ganes que tench de tornar á Barcelona son tantes que ja voldria esser al Setembre per tornar á viure entre mos benvolguts amichs de Catalunya y darvos una abraçada.

Pels primers del pròxim Setembre seré á Barcelona si á Deu plau. Son poch los dies que 'm resten d'estar á Mallorca y dech anar encare á Lluch per despedirme del Rectó de la Santa Casa á ne qui vaxt dar paraula de ferli una visita abans de dexar l'illa. Crech podervos contar de paraula la meua anada á dit lloch y les curtes passerjades qu 'he fetes á l'entorn de Pollensa.

Memories á vostra Família y amichs - Vostre

R. P. y C.⁸⁰

80. Just a sota de la signatura segueix el que sembla una nova carta, amb data «12 Setembre», de la qual al full només hi caben nou ratlles; no hi ha el full o fulls amb la continuació. Se'n desprèn que Picó no ha pogut anar a Barcelona quan ho tenia previst.

Pollença, 9 Febrer 1871.

Sr. D. Marian Aguiló:

Mon car mestre: Deu vos guart: Rebi no fa molts dies una bella lletra d'en Tomás Forteza y juntament ab ella lo volúm dels Jochs Florals d'entany que, segons veig, vos me trameteu. Oh! Gracies, mon car mestre, gracies desde 'l fons del cor. Aquell que com jo viu trist á un recó de mon, sense amichs ni llibres, agraït deu estar al que un llibre li envia, y molt mes essent un llibre com lo que vos m'enviau. Gracies, vos repetesch, desde 'l fons de mon cor. Si llegint est llibre pas, com de segur passaré, algunes hores de delitable consol, á vos ne seré deutor.

Vos vull fer tornes, com diuhen aquí, de lo que m'heu dat, y per axó vos enviaré alguns exemplars del discurs que vatz dir temps passat en lo Cassino del progrés de Pollença.⁸¹

Son tantes les coses que voldria dirvos, y tantes son les idces que s'apleguen dins mon cap are que 'us escrich, que 'm trob confós y no se que 'scriure.

¡Si sabesheu lo molt qu 'he sofert d'ençá que só aquí! Mestre, amichs, conexençes, tot ho anyor: y pensant en vos, en mos amichs y altres coses, moltes vegades he plorat; are no plor perque no puch.

A casa d'Alfarráz, m'han fet molt de mal sense motiu, mes, á dirvos la veritat, no 'ls anyor, ni anyor tampoch la col·locació que 'm feren perdre, no; lo que anyor es l'arxiu, aquell rich arxiu que tant estimava, y ahont tantes hores he passat, lo que anyor es aquella llibreria que jo cuidava ab tant de zel sense estarhi obligat, llibreria ahont també tantes estones havia passat tot sol rodetjat de armaris plens de llibres, de plegamí, arrengrerats y composts, ab lletres al llom, semblant un solitari cementiri ple de tombes y de mudes inscripcions. Oh! Aquella llibreria, jo 'u se cert, ella m'anyora tant com jo l'anyor á ella. Are deu estar altre vegada plena de pols y terenyines... Que voleu que hi fassa, mon mestre; al pensar que no tornaré á veure aquells plegamis y códices y que may mes veuré aquells llibres estimats, no hi ha remey, no hi puch fer mes, se'm trenca 'l cor.

¡Si 'us tengues açí, á Pollença, dos ó tres dies, ja 'us en contaria de coses! Ja 'us ne mostreria de notes qu 'he copiades, de cosetes qu 'he recullides! Be 'n trauriem de converses de llibres, y de llenguatje y d'antigalles!... Pero vos sou lluny... y paciència!

No hi ha dupte que molt he perdut aquets dos anys que 'stat a Pollença, pero per altre par he guanyat, putx tot sol, lluny de la ciutat, tranquil, enmitj del camp, faltantme amichs ab qui parlar, á mi mateix m'he parlat, y d'aquexes converses misterioses tengudes ab jo, n'he tret mes profit que de les converses tengudes fins are ab altres homes.

Mirau, mestre Aguiló, que 's una cosa estranya axo que fa un home de preguntar-se y respondres ell mateix! Y no 's axo sol, sino que moltes vegades, m'aparesent essent jo tot sol esser tres, dos qui conversen y un que judica, com á jutje imparcial ¡Que misteris! Y encare hi haurá ningú que diga que l'home es sols un tros de carn!

D'aquesta manera, pensant y reflexionant, casi sempre pel camp, unes vegades entonzat dins una cala deserta, altres assegut á la vora del mar, moltes pels

81. Es tracta del parlament que hi féu el 6 de juny de 1870 esmentat a la nota 53.

costers, per la montanya y pel Pla, y algunes altres al fons de negres y misterioses coves, he passat aquet temps que fa que falt de Barcelona, y tant al fons d'una cova com al cim d'una montanya, he vist á Deu; mirant los sembrats, los arbres carregats de flors y fruits y tantes coses mes com hi ha á la terra, per força he cregut, he hagut de creure. Mirant la terra he vist Deu, mirantme y escoltantme á mi mateix he vist, he palpat, l'ánima. Y mes content estich d'haver arribat á n'aquet port de salvació per mes soles forces que no dirigit y empes per mestres y filosofos.

Are me 'n adon que so ja a la darrera plana d'aquexa lletra, lletra que á fe de Deu, es una mescla que fa riure; pero ja 'us ho he dit, tantes coses voldria dirvos que no se per hon començar, y les que dich ixen á la ventura y mesclades y confoses.

Jo he escrit molt poch, casi res. Tret de les dues composicions premiades darrerament,⁸² pot dirse que no he escrit res pus. A dir la veritat, no tench ganes d'escriure, sols tench desitj de estudiar y de pensar; y si no fos perque trob que so massa jove per fogir del combat del mon, de bon gust romandria açí aconortat, per viure tot sol y lluny del mon: aço faria si tan jove no fos; so jove; si per una part hi ha qui m'empeny á la soletat, hi ha una força per altre banda que 'm crida y que 'm fa desitjar la ciutat. Si, mestre Aguiló, so massa jove per fogir del combat, jo am la lluyta y per axo anyor aquell temps en que vivia á Barcelona.

Moltes mes coses tench per dirvos, pero 'm falta paper. Saludau als de casa vostre y disposau de vostre S.S.P.

Ramon Picó

Juntament amb aquesta carta, hi ha un esborrany parcial, en bona part concordant amb el text transcrit; al darrer full, però, s'hi llegeix el següent text, incongruències incloses:

L'altre dia jeya malalt; una neboda meua, nena de dotze anys, seya a la cadira del capsal del llit y jo m'entretenia a ferli contar rondalles y a ferli dir cançons: de canço m en digue una molt hermosa, dos dies despues, quan ja 'stava axecat, vaig llegir un estudi sobre cants populars portuguesos y vaig veure la mateixa canço en portugues. La canço es la d'un rey que te tres filles y s'enamora de la mes petita, la reyna fa tancar la filla alt una torra y la fa morir de set, y quan lo rey ve de la guerra y la filla li demana aygua fa corre 'ls criats, mes al esser alt la troban la morta y veyhen qu 'angels se l'emporten al cel y dimonis que s'emporten al rey a l'infern.

Quan la nina me contava aquexes cansons pensava en vos, mestre Aguiló, y al propi temps m'acomparava jo a la princesa tancada que 's mor de set alt la torra.

82. Es tracta de l'oda «A Pollentia», accésit a la Flor Natural, i el romanç «En Joan Crespi», primer accésit al premi extraordinari ofert per la Diputació de Tarragona, ambdós als Jocs Florals de 1870.

La col·laboració amb Marià Aguiló a la recerca de literatura popular i tradicional

La recerca d'elements de cultura popular, de tradició oral o escrita, i de restes antigues de Mallorca fou una altra de les ocupacions de Picó i Campamar aquells anys; el fragment acabat de transcriure revela aquest interès, compartit i impulsat per Marià Aguiló, que li encarregà la recerca de cançons, corrandes, gloses o llegendes de l'illa, com es veu en la carta que transcriu a continuació. L'interès per la cultura tradicional li havia de venir també, inicialment, com a Verdagner, per via materna: Costa i Llobera diu que la mare de Picó i Campamar era un «arxiu de cançons, rondalles, adagis i de tot el *folklore* del país, ben capaç d'improvisar, si venia bé, qualche aguda glosa».⁸³ Aguiló, doncs, aprofita l'estada de Picó a l'illa i la seva fal·lera per recórrer-la, per demanar-li la col·laboració.⁸⁴

Barna, 4 d'agost del 71

Estimat amic:

Anyor notícies de V; ames de salut y bon estar, desitx q. no s'oblidi de la Poesia ni de la nostra proxima revista. Ha fetes escursions? Aparexen pedres, coves o monuments quel fan pensar en temps remots y desconeguts y en l'antiga y un poch misteriosa Pollentia? No ha trobat una estona d'inspiració per fer alguna poesia mes? Voldria que, corregit lo seu drama, lo entregues a l'imprenta.

Li escrih en mitx de les vesites y distraccions q. tench a la Biblioteca per demanarli un favor. Vaux a publicar immediatament les *currandes* o *gloses* mallorquines. El replech que 'n tench es mes abundant y millor de lo q. jo creya, pero esta molt lluny de representar la abundancia, la exuberancia que ni ha en exa illa. Fa una trentena d'anys q. comensi la colecció, pero 'l principi sols me cridaven la atencio les de amor y sentiment. Mes tant com me aficioní a la poesia narrativa catalana y mallorquina, casi abandoní les *gloses*, q. mirava com a destructores de la nostra antiga poesia epica popular, y només de tant en tant havia seguit replegantne algunes de les que me sortien al pas.

Ara ab les q. he rebudes me fan un volum agradable, separant'les de les catalanes q. publicaré apart, perques veja marcada la fesomia dels dos pobles y la diferencia en certes formes de la llengua.

Desitx q. V. me estalvi un viatge que no puch fer per causa de la Biblioteca. Hi ha infinites composicions o gloses de 4 fins en 8 versos, y moltes vegades decimes, de que pocas o moltes tot hom ne sap a Mall[orca] y hi ha dones y cantadós q. per si sols ne son un repertori. Els asuntos son infinits: amor, religió, matrimoni, festex, oficis, soldats, mariners, pescadors, pagesos, pobles, de tot; tot ha estat l'objecte de aquestes gloses. Voldria replegar y escriure les q. bonament

83. Miquel COSTA i LLOBERA. «En Ramon Picó i Campamar». Dins: *Obres completes*, p. 480.

84. Vegeu les cartes del 25 d'agost i 8 de setembre de 1871 de l'epistolari de Marià Aguiló amb Tomàs Forteza esmentat a la nota 62 (p. 20 i 22).

puga? Es un servey que li deman, en la condicio sine qua non de que ha de esser retribuit pecuniariament, puix que se per esperiencia lo molest q. es. Aquestes currandes replegadas arreu, voldria que les escrigues en paparets sueltos del tamany de la *mitat* de una *octavilla* de paper.

Per agruparles per assuntos y orde, es precis jugarì molt, y convé q. se pugan manejar com un joch de cartas.

Moltes de aquestes currandes, q. *sueltas* son insignificants y fins tontes, colocades en la seccio que les correspon adquirexen un valor q. no tenien. Ne tench axi copiades unes mil sientes pero no 'm basten ni de molt per lo q. vuy. No li fassin por els duplicats y multiplicats q. per força se aglomeren, en la distribució q. fas los trob de seguida.

Perdoni, amich Ramon, aquest acte de franquesa. Esper q. me escriurà tan pronta com puga. Desde Palma li faré passar una cantitat perque puga retribuir a les persones á qui sia necessari molestar.

Adeu

Mariano

Els fragments següents d'una altra carta de Marià Aguiló a Picó, datada a Barcelona l'1 de setembre de 1871, complementen i aporten alguna clarícia més a les instruccions donades en la carta anterior. A remarcar que és, segons diu Aguiló, la primera vegada que tracta de tu al seu corresponsal.

[...] Despres de la pintura trista que de ta vida 'm fas no 'm sap tant de greu molestar-te per la coleccio de gloses mallorquines. Les mostres que me enviases son molt saboroses. Ni ha moltes d'altres que, encara que no sien de sentiment, tenen interés com a fotografia de les costums y especial manera de veure de la isla. Si ten venen algunes a oïdos d'aquelles que *nos deuen publicar*, no per axò dexis d'escriuremeles, perque es una de tantes maneres de pendre el pols en el poble mallorquí, que es el fi historich o filosofich q. tambe 'm propos en aquesta revista de sa poesia popular. Axò vol dir que seguis arreu sens entretenir-te a triar les espigues millors; axi no 't daré la feyna de garbellar.

[...] Qui pogués veure aqueixes montanyes que per familiars a tu ja no 't diuen res! Qui pogués recorre y estudiar ses coves primitives! qui pogués fullejar aqueix arxiu, y escoltar aquests pagesos de la antigaya que tants articles me darian per mon diccionari! Animo, estimat, del treball surt el profit y mes val jugar a pilota que estar ocios.

El retorn a Barcelona. Un moment crític

És conegut l'aldarull que promogué Picó i Campamar a Pollença en pronunciar un discurs al Casino del Progrés, promogut, en època electoral, pel Partit Radical, a la primavera de 1872. En una carta adreçada a Tomàs i Jeroni Forteza

el 16 d'abril d'aquell any, Picó els dona la seva versió dels fets que se'n derivaren. Abans, però, convé recordar que ja al parlament que havia fet en el mateix Casino dos anys abans, el tema del qual se centrava en el valor de la música, havia menat el seu raonament cap a un vessant diguem-ne polític: la música al servei de la justícia i la llibertat dels pobles que lluitaven per la recuperació de la seva dignitat nacional i social; i posava com a exemples la Revolució Francesa i *La Marsellesa*, la guerra a Itàlia i l'himne de Garibaldi, o el cas de Polònia que «ha cayguda desarmada» però amb el coratge de presentar-se «devant son botxi entonant himnes á la llibertat y á la Verje», o, encara més propera, la lluita contra l'absolutisme a Espanya i l'himne de Riego. El parlament acabava de manera abrindada convidant els músics que s'incorporaven en aquella avinentesa al Casino del Progrés a anar «cap endavant sense por á conquistar lo be de nostra pàtria.»⁸⁵

Doncs bé, en la carta esmentada als Forteza, els explica que en el discurs de 1872 es referí a uns esdeveniments ocorreguts a Pollença l'any 1823, amb greus aldarulls antixuetes produïts arran del retorn del règim absolutista, quan, diu, hi «caygué la pedra»:

Los realistes capitanejats per dos frares dominicos pollensins, un dels quals encare viu, envestiran, saquetjaren y robaren les cases de tots els marchandos de Pollensa y fins y tot tiraren un pobre vell *del Carrér* dins un foch que feren enmitj de plassa per cremar la pedra de la constitució: molts de marxandos fugiren; la justícia no castigá á ningú. Es cosa sabuda de molts que hi ha alguns amos á Pollensa que 's feren richs de lo que robaren á les hores y que encare avuy dia, com van els diumenjes á l'ofici, duhen la capa negra feta del paño que robaren á n' els marxandos.⁸⁶

La crítica de Picó a aquell frare que encara vivia va ser duríssima; l'acusà d'haver atiat el foc en lloc «de predicar l'amor y la pau», i va aprofitar l'avinentesa per defensar la seva condició de xueta, en afirmar que, «entot y essér xueta, sempre he sentit compassió pels condemnats á mort.» La reacció de les forces reaccionàries pollencines, segons Picó, fou immediata:

No havia encare acabat el discurs quan m'avisaren que hi havia alguns carlistes que 'm volian matá; jo no 'm vaig espantá ni una mica, ans al contrari, 'm posí a riure porque m'han volgut matár moltes vegades y encare so viu G. A. D. Nou ó deu

85. Op. cit en nota 53, p. 14-15. Vegeu el text complet del parlament a l'apèndix.

86. Els «marxandos», venedors ambulants, eren gairebé tots xuetes i, com els argenters, formaven un gremi propi; d'entre les poblacions de la «part forana» de Mallorca, Pollença era una de les que comptava amb més «marxandos». Vegeu Francesc RIERA i MONTSERRAT, *Els xuetes, des de la intolerància...*, p. 21, 31 (n. 29) i 41. L'esment del «pobre vell *del Carrér*», cal entendre'l així mateix com una referència a la condició de xueta del vell (sobre la relació dels mots «carrer» i «call», vegeu el DECLC, II, p. 431 b, 33-50).

homos m'esperaven aquella nit quan me 'n aní á colgar, debes les dotze; m'han esperat alguns altres vespres pero no han sebut per mes que tirarme algunes pedres sense ferirme; jo anava preparat, y disposat estava jo y resoltos estavan mos companys pollensins á rompre el cap al primer que 'm posás les mans demunt.⁸⁷

Es tracta de donar la imatge de l'heroi romàntic enfrontat a les turbes, sense por a la mort, com un nou lord Byron? Recordem que aquell any Picó, a qui Francesc Riera defineix com a «pollenci liberal i xueta amb molta consciència dels problemes del seu grup ètnic»,⁸⁸ envià als Jocs Florals de Barcelona el romanç «La filla de l'argenter», que estimava especialment, en el qual denunciava l'actitud de l'Església en relació amb els xuetes.⁸⁹ El poema presenta la singularitat de no fer esment que la discriminació patida per la noia sigui deguda al seu llinatge xueta, però la causa es fa evident per la referència al pare «argenter», ofici que a Mallorca pràcticament només exercien xuetes; d'altra banda, no explicitar aquesta causa permet a Picó universalitzar el sentiment d'abandonament, de solitud i de marginació de la noia, i el de pena i abatiment del pare. Sigui com sigui, sembla que els fets derivats del seu discurs no són aliens a la decisió d'abandonar l'illa i traslladar-se de nou a Barcelona, cosa que féu el 3 de maig següent.⁹⁰ Segons la

87. Sobre aquesta carta als Forteza i els fets posteriors ocasionats a Mallorca arran de la polèmica de temàtica xueta entre Miquel Maura i Josep Tarongí el 1877, vegeu l'article de Llorenç PÉREZ I MARTÍNEZ. «Espigolant dins l'epistolari de Ramon Picó i Campamar. Judici sobre la causa xueta de Tomàs i Jeroni Forteza i de Josep Tarongí». *Lluc*, núm. 694 (novembre-desembre 1980), p. 19-24. La fer protagonitzat per mossèn Tarongí és àmpliament tractat també a Francesc RIERA I MONTSERRAT. *Els xuetes, des de la intolerància...*

88. *Els xuetes, des de la intolerància...*, p. 63.

89. El 19 d'abril de 1872 Marià Aguiló escrivia a Tomàs Forteza que, de les composicions enviades aquell any als Jocs Florals, «l'única mallorquina que se que [els membres del Consistori] han reperat es (en secret) *La Filla del Argenter* que esplica en pels y senyals la gran preocupació islenya y que de segur deu esser den Picó» (*Marian Aguiló i la "Renaixença"...*, p. 29). En carta a Tomàs Forteza del 29 d'abril d'aquell any (BC) Picó es referia a «la per mi tan estimada "Filla del Argenter"», i el 5 de febrer de 1873, arran de la petició que li havia fet Tomàs Forteza de col·laborar a la *Revista Balear*, Picó diu a Jeroni Forteza: «Tench la Filla de l'Argenter y El Salt de la Bella dona que 's poren publicar però totes dues son massa llargues per la Revista á mes de que la primera feria enfadar, si 's publicava, á D. Marian y D. Thomas Aguiló.» La referència als Aguiló senten per la posició conservadora que mantingueren en relació amb la qüestió xueta, que consideraven que no havia de ser tractada en públic. Encara a finals de 1876 Tomàs Forteza va fer gestions prop de la revista *Museo Balear* perquè publicqués «La filla de l'argenter», com a mostra de suport a la «causa» de mossèn Tarongí, a qui s'impedí que prediqués unes Quarantahores a la parròquia de Sant Miquel de Palma pel fet de ser xueta. El *Museo Balear*, segons Llorenç Pérez («Espigolant dins l'epistolari...», p. 21), «es decantà completament d'aquell assumpte i guardà un silenci hermètic».

90. Anuncia el viatge a Tomàs Forteza en carta del 29 d'abril de 1872 (BC). Més d'un amic mallorquí de Picó, xuetes com ell, se sentien incòmodes a l'illa i alguns en marxaren: Tomàs Forteza escrivia a Picó, arran dels fets ocasionats pel famós discurs de 1872: «L'exèrcit enemic té

cronologia de la carta a Jeroni Forteza esmentada més amunt, s'havia casat l'any abans amb Carme Serra, la seva promesa barcelonina i aquell 1872 naixeria la primera filla.⁹⁰

Els primers anys del retorn a Barcelona no foren gens plàcids per a Picó; a les preocupacions econòmiques i familiars, se n'hi afegiren dues que són ben presents en la correspondència dels anys 1872-1874; d'una banda, les discussions dels grups «catalanistes» entorn dels Jocs Florals⁹¹ i l'ortografia de les -as i les -es (que implica una certa, tot i que no exacta, oposició entre «mallorquins» i «catalans»),⁹² discussions que produeixen desercions d'amics i arriben a crear autèntiques enemistats; d'altra banda, l'ambient social que es viu a Barcelona els dos anys de la Primera República i, més en concret, els primers mesos, sobretot per l'ocupació d'esglésies i monestirs per part dels republicans, fets que fereixen la sensibilitat social de Picó i, encara més, el seu profund sentiment religiós, i li fan afirmar que no hi pot haver revolució ni progrés contra la religió. La situació social i política, la veu de tal manera que fins arriba a desitjar «que caigués damunt Espanya una faixuga ma de ferre, una dictadura, qualsevol cosa que 'ns lliuràs de l'esclavitud dels *animals humans*».⁹³ La seva reacció, inicialment d'enuig i revolta, aviat esdevé de desànim i d'enyorament, fins a qüestionar-se si havia valgut la pena deixar mai Mallorca:

la posició, té les armes, té les municions, té la força moral, ho té tot, i té ademés son *salvagisme*; la més terrible de les seues armes, i el vostre exèrcit? No en teniu, no cregau tenir-ne encara que us ho juren, sou tot sol (lo que em dol el dir-vos-ho!), sou tot sol i casi desarmat.» Per la seva banda, Jeroni Forteza, que acabaria abandonant l'illa per instal·lar-se a València, també en carta a Picó del 24 d'agost de 1877, es refereix a Mallorca com a «aquesta copeta d'or plena de brutor i fens de porc [...] aquesta illa malaguanyada on hi té el diable la seua secretaria». Quant a Josep Tàrronç, el 1877 es traslladà a Granada, on ocupà una canongia i exercí de professor a l'institut; el 20 de març de 1879 escrivia a Picó: «Cuánta diferencia de esto a lo de Mallorca. Mi patria era para mí una madastra.» (Fragments extrets de l'article de Llorenç Pérez esmentat a la nota 87).

90. Vegeu la carta esmentada a la nota 12. La vida sentimental del jove Picó és confusa. Si d'una banda hi ha l'Aina a què hem vist que es referia Marià Aguiló i un títol del mateix Picó (podria tractar-se d'un nom literari aplicable a la mateixa Carme Serra, o no). Ramon Rabassa («Ramon Picó i Campamar...», p. 3) afirma que, en casar-se, s'estabilitza la vida sentimental del poeta, i afegeix: «si de ben jove havia estat enamorat, i fruit dels seus amors fou un fill que, majorret, se'n va anar a Amèrica, ara del matrimoni tindrà dues filles que, ben relacionades, faran paper dins Barcelona.» D'altra banda, Pin i Soler (*Comentarios sobre llibres i autors*. Prèmbul i notes per A. Pin de Larour. Tarragona: Agrupació de Bibliòfils, 1947, p. 184) informa que Carme Serra era filla del porter de casa Alfarràs.

91. Així, just arribat a Barcelona, el 8 de maig escriu a Tomàs Forteza (BC): «No hi ha ningú que no es queixi del consistori d'enguany.»

92. En una carta a Tomàs Forteza, del 24 de maig de 1873 (BC), Picó li exposa la seva incommodat pel fet de ser mallorquí i, alhora, «president d'una societat de Joves Catalans», referint-se a la Jove Catalunya.

93. Cartes a Tomàs Forteza del 24 de maig i 12 de juny de 1873 (BC).

¡Tant de bó que no me 'n hagués anat may de Pollensa, tant de bo que fos pages! Seria un asa, pero ¿y que? Ara som ruchs, que 's pitjor. No feria poesias, pero en cambi feria alguna glosa. Mes m'hauria valgut alló que no ser lo que som, si 's que he arribat a ser alguna cosa. [...] Ara per ara estich a Barcelona com lo nauixer que mar endins ha perdut la carta de navegar y no sap per hont prendre per arribar a port y a bon salvament.»⁹⁵

La restauració monàrquica no farà canviar el judici de Picó ni sobre l'estat de la vida política ni de la literària «catalanista»: escepticisme quant al nou règim i profund pessimisme respecte al moviment de renaixença literària, vist, és clar, des del seu angle. Així, després d'un breu repàs a l'actualitat teatral i literària barcelonina de principis de 1875, diu:

Talment sembla que tothom treballi per posar en ridícul lo catalanisme: tothom fa lo que sap per matar la naixent literatura; y per acabar te diré que ho veig tot perdut, tot mort. No cal ferse il·lusions, la casa s'esfondra y no hi ha remey per ella. [...] Pots creure que 'stich tan desanimat que mes no hi puch esta: he perdut completament les ganes d'escriure, he deixat tots mos plans; y respecte de la fe que m'aguantava la veig ara brillar com un llumet d'oli que s'apaga: casi casi estich convensut de que anam darrera una utopia. Tench estones de dubte terrible y caich en un defalliment tan gran que apar que tot jo m'enfonzi dins un mar de tristesa. ¡Ni may que hagués tornat de Mallorca! Quina diferencia, amich meu, entre viure entre aquets catalanistes, sepulcres emblanquinats, i corre per les platjes, costes y cales de Pollenza! M'assembla que 'l Renaixament agonetja y apar que 'l cor me diga que la restauració Borbónica l'enterrarà.»⁹⁶

D'altra banda, i tornant als anys 72-74, a les penúries econòmiques, s'hi havien afegit les de salut que, una vegada més, interpretarà, si més no epistolarment, des de l'òptica melancolicoromàntica; així s'expressa en dues cartes a Jeroni Forteza, del 24 de gener i 5 de febrer de 1873, que no cal comentar:

La mort que per espay d'alguns dies m'ha anat darrera per ferme la treveta m'ha destorbat de tot. Ara per ara crech esta fora de perill; quan la senyora dels fossars se torni topá ab mi, ja crech que seré madur perque puga collirme de l'arbre de la vida; á les hores que bon profit li fassa. Y axo, Geroni, no son manies, sino conviccions y per axo es que tot quant te dich, t'ho dich tranquil y sense cap mena de pena. Jo no puch viure molt, y si visch mes de lo que viure 'm pens, per força haurá de ser ma vida trista y enutjosa.

95. Carta a Tomàs Forteza del 20 d'agost de 1873 (BM). En una altra del 25 de desembre de 1873 al mateix corresponsal (BC). Picó s'autoanomena «aquet pohre desterrat».

96. Carta a Tomàs Forteza del 15 de gener de 1875 (BC).

[...] Me dius que no m'assusti; que 's cas, homol! ¿Jo assustarme! A Pollensa tambe 'm volian matar y no 'm vaig tornar ni una mica groch ni vaig perdre les ganes de menjar. La mort no 'm fa gens de por, ans al contrari, pas gust, molt de gust quan pens que una vegada mort feré una dormida tan llarga. Lo que 'm posa un poch de mal humor es el pensar en lo que diré quan me presenti a la presència de Deu...

[...] No 's diner lo que 'm fa falta G. A. D. Altres coses me sent á faltar que Deu tansolament pot donarme. Estich malalt d'esperit, sent que la meua ànima defallix, y mon pensament es térbol com l'aygua d'un estany ple de fanch y llim verdós. Dins el meu cap m'apar que hi duch un mort, y dins mon pit... no se que hi duch á dins mon pit. Mon pit semble un evench fosch y sense fons, á dins del qual se sentan gemechs y sospirs molt dolorosos.

[...] Jo rich, mostr alegria y no 'm veu ningú plorar, pero quan estich totsol, totsol devant per devant de mí mateix, y pens ab lo molt que he perdut, ab mos pares lluny de mí, ab ma terra enfora, ab lo que mes he volgut perdut per sempre, pobre d'esperança, tan pobre com rich de recorts; com mir el porvenir... á les hores s'estreny mon cor ab un cercle de ferro y mos ulls m'esquitxan, y se 'm nuha la gargamella.

Enmig de tanta desolació, només li resta la família i, especialment, la seva filla, únic ésser que li pot donar consol i conhort; per això, davant qualsevol malaltia de la nena, es desespera de pensar què faria si se li morís; en una d'aquestes circumstàncies escrigué un poema, «Pregaria vertllant ma filleta única, malalta», seguint models de cançó popular i devota, que publicà a la *Revista Balear* i transcriu a l'apèndix.⁹⁷ Ara, a Barcelona, immers en aquest estat d'ànim i amb una feina monòtona que no el satisfà, Mallorca se li presenta com el paradís perdut que voldria recobrar:

Sols una cosa desitj, y es viure tranquil á un lloch solitari lluny del mon que 'm maretja y que 'm fa oy, viure á Mallorca, perque écreurias que 'm dona pena pensar que si 'm moria per aquí m'enterrarian lluny de Pollença?

[...] Sobre lo que 'm dius de venir jo á Palma, fora una cosa que m'agradaria molt venirhi á viure, pero no per un mes ni dos, sino per sempre ¡ah fotre! Que 'n feriam de berbes á les hores! Mira, me pens que 's cosa que 'merex que fasas algun pas per axo, sense comprometer-te per supuesto. Estodia tu com m'hauria de arreglar per venir, que 's lo que podria fer, quins medis de viure tendria, y jo 't promet que per poch be que pinti la cosa fere tot quan puga per venir.

97. El neguit per les malalties de la nena és present, per exemple, a les cartes a Tomàs Forteza del 12 de juny i 25 de desembre de 1873 (BC). El poema es publicà a la *Revista Balear*, III, núm. 12 (30-6-1874), p. 193 i a *La Llar*, I, núm. 8 (27-2-1875), p. 30.

[...] Molt m'agradaria venir á viure á Mallorca y mes teninti amichs com tu y D. Thomas Forteza. Jo 'sper que axuxí que 'i gover[n] peguí una tombarella me declararán cessant, y llavonses, tench ganes de venir á Mallorca encara que nomes sia una temporadeta. Esplora idó el terreno per quan axo venga y veyam si 'm qued d'una vegada á Palma, que me 's tan desconeguda.

De fet, quan pel maig de 1874 deixà la feina a l'Administració econòmica de la província de Barcelona, de la qual deia: «me te mes avorrit que si fos una casa de prostitució. Quan ne puga sortir cantare un Te Deum!»,⁹⁸ es plantejà el retorn a Mallorca,⁹⁹ però només fou per pocs dies en dues tongades pel juny i per l'agost i setembre d'aquell any, durant les quals reprengué la «descoberta» de l'illa, sobretot dels racons de la part nord de la costa de la Serra de Tramuntana, amb la mateixa admiració de l'estada dels anys 69-72; en la primera d'aquestes estades, descriu el seu estat d'ànim amb aquets mots: «S'ha apoderat de mi una cosa que no se si anomenar melangia ó defalliment, que me fa apareixer à n'els ulls de molts com un ensensat, com un maniatich.»¹⁰⁰ Durant la segona estada a l'illa, ja al setembre, va fer una petita ruta pels entorns de Pollença i Alcúdia amb una colla d'amics barcelonins (Ubach, Pirozzini, Tomàs, Mariezcurrena, Matheu; potser algun altre) que visitaven l'illa, coincidint amb la representació de *Cor de Roure* a Pollença.¹⁰¹ Finalment, el 1875 Picó entrà a la Companyia del Ferrocarril de Barcelona a França.¹⁰²

Tot plegat pot justificar l'abandonament de Picó i Campamar, no total i potser més públic que privat, de la literatura, més o menys a partir de 1873-74, tenint

98. Carta a Jeroni Forteza del 24 de gener de 1873. El 8 d'agost d'aquell any Aguiló escrivia a Tomàs Forteza que Picó, pocs mesos abans, «me indicà la por de que la republica nol dexes cessant» (*Marian Aguiló i la "Renaixença"...*, p. 39), però el 20 d'aquell mateix mes Picó anunciava a Tomàs Forteza «no m'han quitat l'empleo» (BM).

99. En carta a Tomàs Forteza del 21 de maig de 1874 (BC), li anuncia que ha presentat la dimissió del càrrec que hi ocupava.

100. Carta a Tomàs Forteza del 22 de juny de 1874 (BM).

101. Vegeu les cartes de Francesc Matheu a Picó del 22 d'agost i de Picó a Tomàs Forteza del 15 de setembre de 1874 (BC).

102. Segons Marià Aguiló, Picó aconseguí la feina — el «destinet», diu Aguiló — al Ferrocarril de França gràcies a Miquel Victorià Amer; hi afegeix que allí «si vol podrà ferhi carrera; el prosaisme del ofici no axala les ales de la imaginació» (*Marian Aguiló i la "Renaixença"...*, p. 52). Respecte a les diverses col·locacions que tingué Picó, Pin i Soler en destaca el caràcter d'home submis: «May ha gosat aixecar la veu al ser manat y d'ensà que té ús de rahó treballa baix les ordres de senyors devant qui no gosa respirar»; i, d'aquests senyors, esmenta els marquesos d'Alfarràs, M. V. Amer, «qu'exercia les funcions de Secretari del Concell d'Administració del f. c. de Fransa, y que no content de ferlo treballar 12 hores diaries els dies feyners, lo retenia 'ls dies de festa pera ajudarlo a "posar en ordre l'arxiu"», i el comte de Güell, de qui té una opinió semblant. Vegeu J. PIN I SOLER, *Comentaris sobre llibres...*, p. 184.

en compte, malgrat tot, que tampoc no havia estat gaire prolífic quant a donar a conèixer la seva obra.¹⁰³ Els amics s'adonaren d'aquest retraïment i se'n dolien; així ho manifesta Jeroni Forteza en carta del 12 d'abril de 1874, en resposta a una de Picó:

En ella hi trob un motiu més d'amargura per lo que'm dius sobre les teves ocupacions. Es a dir que no has enviat res a los Jochs Florals? Es a dir que has abandonat la poesia? Dexa fe: tal volta vendrán dies de bonança. ¡Si els poetes y ses families poguessen viure de l'aire del cel!

Malgrat tot, i com ja hem dit, Picó i Campamar encara participà en els Jocs Florals de 1874 —justament hi guanyà la primera englantina—,¹⁰⁴ en un moment de màxima tensió entre els grups oposats que volien controlar el certamen, però deixà de participar-hi a partir d'aquest any, coincidint amb la pèrdua de poder de Marià Aguiló en el control dels Jocs, i no hi tornà fins al cap de deu anys. D'altra banda, com apunta Margalida Tomàs, a aquestes manifestacions de desànim personal cal afegir-hi les dificultats econòmiques del matrimoni que començà a tenir fills i, encara, l'actitud crítica amb què Picó jutjà els esdeveniments polítics dels darrers anys del Sexenni i, especialment, de la Primera República. Diu Margalida Tomàs: «L'avanç del republicanisme i la seva càrrega anticlerical l'esverava i no estalvià crítiques contra el nou règim. Ell mateix escriví textualment que rompia amb la democràcia que no creia en Déu ni sants, amb aquesta democràcia que en el fons no era més que absolutisme i que un dia l'enlluernà com a tants d'altres dels seus amics, molts dels quals continuaven encara adorant-la.»¹⁰⁵

En plena crisi personal, a començaments de 1873, Picó fou escollit president de la Jove Catalunya. Ho entengué més com una càrrega que com un goig; sabia prou que aquella entitat, creada el 1870 per joves de la seva generació, que entenien que no podia deslligar-se el moviment renaixentista de la política catalanista i el volien sostreure —especialment la seva manifestació més vistosa, els Jocs Florals— de les mans més conservadores, estava abocada a la desaparició per fortes dissensions internes. Les lluites, personals i de grups més o menys definits, que superaven el marc de la Jove Catalunya, pel control dels Jocs Florals i sobre quès-

103. Joan Sardà, el 1886, recollia el que es deia en l'àmbit literari: «¡Quin poeta n'hi hà d'en Picó! ¡Quína llàstima que no escrigui més! ¡Que no 'l conegui més lo públich!», i afegia que Picó «es aprecià principalment entre 'ls del ofici, y aprecià tant y més per lo que pot fer que per lo qu 'en realitat ha fet fins avuy». Vegeu Joan SARDÀ. «Ramon Picó i Campamar».

104. Marià Aguiló escrivia a Tomàs Forteza el 24 d'abril d'aquell any: «En Picó serà l'héroe dels Jochs d'est any, te l'englantina ben guanyada mhen alecr perque crech que ho passa mal» (*Marià Aguiló i la "Renaixença"*..., p. 46).

105. Margalida TOMÀS. «Ramon Picó i Campamar (1848-1916)», p. 163.

tions ortogràfiques referides a la llengua literària (la de les as i les es, sobretot) feien el ple, i Picó tenia el seu partit pres, al costat d'Aguiló i del *lobby* mallorquí, que, com hem dit, perdé el control dels Jocs el 1875.¹⁰⁶ No és estrany, doncs, que la presidència de la Jove Catalunya tingués per a Picó el gust de caramel emmetzinat; així ho expressava el 5 de febrer de 1873 a Jeroni Forteza:

La Revista [Balcari] 'm felicita per haver sigut elegit president de la Jove Catalunya. Si coneguessen la Jove, no 'm darian enhorabona; puix dita Societat està tan mal[al]ta que no crech que curi. Enrot y axo desde que so President s'ha millorat bastant, pero no se que ferém. Ara he de fer lo discurs per la sessió inaugural y en veritat no se que dir.

El 19 de març pronuncià el discurs, i procurà no amaran-lo massa del seu estat d'ànim ni dels mals auguris avançats en aquesta carta. Certament hi denuncià «les divisions d'escola que 'ntre nosaltres existeixen, la diversitat de mires que tenim, y aqueixa poca germandat d'idees y parers que 'ns fa anar sovint escampats, lluny l'un de l'altre, enlloch de units y ben compactes com deuriam», així com la lleugeresa amb què alguns, que coneixen ben poc la matèria de què parlen — els mecanismes de la llengua, la gramàtica i l'ortografia sobretot, però també la història literària de Catalunya i el seu «gloriós renaixement» —, «han publicat á so de trompeta opinions infundades cásí sempre, parers pochs meditats, establint sistemes y fundant escóles desitjosos d'ensenyar més que d'apendre y afanyantse per apareixer mestres abans d'haver sigut deixebles.»¹⁰⁷ Però després de la denúncia, el gruix del discurs és una crida, de to abrandat, a la unitat dels joves catalanistes, una crida que pretén ser esperançada i generadora d'il·lusió, i una invitació, seguint una vegada més l'orientació de Marià Aguiló, a l'estudi seriós de la llengua i al «respecte á la vellesa y veneració, ara y sempre, a n' el passat.»¹⁰⁸ La proposta de Picó per a la dignificació de la llengua catalana és clara: cal treballar units per a la consecució d'un model de llengua literària, unitària a partir de les particularitats de cada dialecte, que s'ha de fonamentar en la dels clàssics medievals, els quals han de ser objecte d'un estudi profund, literari i, encara més, lingüístic. De fet, la seva obra, ja des del començament, és un exemple d'aplicació

106. Vegeu Ramon PINYOL i Jacint BASSÓ. «La polèmica dels plurals en -es en els Jocs Florals de 1875. Vuit textos satírics anònims i un text inèdit coetani de Verdager». *Llengua i Literatura*, núm. 8 (1997), p. 401-435.

107. Justament l'any anterior, 1872, la polèmica havia pujat de to amb els articles publicats per Josep Taronj, amic de Picó, i Francesc P. Briz. Vegeu Míla SEGARRA. *Història de l'ortografia...*, p. 200-203.

108. Ramon PICÓ i CAMPAMAR. *Discursos i parlaments*, p. 20.

d'aquest programa i l'epistolari ho acaba de demostrar. Tot amb tot, les polèmiques lingüístiques no feien sinó afegir llenya a un foc que ja cremava: Picó i Campamar estava iniciant una revisió ideològica que l'allunyava del republicanisme i de les posicions més abrandades de joventut — més romàntiques —, i que l'orientà, al llarg d'uns anys de travessa del desert, cap a posicions clarament conservadores i liberals. Havien de passar deu anys abans no aconseguís d'entrar al servei d'Eusebi Güell (la primera entrevista amb el comte, obtinguda per recomanació de Verdaguer, tingué lloc el 14 de gener de 1883),¹⁰⁹ de qui esdevingué l'home de confiança — i gairebé poeta àulic de la casa —; aleshores guanyà l'estabilitat personal i econòmica que havia cercat i, amb ella, la ideològica. I encara, juntament amb el retorn a la literatura, una nova projecció pública. Durant aquells deu anys moltes coses havien canviat en la vida social i política a Catalunya; també els models literaris — poètics i dramàtics —, que Picó no sempre sabé incorporar a la seva producció d'aleshores; al costat de peces de ressons arcaïcs, *Una floreta de Sant Francesch*, potser, i, sobretot, *Garraf* ens donen la mesura d'un altre Picó. També del Picó que, per exemple i segons les cartes i esborranys conservats, prendrà partit per les posicions més radicalment conservadores en l'afer Verdaguer; tant com per escriure: «Ah Mossen Verdaguer! Vostres millors Cants los refilareu mentres foreu aucell de gabia; ara que sou aucell de bosch no volaréu tan amunt, estaune segur, no volareu com volareu mentres foreu aucell de gabia.»¹¹⁰ Però això ja és una altra història.

Primavera-estiu 2004

109. En carta a Tomàs Forteza del 27 de maig de 1874 (BC), Picó critica l'opinió de Roca i Roca apareguda a *La Renaxensa*, en què qualificava d'utòpica la unificació de la llengua, i s'estén en un llarg raonament filològic sobre l'etimologia i el valor semàntic del mot «sem-a» emprat per Ausiàs March en diversos poemes.

110. Carta de Picó a Verdaguer d'aquesta data. Vegeu Ramon PINYOL I TORRENTS. «Contribució a l'epistolari de Verdaguer: cinc cartes disperses en arxius de Mallorca». *Anuari Verdaguer* 1992, p. 122-123.

111. Eshorranys sense data. Vegeu la transcripció d'un esborrany de carta de Picó a Costa i Llobera, molt extens, sobre l'afer Verdaguer a Josep MASSOT I MUNTANER. *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 136-138, nota 46.

APÈNDIX

A MON AMICH JOSEPH ROCA Y ROCA

'Ton album m'has donat pera que hi posi,
 com tos companys han fet, alguna flor;
 així ho faré, Joseph, pero no estranyas
 si te l'hi poso mústia y sens colors.
 Que puch donarte jo, cuant de ma patria
 absent ne visch y fá ja tants de jorns,
 mes qu 'una rosa sens perfums ni vida,
 secada per lo buf del fret dolor?
 Que puch donarte jo, cuant d'una en una
 desferse he vist com fum mes ilusions,
 cuant d'una en una he vist caurer las fullas
 de l'encantada flor de mos amors?
 Res mes que lo que 't dono puch donarte,
 tu sols podràs comprendre mon dolor,
 tu, que també 'ts perdut per ta desgracia
 los sers que mes aymabas en el mon.
 Mes si Deu al llansarnos á la terra
 per tota herencia mos doná 'l dolor,
 també en cambi, Joseph, pera 'ndolsarlo
 mos dona un arpa de divino só.
 Perço pera calmar las negras penas
 que niu ne fan j 'ha temps dins de ton cor,
 oh! fill de l'encantada Catalunya,
 entonas tas tendrisimas cansons;
 y al escoltar la plácida armonia,
 que com los raitgs de llum que llenxa el sol
 ne brotan de las cordas de ta lira,
 no 's tán faijuch lo pés de ton dolor.
 Oh! car Joseph, tu almenys l'arpa trempada
 ne tens pera cantar, si, canta dons
 y deixa que jo calli: l'arpa mia
 ne tinch abandonada en un recó.
 Rompudas te las cordas d'hon brotaren
 mos cants de dicha y d'alegria un jorn;
 si may vaitg á pulsarla sols ne surten
 cants d'agonia, de tristura y dol.
 Entona tu cantars, ja que conservas
 l'arpa sonora que 't doná 'l Senyor,
 permet que calli jo, puig ma ventura
 may més deu alumbrar l'esplendent sol.
 Si, si, canta, company, pulsa la lira,
 ja que pulsarla com voldria pots,

l'harmonia que brota de sas cordas
de balsam servirà á ton llegat cor.
Mes canta en llemosi, qu 'eixa es la llengüa
dels sàbis, dels valents, dels nobles homs,
la llengüa de la terra catalana,
la terra benchida pel Senyor!
Tos cants, Joseph, en llemosi ne sian,
qu 'es lo llenguatge aquet lo qu 'es mes dots,
lo llenguatge qu 'els angels tambe parlan
cuant tots á Deu ensalsan lluny del mon.
Si, canta, canta en catalá, qu 'eix modo
es, estimat company, lo qu 'es mes bo
per ferte als ulls de Deu digne del cel,
per convertirte ab angel del Senyor!

LO TESTAMENT DEL PIRATA

iAmichs de la mar!

Prop d'un pal, damunt cuberta
de la galera major,
jau ferit lo fer pirata
covert de sanch, fiet y groch.
Los seus companys 'l rodetjan
y estan trists á son entorn,
mentres negres fumarades
apagan la llum del sol.
Mar endins retruny faresta
la forta veu dels canons,
y axordan los crits que llançan
los vençuts y vençedors.
Lo fer pirata 's redreça,
ja 'n les basques de la mort,
y alça 'l cap, y als que l'aguantan
los diu baix y apoch apoch:

«— iAdeu, amichs de la mar;
arreveure, companions!
Morir dins la nau bressada
per onades de maror
mentres creman les galeres
y bramulan 'ls canóns,
es á fe mort delitosa,
mort que m'alegre y no 'm dol!
iOh, mort dolça com la mia!
¿N'hi ha cap altra de mellor?—»

«-- Fills del Profeta, escoltaume,
 argelins, posauvos prop
 y recordau mes paraules
 mentres 'l mon sia mon.
 Contra la Creu lluytau sempre,
 no doneu al braç repos:
 vullau morir en batalla,
 que al cel se'n puja qu 'hi mor.—»

«--Ascoltau lo que 'us comán
 abans de dexar 'l mon:
 No be arribin á Mallorca
 les noves del nostre afront,
 no be sabrán los d'Italia
 y 'ls d'Espanya que m'han mort,
 ferán festes y ballades
 y corregudas y jochs!...
 ¡Ara, companys, ara 's hora!
 Partiu: y abans qu 'ixca 'l sol
 á les platjes cristianes,
 d'amagat, botauihi tots:
 matau vells, cativau jóvens,
 á les viles calau foch,
 y á les festes y ballades
 barrejauhi sanch y plors
 cridant per carrers y plaçes
 mentres ireu segant colls:
 -Ballau y cantau alegres
 que 'l nostre arraéz ja 's mort!—»

«-- La meua filla volguda,
 y ab ella tots mos tresors,
 vull que sian del pirata
 que li aporte millor dot.
 Cent donzelles cristianes
 deu portarli, si la vol;
 verges tendres de veu dolça,
 d'ullets blaus y cabells d'or.
 De les cent n'hi haurá cinquanta
 cullides de cap de brot
 per les hortes de Mallorca,
 verger florit d'aquest mon.
 Vint y cinch n'hi haurá d'Italia,
 que tenan lo parlar dolç;
 de Valencia y Catalunya

altres tantes belles flors!
Amés de les cent donzelles
deu portarli un galió
robat á N'Andrea Doria
ab vint y cinch bogadors
que per la mar la passetjin
cantantli dolces cançons...
Qui axo li duga á ma filla
ja pot dirse son espos. — »

« — Les paraules que 'us he dites
recordaules nit y jorn:
muyra esclau qui les oblide
y arraéz qui les recort. — »

« — Ara, companys, arreveure,
que sent que mon cor s'adorm:
ja veig la mort que s'acosta
per á besarme 'n lo front.
Llançaume al mar, y 'm servesca
de mortalla mon panó;
¿Sentiu les ones que 'm cridan
bellugantse y fent remor?
Llançaume á la mar, llançaumhi,
que s'engolesca mon cors;
palau de coral y perles
me te 'stotjat en sos fons.
Si en perill may vos trobásseu
cridaume tots per mon nom
jo exiré del fons de l'aygua
per á donarvos socors!...
¡Quin gust testar l'aygua blava
just al bell punt de la mort,
aygua mesclada ab vermella
sanch de cents d'inimichs morts!...
Tench set de sanch cristiana...
llançaume al mar, companyons. — ! »

Sos amichs al mar lo llançan
lligantli als peus un canó:
com es á l'aygua 's redreça,
giravolta y se'n va á fons.

LA FILLA DE L'ARGENTER*

*Nous vivons en gran part sur des opinions
fabriquées dans des temps de barbarie; nous les
usons jusqu'au bout.*

J. B. Soy

¿No heu vist mai una floreta
d'aquelles grogues i blanques
que viuen a la ventura,
que neixen com per miracle
per les juntes i crivells
del pedreny de les murades,
i aïoses creixen i arrelen
com a verges solitàries
per les parets ennegrides
d'una ermita enderrocada?
Per vells campanars i torres,
per finestral i teulades,
entre l'herbam de les runes,
p'ennig del pedreny del claustre,
sempre, a tostemps, tota sola
l'he vista i arraconada
lo mateix que el lliri blau
que viu a l'erm dins muntanya.
Pobre flor! Ningú la 's mira,
ningú nat del món l'alaba;
l'oreig solsament la besa,
els vius raigs del sol l'escalfen,
la pluja del cel la rega,
sols la mira l'Etern Pare!...

Jo conec una donzella
que bé pot dir-se germana
d'aquestes floretes tristes
que viuen arraconades.
Com ella no en trobareu
en mitja Mallorca una altra;
la mà d'un príncep mereix
de tan bella i de tan santa.

* La transcripció d'aquest poema és feta sobre el facsímil de l'edició de *Lluc*, publicat per Francesc Riera i Montserrat a *Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (segles XVIII-XX)*, p. 202-205, i segueix, doncs, els criteris d'aquella edició - -llevat d'alguna correcció-, concretats en aquests termes: «La transcripció que donam ací ha estat posada en ortografia normal i hi hem fet qualche correcció, principalment per llevar algun *lo* que hem substituït per *el*».

iQue gojós i satisfet
no la 's mira son bon pare
quan se' va cap a l'església
els dematins, ben mudada!
Sempre surt ell al portal
quan ella se'n va de casa
i, com que com més la mira
la troba sempre més guapa,
vetaquí que l'argenter
no es cansa mai de mirar-la.
Que n'és, que n'és de garrida!
que n'és d'hermosa, s'exclama.
Cap n'hi ha en el món com ella!
A ma filla cap la iguala!
Mes l'amor li entela els ulls
al bon vell, i no repara
que ningú vol posar preu
a joia que ell tant alaba.
De botons i cordoncillos
i d'anells i creus de Malta
bé prou que en ven l'argenter,
bé prou n'hi compren d'alhaques;
mes de sa filla volguda
ningú noves n'hi demana;
ningú li diu si és venal
la fadrina que té en casa.
De fadrins per sa botiga
tants n'hi van com n'hi anaven;
tan tard se colga ets dilluns
com els dijous i dissabtes;
ni les gloses els desvetlen
ni el desperten les guitarres,
i si a sa filla els fadrins
la 's miren qualche vegada
quan, eixint del sagrat temple,
passa, ulls baixos, per la plaça,
i es veuen com a forçats
a confessar que és molt guapa,
també és cert que, parlant d'ella,
més d'un cop i dos s'exclamen:
— «Quina al·lota que seria
si fos filla d'altres pares!»

«Dolça edat de la infantesa
que de pressa que has passada!
Per què amb tu no m'endugueres

quan per sempre te'n anares?».
 La filla de l'argenter
 canta així vers l'horabaixa
 mentres el sol que s'enfonsa
 part darrera les muntanyes
 besa son front des de lluny
 amb un raig de llum daurada
 que resplendeix al voltant
 de sa testa, i que s'escampa
 lluminosa, com si fos
 la corona d'una santa.
 Jorns puríssims d'innocència,
 blavor mística de l'alba
 del jorn amarg de la vida,
 jorn més trist com més s'allarga!...
 Bé us pot enyorar la nina
 que plorosa els horabaixes,
 tot recordant-vos entona
 tan tristíssimes tonades;
 que, al menys tenia aleshores
 amigues que l'estimaven
 i angelets que li somreien
 donant-li el nom de germana.
 Ara amb els anys que han passat
 les amistats se n'anaren;
 les que un temps li eren amigues
 ara, grans, d'ella es decanten;
 si mai pel carrer la troben
 en terra los ulls acalen.
 I els obrers que van per Vila
 convidant de casa en casa
 les al·lotes per al ball
 que es farà el vespre a la plaça,
 quan són davant casa seva
 passen de llis tot mirant-la
 de retüll i, caminant,
 diu l'un a l'altre en veu baixa:
 —Be en trauria d'or i argent
 si a 'n el ball fos convidada!
 —Sí que en veuríem de joies!,
 tot fent via respòn l'altre.
 «Quina al·lota que seria
 si fos filla d'altres pares!»

De petits es coneixien
 i, des d'infants, s'estimaven

la filla de l'argenter
i el fadrinet de muntanya.
Ulladetes amoroses
s'enviaven l'un a l'altre
i, amb els ulls s'entenien
per més de lluny que es mirassen.
D'amagat, quan foren grans,
a festetjar començaren.
Pel carrer de la donzella
tots els dijous i dissabtes
el fadrinet eixerit
hi passava i traspassava,
sempre cap alt, dient gloses
i puntetjant la guitarra.
Mig obrint, a poc a poc,
la finestra de sa cambra:
—T'estimaré mentres visca!,
deia la nina en veu baixa.
I ell jurava amb la mà al pit
fins a la mort estimar-la.
Que mai ningú li retrega
que no ha complert sa paraula:
massa sap Déu que la culpa
no és del fadrí, sinó d'altres.
De son amor en mala hora
va haver-ne esment el seu pare.
Groc d'ira li va parlar
de deshonra i de llinatges,
i diuen que fins i tot
li va fer grans amenaces.
Des d'aleshores ençà
el fadrinet ja no passa
per lo carrer on solia
cantar-hi dolces tonades.
Si en passa, mai no s'hi atura
ni hi canta com hi cantava,
que amb una al·lota pagesa
l'ha fet casar lo seu pare.
Ell diu que n'està content
a tots aquells que n'hi parlen
perquè aixís en molt bon lloc
ha quedat el seu llinatge.
Mes, amb tot i lo que diu
el fadrinet encara
cada pic que fa record
de la que un temps estimava

sent que una llàgrima trista
 li rodola per les galtes,
 i, adolorit, aleshores,
 — Pobre donzella! — s'exclama —
 «Quina al·lota que seria
 si fos filla d'altres pares!»

«Adéu, per sempre, alegries
 que foren sols somiades!
 Per sempre adéu, dolces hores
 d'amor pura i de pau santa!
 Per sempre adéu, fulles músties
 de la flor de ma esperança
 que pel desert de la vida
 lo vent de dissort escampa!...»
 Cap baix i trista, i plorosa,
 diu l'al·lota eixes paraules
 recolzada a la finestra
 de sa cambra solitària,
 lo mateix que el brot de líiri
 que, després de la ventada,
 tot vinclat i mig romput
 d'un temps penja en el caire.
 I mentres contempla, muda,
 els turons de les muntanyes
 vers on ses amors primeres,
 tot volant, se'n són anades,
 part darrera els núvols negres
 les estrelletes s'amaguen;
 s'esfullen i desapareixen
 les pintades flors dels marges
 i van caient d'una en una
 les fulles seques dels arbres
 que, apar que gemeguen, tristes
 tot d'una que en terra cauen...
 Pel camí que va a la vila
 s'hi sent remor de petjades.
 En mala hora la donzella
 mira qui són els qui passen!
 Damunt una airosa mula
 amb pells negres ensellada
 se'n vénen amo i madona
 colcant a l'antiga usança:
 tots dos asseguts davant
 i l'un al costat de l'altre.
 Les portes de la finestra,

no bé els veu, tot d'una tanca;
es posa la mantellina
i fuig, correns, de la cambra.
—Filla mia, a on anau?
—Vaig a l'església, mon pare. —
Com hi arriba s'agenolla
i al confés així li parla:
—Pare meu religiós,
aconsellau-me, mon pare;
ja que el món em dóna pena
dins un convent vull tancar-me. —
Si d'aquell qui l'aconsella
no sent ningú les paraules,
bé prou les sent la fadrina
que, el mateix que si una aranya
la picàs, s'alça d'en terra
i al confés gira l'espatla,
fugint de pressa i resolta,
sense dir ni una paraula.
El sacerdot que la 's mira
com se'n va desconsolada
—Llàstima — diu — que eixa jove
no es puga mudar el llinatge:
«Quina al·lota que seria
si fos filla d'altres pares!»

—Filla meva, d'on veniu,
d'on veniu, desconsolada?
—Deixau que em mati la pena,
deixau que em muira, mon pare!
—Què teniu, que tant plorau,
la meva filla estimada?
—Per ventura quan vaig néixer
no em vàreu fer cristiana?
No em mostrà de creure en Déu,
abans que es morís, ma mare?
No vaig, per ventura, a missa?
que no combreg com les altres?
No som, pot ser, bona filla?
que som dolenta, mon pare?
—De ma filla benvolguda
no en puc dir més que alabances.
—Per què, idò, no hi ha ningú
que no em faci mala cara?
Per què, com vaig pel carrer
tothom de mi se decanta?

Les que un temps m'eren amigues,
 si em troben, los ulls acalen;
 fins l'home que més volia
 per una altra m'ha deixada!
 — Si el món no us vol, en el cel
 hi ha un Déu que de tots és pare!
 — Jo a les portes del convent
 fort he tocat a la baula.
 «No pots entrar!» m'han respost
 de part de dins amb veu aspra. —
 Abaixa el cap l'argenter,
 no bé sent eixes paraules,
 lo mateix que vella alzina
 que fa vinclar la ventada.
 — Fugim, fugim de Mallorca!
 — resolta, se filla exclama
 anem a cercar una terra
 que sia més cristiana!
 — On vols que me'n vagi a viure
 que no em muira d'enyorança?
 — Què us pot plaure d'eixa terra
 que així ens trepitja i maltracta?
 — La fossa que guarda els òssos
 de ta mareta estimada!...
 Quan me muira, vull que em posin
 el costat d'aquella santa.
 Tu, aleshores, filla meva,
 te'n vindràs els horabaixes
 al fossaret a resar
 per ton pare i per ta mare!
 — Tota sola, en aquest món,
 sense vós no hi vull romandre.
 Si abans que jo vos moriu
 ja podeu fer la fossa ampla,
 perquè voldré que m'enterrin
 en enterrar-vos, mon pare! --
 A sa filla malastruga
 l'argenter, plorant, s'abraça;
 la besa damunt el front
 i diu amb pena, al besar-la:
 — Pobra filla sens ventura,
 més que bella, desdixada.
 «Quina al·lota que seria
 si fos filla d'altres pares!».

Setembre 1872.

PREGARIA

VETLLANT MA FILLETA ÚNICA, MALALTA

I

Just al bell mitx del verger
de l'amor mia
hi plantà Deu una flor,
flor d'alegria,
qu'estich covant ab los ulls
de nit y dia.
Poncella de lliri blanch,
si jo 't perdia
a l'acte darrera tu
jo 'm moriria!...

¡Salvaume, lo Bon-Jesus,
la filla mia!
¡Guardaume la bella flor,
Verge Maria!

II

Angelets á son entorn
de nit y dia
tot riguent y aletejant
ella tenia,
breçada ab cançons del cel
fresca creixia!...
Los angelets ja no hi son
qu'ella 's mostia,
y 's va morint, anyorant
sa companyia!

¡Salvaume, lo Bon-Jesus,
la filla mia!
¡Guardaume la bella flor,
Verge Maria!

III

Ja nat del mon res hi pot,
 que si poria,
 jo ab mos ulls plorant, plorant
 la regaria,
 tota ma sanch iab quin pler!
 li donaria,
 ni una gota dins del cor
 me'n romandria
 per fer revivre la flor
 de ma alegria!...

iSalvaume, lo Bon-Jesus,
 la filla mia!
 iGuardaume la bella flor,
 Verge Maria!

IV

A l'acte, si Deu volgués,
 retornaria,
 que ab àngels y serafins
 l'alegraria...
 No son àngels, que 's la mort
 la que fa via
 cap á n 'el verger florit
 de 'amor mia
 per pendrerme 'l liri blanch
 flor d'alegría!

iSalvaume, lo Bon Jesus,
 la filla mia!
 iGuardaume la bella flor,
 Verge Maria!

10 Maig de 1874

LO RESCAT

TRADICIÓ MALLORQUINA

FRAGMENT D'UNAS MEMORIAS DE VIATGE

Aixis caminavam pèl terme de Ternelles, esguardant fit a fit lo Castell del Rey, quan, llençant una ullada á nostre entorn, desitjosos de topar algun objecte que distraure pogués nostre pensament, deslliurant l'ànima de la tristesa en que los passats recorts l'havian deixada, toparen nostres ulls les runes d'un no gayre gran edifici que hi há al peu de la montanya de l'esquerra, en mig d'un redol de mates y verdes paumeres, no molt enfora de nou ó deu pinatells; nos aturarem y acostàntnos 'hi creguerem que dites runes no fossen les d'alguna antiga masia abandonada en temps passat, per rahó d'estar en lloch tant desert y prop de la Cala del Castell, ahont solian los argelins arribar moltes vegades.

Estant aixis, vingué á treuren de nostre embadaliment la veu d'una dona de no pochs anys que estava arrabassant paumes, no gayre lluny de nosaltres, la que mitj rihent nos digué:

—Vosaltres vos haureu errat, segons veig, puix héu pres aqueixes runes per les del Castell, aixó que miráu es una casa esfondrada fa ja molt temps, lo castell es alló d'allà baix; y així dient estenia la mà esquerra vers les runes de l'antich baluart.

—Sabriau dirnos bona dona, l'hi diguerem, que era aqueixa casa y com es que avuy en tal estat se troba?

—Si ho voléu vos contaré lo que ma mare ja 'm contava quant era jo molt xica; mes dech advertirvos que lo que vos vaig á dir no es cap rondalla, puix tot va passar aquí mateix, y es tant cert com lo sol es llum de Deu.

—Conteuho; varem dirli, y, asseguentnos tots sobre l'herba prop dels enderrochs de la dita casa, la vella començà aixis.

«—Una vegada, ja fa molts anys d'aixó, passant per aquí ab ma mare, va contarme que aqueixa casa que veyéu, tota feta malbé, era anomenada y encare ho es avuy dia *La casa de la vinya*, perque devéu sapiguer que tota aqueixa tanca de conredis era antiguament una vinya, y feya un mas ó possessió diferente de la de Ternelles, encare que avuy sia tot d'un mateix Senyor.

En aqueixa casa hi vivia son amo, que era un vellet ab dues filles seues molt polides, á qui estimava com les nines de sos ulls: vivian tots tres felissos y ditxosos en santa pau y unió; mes com en aqueix mon no hi ha res que sia etern, veus 'aquí que sa felicitat y ditxa va acabarse per mor de que un jove pescador pollensí, que no se com se deya, mes que debia esser dolent com un dimoni, venint moltes vegades á pescar ab sa barca per la *Cala del Castell*, y anant d'aquí á la de *S. Vicens* y d'allí á Formentor y d'un lloch á l'altre, succehi que s'enamorá de la mes gran de les dues germanes ó de la mes petita, que á n 'aixó no hu sé de cert, mes fos la que 's vulla, que pèl cas tot es igual, lo fet es que ell va enamorar-se de una de les donzelles d'aquesta casa; mes com corrian veus que lo dit jove era un mal cap, home de no gayre bona conducta y avorrit de tothom per ses picardies y lo molt que fletomava, la donzella, en lloch de escoltarlo, se'l tregué del devan ab excuses primer, y després ab menyspreu.

Passaren aixis molts dies, y fonch debades tot lo que féu lo jove pescador avorrit per esser estimat: veyent ell que no podia lograr lo que desitjava, va pensarsen una, que á bon següé que fonch lo dimoni mateix qui 'l va tentar: puig per venjar-se de la nina tant bona y amorosa ab tothom, si per ell ab rahó esquerpa, s'aplegá un jorn que pescava ab un estol de serrahins que venian á fer mal á Mallorca, dientlos que renegava d'esser cristià, ivelyu quin pecat!, tan sols que li ajudassen á robar y matar en una casa no gayre lluny del Castell, ahont hi trobarian molta moneda y joyes d'or y argent.

Los serrahins hi consentiren, y per no esser notats ni descoberts esperaren á que fos de nit pera fer lo pactat, y aixis fou que, tant prest s'acabá l'horabaixa, botaren en terra y, guiats pèl pescador menyspreat, pujaren per *Cala Castell* y arribaren aquí ja ben tart y á l'hora en que tots dormian. Enrevoltant la casa, esfondrant la porta, entran á dins y, después d'haver agafat les dues malestrugues donzelles que devian plorar d'alló mes, roban tot lo que vehuen y fugin deixant al pobre pare, puix tant vell com era no hauria sigut mes qu'un embaràs y ningú lo haguera volgut comprar per catiu. Y lo malvat pescado fench tra hit pèls corsaris y l'aportáren catiu á Alger ensemps ab les donzelles.

Lo pobre vellet romangué tot sol aquí, molt trist, anyorant, y diuse que sempre estava assegut per aqueixes roques, pensatiu, sens res al cap y plorant sempre de nit y dia, perdut per aqueixos herms.

A les hores s'esdevingué l'arribada á Mallorca de una barca de catius que havian siguts deslliurats per la vila y sos parents, y aqueixos aportaren novelles de les dues germanes á son pobre pare, a qui encarregaven que per amor de Deu vengués tot lo que tenia pera rescatarles, puix patian molt en mig de serrahins. Son pare, tantost que sapigué aixó, se'n aná á trobar lo senyor de Ternelles, dientli que li comprás la vinya y casa, puix havia mester dinés per deslliurar ses filles á qui los argelins tenian preses.

L'hi fou comprada la casa y tanca, y lo vellet, correns, correns, se n'aná envers la *Cel·la*, que es aquella hermita que hauréu trobat ans de arribar aquí. Era de nit y al clar de lluna lo pare desconsolat, correns per dins l'alsinar de Ternelles, arribá á la porta de l'hermita y trucant digué:

—Ave Maria Puríssima!

· Qu 'hi ha? Que voléu, bon vell?

—Tinch dues filletes y totes dues catives en terra de moros; duch los dinés pera rescatarles; si vos, bon ermità, volguesseu per amor de Dèu anar á Alger á redimirles y menarles á Pollença, Dèu vos benchiria, y ferieu felisses á tres persones...

L'hermità, sens tornar resposta, agafá son gayató de romeu, sortí ab lo vell y deixá sos companys á l'hermita; prengué los diners que 'l vell li doná y partí de les platges de Pollença.

Lo vell estave á totes hores de nit y dia dret y pasetjantse per aqueixa vall, costes y platje, esperant l'arribada de la nau que havia de aportar lliures ses estimades filles: bè prou que 'n veyá de veles blanques que lluny, molt lluny, passaven per la mar; al ovitarles son cor esbetegava y, revifar per la esperansa, pujava mig-rihent en los cims mes alts pera millor esguardar lo lleny que duya de llunyanas terres s'alegria, mes la fusta pasava, la vela desapareixia poch á poch sens arribar en terra.

Molts jorns passaren, fins que un decapvespre veu qu'una barca s'atança á la platge, ell l'esguarda de fit á fit, veu que se arramba, que s'acosta mes y mes y, empés pèl desitj de dar una abraçada á les filles de son cor, corra vers ella arribantse á ficar de peus á l'aygua per veurerles mes prest; dins la nau esguarda un hermità... —¡Sí! ¡Sí! esclama lo vellet; es ell que mena mes filles; m'apar que les he vistes... Oh filles meues!... y aixis dient abraça al redemptor que, havent botat en terra ab los catius deslliurats que alegres besavan las platxes de sa patria, li deya:

· Bon vell: ab lo diner que 'm dareu he deslliurat aquests catius.

—Y mes filles?, digué lo jay ab sobressalt.

—No poguí rescatarles.

—Per qué?

—Perque eran mortes.

Lo vell dona un trist esguart á son entorn; tots los que veu son pollensins: entre ells hi ha lo criminós pescador, y pegant un crit terrible diu:

— Mortes!

Y cau en terra com una soca ferida pèl llamp.

— ¡Desmayat! digueren tots.

— ¡Jonelléuse y reséu, digué l'hermitá. Lo vell es mort.»

La vella plorava, aixugant sos ulls ab los bechs de la manta d'endiana que tapava sos blanchs cabells, fins que, acabantne son parlament, aixís digué:

— Ja ho veyéu! la casa com que no era gran cosa, quant passá á mans d'altri, que 'n tenia de millors, fonch oblidada y va anarse enderrocant de mica en mica y avuy, sense taulades, no restan d'ella mes que quatre parets; y lo qu 'un temps fonch l'alberch del ditzós vell y de les encisadores *al·lotes* es avuy un corral ple d'herbes, de mates y carritxeres hont venen á pasturar aqueixos bous y á remugar á l'ombre les ovelles á les migdiades del estiu.

— Y lo pescador? li demanarem, que fou d'ell après?

— Tingué la mort que mereixia: poch temps després, un jorn que pescava dins la Cala del Castell, la tempesta esmicolá sa barca rebatentla contra la penya de la *Guarda del Moro*, qu 'está davant de la *punta* d'en *Canta y dorm*; ell, nadant, nadant, pogué arribar al *Códol Tremol*, qu 'es una penya que hi ha en mig de la cala, rodejada d'aygua, y que las onades fan tremolar; va pujar 'hi damunt per salvarse de la maror, mes la mar s'aná fent grossa, pujant fins á cubrirlo y anegar-lo. L'endemá lo trobaren mort á les platjes de *Cala murta*, dins de Formentor.

Aixís acabá la vella sa rondalla, que traçes te d'esser veritat per certes coses que havém sabut després referents á *la casa de la vinya*. La bona dona nos mostrá un viarany que mena dret al Castell del Rey; torná á començar sa feyna y, mentres ella, collint verdes paumes, anava cantant aquella sabuda cançó de la *Bella Blancaflor*, y al esser allá hont diu:

L'encahuaren los moros

á la infanta polida

Lerey! Lerey! Ley Ley!

nosaltres comensavam á pujar la montanya que aguanta l'antich Castell del Rey, darrer lloch ahont tremolá la senyera del malestruch Jaume, lo martre de Lluchmajor.

PARLAMENT

DIT EN LO CASINO DEL PROGRÉS DE POLLENÇA LO DIA 6 DE JUNY DE
1870 AB MOTIU DE L'INCORPORACIÓ AL MATEIX DE LA ACADEMIA
MUSICAL DE DITA VILA PER 'L SÓCIO RAMON PICÓ Y CAMPAMAR

DEDICATORIA

AL PRESIDENT DEL CASINO DEL PROGRÉS DE POLLENÇA, EN JOAN
ALBIS Y BENNASSÀR.

Mon car amich: Allunyat des de petit d l'illa de Mallorca, criat lluny d'ella, pot dir-se que no 'us conexia, quan temps enera, després de llarga absència, arribava a les platjes mallorquines y entrava dins Pollença per trobar-mhi de totduna totsol, sens 'un amich, y per sofrir mes tart,... dech dirho, per mes que 'm sábiga greu, per sofrir en silenci y resignat, l'ergullosa mirada de l'un, la freda indiferencia de l'altre, y per rebre les estudiades mostres de falç afecte d'uns pochs y l'agre menyspreu de molts...

No veyent á mon entorn mes que baxeses, res mes que petiteses y miseries, vatx arribar á veure'm y á trobar-me com á desterrat dins de ma pàtria: vatx arribar, y ho poreu creure, á decantar de Mallorca 'ls ulls de mon esperit y á plorar d'anyorament per Barcelona, la pàtria de mon cor. A les hores fou quan vatx tenir la ditxa de conexe 'us: conexe 'ns y romandre amichs va ser tot hu... ¿Qui podria dir lo molt que 'u fet per mi des de llavors? Deu sap tansolzament si poré pagar-vos may lo molt que 'us dech.

A vostra vera amistad so deutor de llargucs hores de consol dolcissim, d'alegres dies de conversa franca y expansiva; á ella li dech vetllades delitoses, com tambe 'l que 'm fossen obertes les portes d'aquest Casino, si compost abans tansols de coneguts, ple avuy per mi de franchs companyons y amichs corals: d'aquest Casino que ab tant d'acert dirigiú y ahont ab tanta de valentia defençau 'l dret y la justícia, forsejant nit y jorn per desarrelar de Pollença l'arbre mesquí d'exa baxa política de persones, que fomenta tansols los oys y les malícies, per foragitar de Pollença exa planta verinosa, y sembrar en son lloch l'alta y noble política d'idees y principis, que 's l'única digne de l'home honrar y que s'estima: l'única que pot il·lustrar y que, ben conrada, pot dar á l'home eccel·lents fruyts.

Jo, que 'm recort y 'm recordaré sempre de quant heu fet per mi, vos don les gracies des de 'l fons del cor, y, en prova de vera y santa amistat, estamp aquí vostre nom al costat del meu, perque vajan plegats, tan plegats com irán sempre en tot y per tot los nostres cors.

Rebeu, donchs, ex parlament com á prova de l'afecte que 'us professa vostre car amich

L'Autor.

.....

Senyors:

Si he pogut callar fins are, no puch avuy: si per espay de tant de temps m'heu vist assegut en aquets banchs entre vosaltres, ascoltant ab atenció la sàbia y fácil paraula de nostre digne president, en Joan Albis, dexau que avuy, sense cap dels mérits que poren minvar en semblant cas l'atreuiment d'un jove, pugí 'ls esglahons de la tribuna y á mon llarch silenci posi fi, per dirigir des d'ella la paraula als jovens que componen l'Academia Musical de Pollença: jovens que venen avuy á engrossar nostres files y á jurar nostra senyera per compartir ab nosaltres 'l treball, les penes y fatigues, y mes endevant lo fruyt de la victoria.

Deber meu es avuy, y 'ls que 'm conxen saben be prou perque, donar la benveguda á l'host tan reduida com poderosa que ve á oferirnos l'ajuda de son bras, que ve á vessar dins nostre cor lo bálsam fortificant de l'armonia, que ve á omplir de força y vida lo buyt de nostre 'sperit y á detxondir nostra intel·ligencia ab la melodia de ses cántiques y ab l'altesa de llurs aspiracions; perque axis, ab mes seguredat, ab mes esperança de bon eczit, poguém arribar á la dolça terra de promisió, al delitós verger de l'esdevenidór, farcit de flors de vius colors y dolços flayres, trescat per rius de clares aygues y abrigat per un cel sempre blau, sempre seré y eternament brufat de llembrajants estels.

Jo que 'stím ab locura á la música, jo que sols visch d'armonies, seria injust, seria ingrát, no se que fora... si no saludás, si no dás una fort 'abrassada als apóstols d'aquest art diví, que venen avuy á enriquir l'ànima nostra ab tresors d'accents armoniosos, que venen avuy á oferirnos de bon cor eix talismán de força miraculosa, de força per tothom regoneguda, qu 'ha 'ncoratjat als débils y ha dominat als forts, que ab son trepitj han crivellat y fet croixir y gemegar la terra.

¡La música!... ¡Ah, Senyors! De por tremól en aquest moment considerant lo molt que de la música pot dirse, y lo difícil que 's 'l dirne alguna cosa, per poch que sia. Casi casi m' émpenet d'haver pujat aquí per parlarvos d'aquest art, putx quan no m'espantás com m'espanta la grandiositat del tema, m'esglayaria 'l pensar en la petitesa de mes forces; perque, Senyors, ¿que podré dirvos jo de la música, de son orígen, de l'influencia que te demunt los sers animats y fins demunt los inanimats? ¿Que 'us podré dir de la música, dels miracles qu 'ha fet y dels prodigis qu 'ha obrat? De tot axo, ¿qué 'us ne podré dir jo, jove ignorant, cridat aquí de totduna, si 'ls sabis per dirne alguna cosa necessiten llargues hores d'estudi, llarguissimes vetllades de profunda meditació?

Veritat es, Senyors, que si Deu m'hagues concedit mes clara intel·ligencia, podria are, com Gretry y com Roger y com altres sabis que vener, parlarvos llargament de la música, contarvos la llarga y gloriosa historia d'eix art que 'stim... Pero, ipobre de mí!, dotat tansols per l'Etern d'un xich de sentiment, d'una guspira d'amor á la bellesa, forçós 'm será parla 'us de la música com qui parla d'una flor, dientvos sos colors quins son y quins sos flayres, dexant apart son organisme: que á l'organisme d'una flor no cal ni entendre'l ni comprendre'l per confessar que la flor es bella y que te 'ncens. Mirada axis la música, es á dir, ab los ulls del poeta y no ab los del crítich, ¿qui dupta, Senyors, que la música es hermosa, qu 'enamora, que 'ncisa y cativa 'l cor? ¿Qui dupta que la música possehex lo secret maravillós d'atraure 'l cor, de consolar l'esperit, d'aquietar lo foll pensament quan se rebetla, de detxondir l'intel·ligencia?... Y si axó pot, ¿qui dupta, Senyors, que á la música tot li es possible? Y si d'aquexa manera obra la música demunt 'l cap, demunt 'l cor, demunt l'home, per dirho d'una vegada, ¿qui dupta que 's la música invencible? ¿Qui dupta que 's un arma que no 's torç, que no 's doblega ni s'esmusa en les lluytes terrenals qu 'esperits malévols pugan presentarli? ¿Quí, si te anima, pot duptar una 'stona que á n'aquest art tot li es possible?

¡Ah, cars amichs meus!... Si: la música tot ho pot, tot: per gran, per difícil, per miraculós que sia. Tot ho pot, perque 's un art d'essencia divina, perque 's ratx de llum després dels ulls de l'Etern; ratx que ni s'ha 'nfosquit, ni 's tacará may en sos continuos y diaris viatjes á la terra. Tot li es possible perque 's obra del cel, perque cada nota es un esperit, cada compás un esquadró de pures animes celestials, cada sinfonia un eczérsit d'àngels que 'nrevolta la terra venint á l'ajuda y pel consol de l'esperit catiu en exa vall de flagremes, en ex negre evench arrás de penes y dolors.

Al tirar l'Etern pare aquest axam de mons dins l'espantosa soletat del buyt, apar que l'Autor, que 'l matex Deu romanga dins la seua obra encarnat en l'armonia, representació

viva de l'esperit del be, de l'harmonia que Deu dexa á la terra com en penyora de son amor inmens, com arma poderosa de que 's puga servir l'home contra 'l mal en ses diferents y varies manifestacions.

Aparex lo mon, y tot lo mon desde 'l principi es una grandiosa, una solemne sinfonia, que procuren recordar Haydn y Beethoven... La mar ja brama, ronca y bramula furiosa atupant irada 's forts penyals y llençant al cel sa blanca brumera bullidora; ja suspira dolçament besant y afalagant aquietada les blanquinoses y desertes platjes; 'l vent tantost rondina gronxant les dorades espigues, les pintades flors dels marges y les amples paumes del fassér, tantost xiula y udola, desfet y furiós, doblegant los arbres gegantins, execant en l'ayre munts de sorra y fent croxir los cimals; 'l cel estrellat apar que 'n reculliment axeca una pregaria santa y silenciosa á l'Etern, y, ennuvolat després, desfet en trons y llamps, fa comoure y tremolar los fonaments del mon; fen los rius agradosa remor, correns s'envan al mar, besant en sa carrera les flors del vert ribàs que 's dobleguen y s'acalen per mirarse dins lo net espill de ses clares aygues; los volcans encativats bramulen fent tremolar los monts; les fonts sospiren amoroses; canten les aus dins los boschs ombrívols... Tot lo mon á la una, tremolós y nadant dins un mar d'encesa llum, axeca un càntich, un himne d'alabança á son Autor... ¡Introducció sublime! ¡Sinfonia grandiosa á la que segueix l'Home, l'obra mes gran, mes bella y mes perfecta de l'Etern!... ¡Sinfonia sublime y digne de tal obra!

Aparex l' Home, que, senyor de tot lo creat, tot ho tresca y domina. Passa les ones y arreballa les ocultes maravelles del fons del mar; il·luminat per la flama sempre encesa de sa clara intel·ligència, devalla fins al centre de la terra y analisa l'obra de son Deu: alsa 'ls ulls al cel, conta y anomena les estrelles y endogala 'l llamp; arreballa al mon sos secrets y s'apodera de la música, de la font may estroncada d'harmonia, s'apodera d'aquest 'arma, d'exa joya de virtut rara, y per ella 's fa immortal y ab ella camina resolt y coratjós, ple de fe y d'esperança á la conquesta de l'esdevenidor.

¿Y si l'home te la música des de 'l principi, si te aquest 'arma desde que te conexement de si mateix, que 's lo que l'home ha de temer? ¿De qu'ha de tenir por si ab ella pot fer miracles? Miracles, si; y si no, llençau un esguart enrera vers los temps mes remots de l'antiguetat, y prest, sino totduna, veureu á Anfion que al so de son instrument atrau les pedres, á Orfeo que crida y aximplex les feres y á Terpandro que aquieta ab los acorts de sa lira un poble avalotat. Veureu á Timoteo que domina l'esperit del que havia dominat la terra, d'Alexandre, á Femio que desarma al rey d'Itaca, y á un pobre músich, per últim, que sonant lo salteri fa derramar vives llagremes de pena y de dolor al salvatge Amurates IV, quan tenia encare les mans tenyides en sanch de sos malastruchs germans.

Avesats com estam á llegir sense estudiar la Mitologia, y acostumats á no rompre ni esqueixar may lo vel mitologic que 'mbolcalla les antigues gestes, no 's estrany que tenguem per faules á molts dels exemples que 'n prova de l'influencia de la música 'ns conten Platon, Eliano sobre tot, y molts altres filòsofs y escriptors antichs. Cosa fácil fora 'l fervor veure com tot quant diuen aquells sabis no 'stá tant lluny de lo possible com apar á primer esguart, mes no cal ferho are, perque si lo que 'us he dit, per esser de temps enrera vos apar mentida, no cal fer mes que acostarnos vers lo present y veurem també avuy dia, si fa no fa, tot lo mateix. Y sino, digaume: ¿Quin trist será que no riga ab en Rossini? ¿Quin cor sech que no 'stimi y que no senti ab en Bellini? ¿Quina pedra no plorarà, quin cor de bronze no 's trencarà de pena y sentiment ab en Donizetti? ¿Qui será ardit abastament per no tremolar de por ab en Meyerbeer? ¿Quin escéptich no axeca son cor á Deu ab la pregaria del Nou Moysés? ¿Quin covart no s'entusiasme ab en Guillem Tell y 'ls Puritans, y qui no riu, qui no 'stima, qui no plora, y qui no tremola ab l'obra immortal del melangiach Mozart?

Jo he rigut, he plorat, he sofert, he tengut por y he rezat tot escoltant los cants maravellosos dels grans mestres, remolcat, per dirho axí, per aquelles torrentades de notes armonioses, y perdut dins d'aquells mars inmensos d'onades y corrents eternes d'armonia.

Axis me n'ha pres á mi, y crech que d'igual manera hauria sentit qualsevol que hagués sigut home; y dich axo, Senyors, perque aquell á qui la música no li diu res, està molt lluny d'esserho, tan lluny, que 's impossible qu'un hom no 'l compatesca al veure'l confos entre les pedres, roques y tronchs inanimats. Si 'n conexeu cap d'aquets, compatiulo, que be 's digne de compasió aquell que per mancarli esperit no sent lo que la mes petita de les aus: compatiulo, si, que prou malastruch es l'home que no pot fer dolçes les hores del treball, mesclant ab la feyna delitables cançons y tendres cantars: compatiulo, que be 'u merex aquell qu'insensible com la roca te 'l cor sort á l'armonia y cego á la bellesa. Qui es axis, no viu: perque écom ha de viure l'home sense 'l bálсам confortant de la música? ¿Com ha de viure sense aquest beuratge celestial, l'home que sent encare demunt de ses espatlles lo faxuch pes del castich cridat per sa primera culpa: pes que 'l doblega, que l'acluca y que l'esclafa? *¡In sudore vultus tui vescêris pane!*... Sentencia terrible y per l'Etern dictada quantre l'home al ser foragitat del paradís: paraules espantoses que ressonen encare á son entorn per hontsevulla. ¡Guanyarás lo pa ab la suor de ton front!... Axo diu Deu á l'home: Deu, que si *just* 'l castiga, *compassiu* posa en ses mans la medicina, lo consol, lo bálсам de la música, per alleugerar en lo possible lo faxuch pes de l'eterna maldició: per minvar la duresa, l'amargura del terrible castich. Per axo 'l pobre y miserable conrador segueix rondinant una canco, lo bestia jonyit que fa croxir l'arada; per axo canta el segador ajopit á la terra suant y cremat pel sol, mentres maneja la falç y sega 'l blat dextant á son darrera espesses garbes; per axo canta 'l texidor al compás de sos telessos, lo ferrer acompanyat del so del mall y del martell y de la llima, y lo fuster seguint la sorda remor de la dentada serra. Veus açí perque 's que 'ntona 'l pescador sos cants, quan cap al tart s'allunya de la platje fent gemegar los remys y atupant l'ona; veus açí perque 's que assegut á l'ombra d'una penya sona 'l pastor la gayta y lo porquer lo flaviol de canya... Veus açí perque canta 'l conrador y l'artesà, lo pastor y 'l mariner; veus açí perque canta l'home: per convertir en dolçes y santes les amargues hores d'angoxa y sufriment... Y en tant es axis que l'home en aquet mon, gracies á Deu, pot obrar tal meravella, que, regoneguent ell matex l'alta ecceliencia y virtut rara del bálсам divi que des del cel degota sobre son cor á manca d'abundosa rohada de maná, s'afanya conmogut á presentar á Deu les tan santes com humils ofrenes d'amor y agraphiment que li pertoqueu, quan post lo sol del darrer dia de treball, dexta 'l camp y corra al temple per entrarhi al apuntar l'estel de l'auba del dia de repos. Y á l'hora de la missa matinal del Sant Diuenge esclaten tots los cors com les ponçelles, vessant encens d'agrahiment, ressona tremolosa y conmoguda la veu de l'home, que 's mescla als dolts d'armonia misteriosa que brollen de les trompes de l'orgue, entant que les campanes alegres giravolten y repiquen detxondint los aucells, que al escoltarles, piulant, piulant, alegres volatejen... ¡Cantich solemne, que milenars de cors tots á la una axecan al que feu de no res totes les coses, á n'Aquell que després del treball dona 'l repos, y que á la fosca fa seguir la llum! ¡Crit de goig, alegre 'sclamació del marinér quan veu finida la tempesta, del trist nauixer que al veure que s'esquexa y que s'escampa la negre nuvolada, que al ovirar lo cel estrellat y l'argentada lluna platejant les ones aquietades, xop y remull, ajonollat demunt cuberte entona ploros y conmogut 'l *¡Salve maris estel!* y beneheix á la Verje del cel, recordantse de sos pares, de sos germans, de s'esposa y de sos fills!... ¡Crit de goig, alegre 'sclamació del soldat, quan després de la batalla s'ajonolla, mal vestit, suant, nafrat talvolta, rodejat de fum y polsaguera, y ab tremolosa veu entona 'l *¡Te Deum laudamus!* al que 's Deu de les victories!... ¡Ah,

Senyors! ¡Beneyta una y cent voltes la música, ángel divi que 's tot consol en los llarguissims jorns de pena, que 's tot coratje en les dificiles empreses, que 's tot alegria y tot agra-himent en los jorns de prosperitat!... ¡Beneyta una y cent voltes la música, exa ánima pura que mou y desperta 'n l'home tots los bons sentiments que l'enaltexen, exa estela lluminosa y clarejant que als pobles acompanya tot esforçantlos en ses mes grans y memorables lluytes.

Allá hont sofrex injusta y llargua esclavitut un poble, allá hi sentiú cançons y gloses que aconsolen; allá hont un poble tengut per mort fa la revivalla y s'axeca, allá hi sentiú himnes y cantichs qu'encoratjen y omplen l'esperit de entusiasme; allá hont hi haja un poble que s'acaba de fer lliure, allá hi sentireu tambe psalms á Deu y cántichs d'alegria. Sempre ho veureu axis: sempre la música que aconsola 'l trist, dona coratje y força al débil contre 'l fort, al just contre l'injust, al poble oprimit contre 'l despota opressor. Y per força, Senyors, ha d'esser axis, putx la música, obra de Deu, encarnació del be, no pot manco de fer guerra á la tirania, encarnació viva y eczacta del esperit del mal, no pot manco d'estar en continua lluyta contre l'absolutisme, monstre infernal afamat de sanch y llágrems, de crims y d'injusticia. La guerra está declarada, la lluyta es prou antiga y dura encare, per axo, quan, sedent de llibertat un poble s'axeca coratjos y 's redressa altiu, y rompent grillons y croxint cadenes 's llença á la conquesta de sa dignitat perduda, la seua primera exclamació, lo seu primer crit, es un cant, una cançó, un himne que 'ncen 'l cor dels ciutadans empenyentlos resoltos y coratjosos al combat.

Axis s'axecá França, cansada ja de viure 'ndogalada, de veure's trepitjada y escarnida pels Borbons de negre memoria. Lo primer crit de França fou la *Marsellesa*, l'enérgica *Marsellesa*, cançó que no morirá may: crit terrible, udó d'un poble avalorat que retruny encare per Europa, tro 'spantós del llamp terrible que feu rodolar pel cadafalch lo cap del rey, fent croxir y tremolar al propi temps los daurats setials dels altres despotes d'Europa. Aquí, dins nostra pátria, durant los set anys de guerra á mort quantre l'absolutisme, ressonaren continuament pels ayres, pel pla y per la montanya los acorts de l'himne del 'inmortal Rafel del Riego, martre de nostres llibertats, victima del despota sense cor Ferrant VII, á qui 's pot dar lo sobrenom de *Desagrahit*, y aquest himne, al matex temps qu'animava als soldats de l'il·lustre retirat de *Logroño*, dantlos força per passar per *Luchana* y per pujar y escalar los murs de *Bilbao* y de *Morella*, feya tremolar les tropes del fanátich Carles fentles recular espahordides fins á la francesa frontera.

Italia en nostres dies ha lluytat y lluyta y lluytará per sa llibertat é independéncia, fent balandrejar 'l trono de son opressor ab los acorts de l'himne de l'il·lustre capitá de Mentana, de l'invicte Garibaldi... Y si Polonia, la nació martre com Jesus, ha cayguda exánime, dessangrada y sense forces als peus del Czar, del despota rus, cantant himnes patriotichs, si s'ha presentada devant son botxi entonant himnes á la llibertat y á la Verje, y si sos cants han sigut ofegats per les descargues de legions salvatjes, si Polonia, l'ardida y coratjosa Polonia, ha cayguda desarmada, entre cants religiosos, entre himnes patriotichs y entre 'l soroll de les fortes canonades... es per prova 'us que, si la música dona coratje y força per conquistar la llibertat, dona tambe serenitat y calma per morir ab honra.

¡Benhaja donchs, la música! ¡Benhaja aquesta fada misteriosa qu'augmenta sempre y may aminva lo coratje de les nacions, la fe dels pobles!

Y vosaltres, míschs pollensins, que veníu avuy á aplegarvos á l'ombra de nostra liberal bandera, benvenguts siau; jo, en nom de tots mos companys, vos don la benvenguda, y en senyal de vera y santa germenat vos don tambe l'abassada mes coral que bons amichs may s'hajan dat. Vosaltres y nosaltres ja no som dos, que som un; no som com abans amichs,

que som germans; germans que jamay 'ns dexarém ni en la prosperitat ni en la desgracia, ni quan plorem vençuts, ni quan cantem victoriosos.

Benvençuts siau, músichs pollensins; avuy, abrassades y festes y alegria y germendat; demá, germendat també, treball, esperança y fé; cap endevant sense por á conquistar lo be de nostra pátria. Lo deber de lluytar per ella es nostre, vostra 's l'obligació de acompanyar-nos en nostres fatigoses marxas per fer que no desmay nostre 'sperit ni flaqueji nostre miserable carn.

Germans, cap endevant sense por; lo present es nostre per are, l'esdevenidor ho es per sempre. Anemhi idos resolts; y si Deu te determinat que torni á sofrir Espanya 'l pes d'un déspota, si 'stá de Deu que com altre Polonia haja de viure 'ntre 'sclavitud y cadenes, á les hores la forte juvenesa, nosaltres, de la matexa manera que 'l jove David, minvarém y mata-rém ab nostres cants les ires del nou Saúl, y après de la victoria, al compás d'instruments musichs, alegres ballarém devant l'arca santa de nostres drets, devant lo sagrat tabernacle de nostres llibertats, y entonarém un himne de alabança y d'agrahiment á Deu.

He dit.